

GÉNESIS

Ya' Moisés xtz'ib'nhen te' b'ab'el hum ti'.
«Yichob'anil», choche yala'iloj Génesis ti'. Yul hune' te' hum ti' ayayoj tzet xuh yichitij sunil hej tzetet b'oj anma; tzet xuh yeltoj sunil hej konhob' b'oj Israel. Ha' te' ch'alni ta Komam Dios xwatx'en naj b'ab'el winaj b'oj ix b'ab'el ix. Versículo xhyeniloj yinh lemb'il tzet chal te', ha' Gn. 12:2-3 b'ay chal Komam Dios tet ya' Abraham ta stxahye' Komam ya', kat yulujkanoj txahyeb'al yib'anh sunil anma ay sat tx'otx' tx'otx' ti' yuh ya'.

Kab' majan yeyoj hune' te' hum ti': Gn. 1 ch'apni yinh 11, hat xhb'inahi b'ay xtitkoj sunil anma. Xhb'ina ya' Noé, haxkam hanhk'axanhe ya' xkolchakanoj tet hune' ha' niman nhab' x'ay sat sunil tx'otx' tx'otx' yet payxa. Yinhxa heb' ya' oxwanh sk'ahol ya' x'elkantoj sunil anma ay sat yib'anh q'inal ti'.

Gn. 12 ch'apni yinh 50, hat-xa q'a' ch'al-laxi tzet xuh yeltoj hune' konhob' kaw nantik'a yeyi, ha' konhob' Israel. Heb' ya' 12 sk'ahol ya' Jacob xpohchankaniloj konhob' Israel. X'ok ya' José sk'ahol ya' Jacob yahawoj tx'otx' Egipto, xkolni ya' sfamilia smam yet x'ay wahilal; xkolpax ya' Egipto tu', b'oj skonhob'al Canaán.

Yik'al ya' Abraham yeh Komam Jesucristo, ha' ya' xsik'le Komam Dios yuh yinitij ya' kolb'anile tet sunil anma ay sat tx'otx' tx'otx'.

Tzet xuh yichitij sunil tzetet

1 ¹ Yet yichob'anil, xwatx'e Komam Dios satkanh b'oj tx'otx' tx'otx'. ² Lekankantoj sat tx'otx' tx'otx' ti', mach ninoj tzet ay sat tx'otx'; hanhe sk'ejalholo ayayoj yib'anh hune' holan, b'oj Yespíritu Komam Dios ch'ek' yib'anh hej ha' ha'. ³ Xalni Komam Dios: «Ehojab' sajilq'inal», xhi Komam. Haktu' xuh yeh sajilq'inal. ⁴ Xilni Komam Dios ta k'ul sajilq'inal tu', xpohnihiloj Komam sajilq'inal tu' yinh sk'ejalholo. ⁵ Tz'ayik xakoj Komam Dios sb'ihoj sajilq'inal tu'; wal sk'ejalholo, aq'b'alil xakoj Komam sb'ihoj. X'ay numnahi b'oj xsajb'iloj, ha' b'ab'el tz'ayik.

⁶ Xalni Komam Dios: «Okojab' hunuj tzetet xolb'al ha' ha' ti', yunhe spohnitoj xol hej ha' ha'», xhi Komam. ⁷ Xwatx'e Komam Dios hune' tzet xpohni xol hej ha' ha' tu'. Hune' majan ha' xkan yalanh, yok hune'xa majan ha' xkan yib'anh hune' tzet xwatx'i tu'. Haktu' xukanoj.

⁸ Satkanh xakoj Komam sb'ihoj tzet xkan yib'anh tu'. X'ay numnahi b'oj xsajb'iloj, skab'xa tz'ayik.

⁹ Xalnipax Komam Dios: «Shunb'ahab'koj sb'ah hej ha' ha' xkan yalanh hej satkanh, hune'xanhe b'ay ch'etxi ha', yunhe syenikanh sb'ah stajinhal sat tx'otx' tx'otx'», xhi Komam. Haktu' xukanoj.

¹⁰ Tx'otx' xakoj Komam Dios sb'ihoj stajinhal tu'; hej ha' ha' x'etxi tu', mar xakoj Komam sb'ihoj ha'. Xilni Komam Dios ta k'ul xukanoj.

¹¹ Lawitu' xalni Komam Dios: «Ahojab'iloj hej yaxla telaj sat tx'otx' tx'otx', hej te' te' ch'a'ni sat ay yinhatil, te' te' nanan-nhe majan yinhatil cha' sat tx'otx' tx'otx' ti'», xhi Komam. Haktu' xukanoj.

¹² Haktu' xuh yichikoj yahiloj te' yaxla telaj sat tx'otx' tx'otx', te' telaj ch'a'ni yinhatil nanan-nhe yinhatil cha'a b'oj te' te' ch'a'ni sat, nanan-nhe majan yinhatil. Xilni Komam Dios ta k'ul xukanoj. ¹³ X'ay numnahi b'oj xsajb'iloj, syox-xa tz'ayik.

¹⁴ Lawitu' xalni Komam Dios: «Okojab' hej tzetet xhmujli satkanh, yunhe spohni xol tz'ayikalil b'oj aq'b'alil; ha' xhyenoj tzet chuh shelnoj sb'ah sat yib'anh q'inal, hej tz'ayik b'oj hej hab'il. ¹⁵ Ha' xhmujluj yul satkanh, yunhe smujluj sat tx'otx' tx'otx'», xhi Komam. Haktu' xukanoj.

¹⁶ Xwatx'e Komam Dios kab' tzetet nimejal xhmujli: hune' nimejal, yunhe smujli tz'ayikalil; hune' tz'ulik, yunhe smujli aq'b'alil; xwatx'epax Komam hej tx'umel. ¹⁷ Hat xakoj Komam Dios hunq'ahan tzetet xhmujli tu' satkanh, yunhe smujli sat tx'otx' tx'otx'. ¹⁸ Yunhe ha' xhmujli tz'ayikalil b'oj aq'b'alil b'oj yuh spohni xol sajilq'inal b'oj sk'ejalholo. Xilni Komam Dios ta k'ul xukanoj. ¹⁹ X'ay numnahi b'oj xsajb'iloj, skanhxa tz'ayik.

²⁰ Xalnipax Komam Dios: «Ehojab' no' noq' chi' shaq'o xol ha' ha' b'oj no' ch'ik xhirwi yib'anh tx'otx' tx'otx' sat yib'anh q'inal», xhi Komam. ²¹ Xwatx'epax Komam Dios no' ichamta nimejtaj noq' ay yul ha' mar, sunil tzet chi' shaq'o, no' xhb'ili ch'ek' xol hej ha' ha' yinh huntaj majan b'oj sunil no' ch'ik yinh huntaj majan. Xilni Komam Dios ta k'ul xukanoj.

²² Xtxahyen Komam Dios hunq'ahan tu', xalni Komam: «Uninwanhwej, kat hepohchahi. Nohtzewej xol hej ha' ha', xol hej ha' mar, kat spohchapaxkanh no' ch'ik sat tx'otx' tx'otx'», xhi Komam.

²³ X'ay numnahi b'oj xsajb'iloj, sho'xa tz'ayik.

²⁴ Lawitu' xalnipax Komam Dios:

«Pohchahojab'kanh no' noq' chi' shaq'o sat tx'otx' tx'otx' yinh huntaj majan: No' xol-telajil noq', hej no' shatxk'oj sb'ah b'oj no' xol-nhahil noq' ay sat tx'otx' tx'otx' yinh huntaj majan», xhi Komam. Haktu' xukanoj. ²⁵ Xwatx'e Komam Dios sunil smajanil no' noq' ay sat tx'otx' tx'otx' ti', no' xol-nhahil noq', no' xol-telajil noq', sunil no' shatxk'oj sb'ah yinh huntaj majan. Xilni Komam Dios ta k'ul xukanoj.

²⁶ Haktu' xuh yalni Komam Dios: «Kowatx'e' naj winaj jecheloh haka' honh ti'. Ha' naj ch'okoj yahawoj yinh hej no' kay ay yul ha' mar, yinh hej no' ch'ik ch'ek' satkanh, yinh hej no' xol-telajil noq' ay sat tx'otx' tx'otx' b'oj yinh sunil hej no' shatxk'oj sb'ah sat tx'otx' tx'otx'», xhi Komam.

²⁷ Xwatx'e Komam Dios naj winaj yecheloh, haka' yeh Komam Dios, haktu' xute Komam swatx'en naj; winaj b'oj ix xuh swatx'en Komam.

²⁸ Xtxahyelax heb' ya' yuh Komam Dios, xalni Komam:

«Ehojab' tx'ihal heyuninal, pohchanhwejiloh, kat henohtzen sat tx'otx' tx'otx' ti'.

Yalanh hechejb'anil xhkankanoj tzetet.

Okanhwej yahawoj yinh no' kay ay yul ha' mar b'oj no' ch'ik ch'ek' satkanh,

b'oj sunil hej no' xol-telajil noq' itzitzal yeh ay sat tx'otx' tx'otx' ti'», xhi Komam.

²⁹ Lawitu' xalni Komam Dios: «Ilwejk'anab'i, xhwa' sunil te' te' cha' yinhatil teyet han: te' te' ay yib'anh

sunil sat tx'otx' tx'otx' ti', haka' sunil te' te' cha' sat b'oj te' cha' yinhatil. Chuh helonoj sunil te' te' ti'.

³⁰»Wal tet sunil no' xol-telajil noq' ay sat tx'otx' tx'otx', xhwa' sunil hej te' yaxla telaj slob' no' han, tet sunil no' ch'ik ch'ek' satkanh, tet sunil no' noq' ay sq'inal shatxk'oj sb'ah sat tx'otx' tx'otx'», xhi Komam.

Haktu' xukanoj. ³¹Xilni Komam Dios sunil tzet xwatx'e tu', ta kaw k'ul xukanoj yinh machnhe hanik'oj. X'ay numnahi b'oj xsajb'iloj, swajxa tz'ayik.

2¹Haktu' xuh swatx'ikanoj hej satkanh b'oj tx'otx' tx'otx' ti' b'oj sunil tzet ay sat. ²Yinh shuj tz'ayik xlahwikanoj swatx'en Komam Dios smunil tu', xew Komam yinh shuj tz'ayik yinh sunil tzet xwatx'e.

³Xpohiloj Komam Dios shuj tz'ayik tu', xikiltajnhen YA', haxkam yinh hune' tz'ayik tu' xew Komam yinh swatx'en sunil smunil.

⁴Ha' ti' yichob'anil tzet xuh swatx'i satkanh b'oj tx'otx' tx'otx'. Yet xwatx'en Komam Dios Yahveh satkanh b'oj tx'otx' tx'otx', ⁵maxhtotik'a hunuj te' te' ay sat tx'otx' tx'otx' ti' b'oj maxhtotik'a hunuj telaj ch'ahiloj sat tx'otx', haxkam maxhto chayoj Komam Dios Yahveh ha' nhab' sat tx'otx' tx'otx' ti' b'oj maxhto anma xhmunlanhen tx'otx'. ⁶To ha' hune' xob' tx'otx' ch'ahiloj, ha' xhayen sunil sat tx'otx'.

⁷Haktu' xuh swatx'enayoj Komam Dios Yahveh naj winaj yinh spojojal tx'otx' tx'otx', xuniktoj Komam kaq'e' yul stxam naj, xi'ni naj shaq'o, x'ok naj anmahil.

⁸Xwatx'e Komam Dios Yahveh hune' tz'unub' b'et Edén, yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik; b'et tu' xa' Komam naj winaj xwatx'e. ⁹Xa'ni ch'ib'oj Komam Dios Yahveh sunil hej te' satnom te' saq'al yilot sat

tx'otx' tx'otx' b'oj kaw ocheb'al slolax sat. Yiktajb'al hune' tz'unub' tu', hat xa'pax ch'ib'oj Komam te' te' ch'a'ni q'inale b'oj te' ch'a'ni ohtajb'al yinh sk'ulal b'oj stx'ojal.

¹⁰ Ay hune' ha' niman ch'ahiloj b'et Edén tu', ha' ha' xhayen tz'unub'; b'et tu' spohayoj sb'ah ha', kanheb' ch'elikoj sq'ab' ha'. ¹¹ Pisón sb'ih ha' b'ab'el, ha' ha' xhoyni sunil tx'otx' Havila b'ay ay oro. ¹² Kaw k'ul ch'en oro ay b'et hune' tx'otx' tx'otx' tu'; aypax q'ol bedelio sb'ih b'oj ch'en ónice kaw k'ulch'an b'et tu'. ¹³ Gihón sb'ih ha' skab' niman; ha' ha' xhoyni sunil tx'otx' Cus. ¹⁴ Hidekel sb'ih ha' syox niman, ha' ha' ch'ek'toj b'et Asiria yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik. Éufrates sb'ih ha' skanh niman.

¹⁵ Xitoj Komam Dios Yahveh naj winaj tu' b'et tz'unub' Edén, xanikanoj Komam naj b'et tu', yuh smunlanhen naj tz'unub', kat stanhen naj.

¹⁶ Xalnikanoj Komam Dios Yahveh tet naj: «Chuh halonoj sat sunil te' te' ay xol tz'unub' ti'; ¹⁷ yaja' wal te' ch'a'ni ohtajb'al yinh sk'ulal b'oj stx'ojal, mach chuh halonoj te', haxkam yet chalonoj sat te', mach yek'b'anil hakamoj», xhi Komam.

¹⁸ Lawitu' xalni Komam Dios Yahveh: «Mach k'uluj yeh naj winaj ti' schukil, chin watx'e' hunuj yetb'i naj kaw k'ul skolwahoj yinh han», xhi Komam.

¹⁹ Xwatx'ehayoj Komam Dios Yahveh no' noq' yinh tx'otx' tx'otx', sunil no' xol-telajil noq' b'oj sunil no' ch'ik ch'ek' satkanh, xinitoj Komam no' tet naj, yuh yanikoj naj sb'ih no'. Sb'ih no' xakoj naj Adán tu', ha' x'ok-kanoj sb'ihoj no'. ²⁰ Xakoj naj Adán sb'ih sunil no' xol-nhahil noq', sunil no' ch'ik ch'ek' satkanh b'oj sunil no' xol-telajil noq'; yaja' mach xchalo yetb'i naj

Adán tu' chuh skolwa yinh. ²¹ Haktu' xuh yanikoj Komam Dios Yahveh hune' niman wayanh yinh naj. Yet kaw ib'ilxa naj yuh wayanh tu', xinihaltij Komam hune' sb'ajil sti' smotx naj, xshunb'anpaxayoj Komam schib'ehal naj haka'tik'a yeyi. ²² Yinh hune' sb'ajil sti' smotx naj xiltij Komam Dios Yahveh tu', yinh xwatx'ehayoj Komam hune' ix ix, xinitij Komam ix tet naj; ²³ haktu' xuh yalni naj:

«Hune' ti' waltu', kaw hinb'ajil han,
kaw hinchib'ehal han.

“Ix” ch'okoj sb'ihoy ix, haxkam winh x'eltoj ix han»,
xhi naj.

²⁴ Yuxin chakanoy naj winaj smam smi', kat shunb'an sb'ah naj b'oj yixal; hune'xanhe anmahil chukanoy.

²⁵ Ch'ob'an naj Adán b'oj yixal tu', yaja' mach ninoy stx'ixwi tet hunun.

Xakoj ya' Adán b'oj ya' Eva smul tet Komam Dios

3 ¹ Xol sunil no' xol-telajil noq' watx'eb'il yuh Komam Dios Yahveh, no' lab'ah, ha' no' q'a' helanto sub'wahi, xalni no' tet ix ix:

—¿Tom ha' Komam Dios x'alni teyet ta mach cheloh sat sunil te' te' ay xol hune' tz'unub' ti'?, xhi no'.

² Xta'wi ix ix tu' tet no': Chuh koloni sat te' te' ay xol hune' tz'unub' ti' han, ³ yaja' sat te' te' aykanh yiktajb'al tz'unub' ti', xal Komam Dios jet han: «Mach chelob' sat te' b'oj mach chetzab'a' te', yunhe mach chex kamoj», xhi Komam jet han, xhi ix.

⁴ Yuxin xal no' lab'ah tu' tet ix:

—Mach chex kamoj. ⁵ Yohtaj Komam Dios ta yet chelonoj sat te', xhajlohojtoj hesat, kat heyunujiloj haka' Komam Dios; cheyohtajnhe'iloj sk'ulal b'oj stx'ojal, xhi no'.

⁶ Yet xilni ix ix ta k'ul slohot sat te', saq'al yilot sat te' b'oj ocheb'al te' yinh ya'ni tz'ajank'ulehal, xinihaytij ix sat te', xlonitoj ix te'; xa'nipax ix te' tet yichamil ay sk'atanh, xlonipaxtoj naj te' haka' ix.

⁷ Hatik'atu' xajlotoj sat heb' ya' skawanhil, xilnitij heb' ya' ta ch'ob'an heb' ya', yuxin xshunb'ahayoj heb' ya' sxaj te' higo, xwatx'enayoj heb' ya' te' xil sq'apoj, yuh smajchentoj heb' ya' snimanil.

⁸ Lawitu' xab'en heb' ya' yul snuq' Komam Dios Yahveh, yet lanhan yek' Komam xol tz'unub', yet lanhan yek' kaq'e' tz'ayikalil; xeb'antoj sb'ah naj winaj tu' b'oj ix yixal tu' yinh sat Komam Dios Yahveh xol hej tz'unub' tu'. ⁹ Yuxin xawte Komam Dios Yahveh naj winaj tu', xq'amb'en Komam tet naj:

—¿B'ay ayach?, xhi Komam.

¹⁰ Xta'wi naj:

—Xwab'e yul hanuq' xol tz'unub' ti' han, xin xiwkanh han, haxkam ch'ob'an hin han; yuxin xweb'atoj hinb'ah tawet han, xhi naj.

¹¹ Haktu' xuh sq'amb'en Komam tet naj:

—¿Mak x'alni tawet ta ch'ob'an hach? ¿Tom xalotoj sat te' te' xwal tawet han ta mach chaloh?, xhi Komam.

¹² Xta'wi naj:

—Ix ix xawa' wetb'ihoj han, ha' ix x'a'ni te' wet han, xin lonitoj te' han, xhi naj.

¹³ Yuxin xal Komam Dios Yahveh tet ix ix tu':

—¿Tzet hune' xawuh ti'?, xhi Komam. Xta'wi ix:

—No' lab'ah xin sub'ni han, yuxin xin lotoj te' han, xhi ix.

**Xtz'akti'nhe Komam Yahveh
no' lab'ah, ya' Adán b'oj ya' Eva**

¹⁴Xalni Komam Dios Yahveh tet no' lab'ah tu':

—Yuh hune' tzet xawuh ti', tz'akti'nheb'il chawukanoj xol sunil hej no' noq'. Yib'anh hak'ul chahatxa'k'oj hab'ah, pojoj chalob' sunilb'al haq'inal.

¹⁵Xhwaha'koj howal xol ix ix b'oj hach han, xol hawik'al b'oj xol yik'al ix; yik'al ix xanhnoj paq'chahoj hawi'; wal hach, chatx'ab'a'ayoj syutz yoj yik'al ix, xhi Komam.

¹⁶Xalni Komam tet ix ix tu':

—Xhwaha'kanh smalil sya'il han yet xhpitzk'ahoj hawunin, kaw ya' chawab'e' yet xhpitzk'ahoj hawunin tu'; xhtik'a hasaya'k'oj hawichamil, ha' naj ch'okoj hawahawoj, xhi Komam.

¹⁷Xalnipax Komam tet naj winaj:

—Yuh xawab'etoj tzet xal hawixal, xalonitoj sat te' te' xwal han ta mach chaloh; tz'akti'nheb'il chukanoj tx'otx' tx'otx' yuh hamul; kaw xhto hawila' sya'tajil yinh hamunil, kat-to hawa'oj sunilb'al haq'inal sat tx'otx' tx'otx' ti'. ¹⁸Hej te' tx'ix b'oj hej te' komon telaj chaha' tawet sat tx'otx' tx'otx'; te' itah ch'ahoj sat tx'otx', ha' te' chalob'. ¹⁹Xhto hakicha' ha' yinh hapalanh, kat-to hawi'noj tzet chalob', masantotik'a chach pak'oj tx'otx'al, haxkam yinh tx'otx' tx'otx' xach watx'i, yuxin chach pak'oj tx'otx'al hunekxa, xhi Komam.

²⁰Eva xakoj ya' Adán tu' sb'ihoy yixal, haxkam ya' Eva tu' x'ok mi'ehal yinh sunil anma. ²¹Xwatx'ehayoj

Komam Dios Yahveh stz'umal no' noq' xiloj sq'apoj naj winaj tu' b'oj yixal, xq'aptzen Komam heb' ya'.

²² Lawitu' xalni Komam Dios Yahveh:

—Haka' jeh ti', hakxatu' yeh naj winaj ti', yohtajxa naj sk'ulal b'oj stx'ojal; ti'nanh xin, tajka ay tzet chuh yanihatoj naj sq'ab', kat yinihaytij naj sat te' te' ch'a'ni q'inale, kat slonitoj naj te', kat yehojk'oj naj yinh stohb'al q'inal, xhi Komam.

²³ Yuxin xiltij Komam Yahveh naj winaj tu' b'et Edén, yuh smunlanhen naj tx'otx' tx'otx' b'ay xwatx'i tu'. ²⁴ Lawi yinihaltij Komam naj b'et tu', xanikoj Komam hunq'ahan querubín yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik b'et Edén tu', yok hune' ch'en espada ch'eltoj tz'ito q'a' yinh, ha' ch'en xshoyni shoyanil tu', yunhe stanhelax sb'elal b'ay ay te' te' ch'a'ni q'inale.

Ya' Caín b'oj ya' Abel

4 ¹ Xway ya' Adán b'oj ya' Eva yixal, xkankanoj ya' yinh tzet yeyi, xpitzk'a ya' Caín, yuxin xal ya' Eva tu': «Yuh sk'ulch'anil sk'ul Komam Yahveh, yuxin xwil yinh ni'an hinwinaj unin ti' han», xhi ya'.

² Lawitu' xpitzk'a yuxhtaj ya' Caín tu', ha' ya' Abel. Ya' Abel ti', tanhehom kaneluh ya', wal ya' Caín, munlawom tx'otx' ya'.

³ Lawitu' x'ek'toj melmon sat yib'anh q'inal, xinitij ya' Caín hune' yofrenda tet Komam Yahveh; sat stz'unub' ya' x'ah sat tx'otx' tx'otx', ha' xitij ya' yofrendahoj. ⁴ Xipaxtij ya' Abel tu' hej no' b'ab'el yunin skaneluh; schib'ehal no' q'a' k'ultu, ha' xitij ya' tet Komam; q'a' xto xchah swi' Komam Yahveh ya' Abel tu' b'oj yofrenda xa'a. ⁵ Yaja' wal ya' Caín b'oj yofrenda, mach xchah swi' Komam yilni, yuxin

xtit lemna chil ya' Caín tu', tx'oj xukaniloj sat ya'.

⁶Xalni Komam Yahveh tet ya' Caín:

—¿Tzet yuh lemantij chawila? ¿Tzet yuh tx'oj jilni hasat yuh syab'il hawi'? ⁷Ta k'ul tzet chawuh, ib'ilmikanh hasat hawuh chach ek'i. Yaja' tx'oj tzet chawuh, ayxatij mule hach yechman sti' pultah, haka' hunuj no' howla noq' lanhanxa hach stzab'nihayoj. Mach chawa' hab'ah tet, xhi Komam.

⁸Hune' tz'ayikalil, xal ya' Caín tet ya' Abel yuxhtaj: «Tonh paxhyal xol-telaj», xhi ya'. Yaja' yet hat-xa ay heb' ya' xol telaj tu', x'ok lemna ya' Caín tu' spotx'nojtoj ya' Abel yuxhtaj. ⁹Xalni Komam Yahveh tet ya' Caín tu':

—Caín, ¿b'ay ay ho' Abel hawuxhtaj?, xhi Komam. Xta'wi ya':

—Mach wohtajoj han. ¿Tox ay wuxhtaj chin tanhe han xin?, xhi ya'.

¹⁰Xalnipax Komam Yahveh:

—¿Tzet xawuh? Schik'il hawuxhtaj xamaltoj, ha' ch'awik'ule wet hat-ta sat tx'otx' tx'otx' haka' hunuj yul nuq'e han; ha' xhq'an-ni wet han, ta chin watx'e hune' tzetet ti' b'oj hach han. ¹¹Ti'nanh xin, tz'akti'nheb'il chawukanoj sat tx'otx' tx'otx' xshajtoj sb'ah, xuk'nitoj schik'il hawuxhtaj xapotx'toj ti'.

¹²Yet chamunlanhenoj tx'otx' tx'otx', matxa tzet chaha' tx'otx' tawet; nananxanhe b'ay chach ek'oj kolo sat yib'anh q'inal, matxatik'a chach xewoj, xhi Komam.

¹³Yuxin xal ya' Caín tet Komam Yahveh:

—Mach xhtechahoj hune' niman sya'tajil ti' wuh han. ¹⁴Chin hawikaniltoj ti'nanh sat hune' tx'otx' tx'otx' ti' han, kat hin hahek'niloj yinh hasat han;

xhweb'a'toj hinb'ah han, koloxanhe wek'oj sat yib'anh q'inal ti' han, matxatik'a chin xewoj han; tzantik'a mak chin chalohoj yuh han, chin spotx'o'toj han, xhi ya'.

¹⁵ Xta'wi Komam Yahveh:

Yinh kaw yeli, maktik'a xhpotx'noj naj Caín ti', hujel el chin pajnoj yinh han, xhi Komam.

Haktu' xuh yanikoj Komam Yahveh hune' yechel ya' Caín tu', yunhe mach xhpotx'lax ya' yuh hunuj mak xhchalo ya' yuh.

¹⁶ Lawitu' x'el ya' Caín tu' yinh sat Komam Yahveh, xtoh ya' ehoy b'et tx'otx' Nod, yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik b'et Edén.

Yik'al ya' Caín

¹⁷ Xway ya' Caín b'oj yixal, xkan ix yinh tzet yeyi, yuxin xpitzk'a ya' Enoc. Xwatx'e ya' Caín tu' hune' niman konhob', Enoc xakoj ya' sb'ihoj haka' sb'ih sk'ahol. ¹⁸ Sk'ahol ya' Enoc tu' yeh ya' Irad, sk'ahol ya' Irad yeh ya' Mehujael; sk'ahol ya' Mehujael yeh ya' Metusael, sk'ahol ya' Metusael yeh ya' Lamec.

¹⁹ Kawanh yixal ya' Lamec tu' xi'a: Ada sb'ih ix b'ab'el, Zila sb'ih ix skab'. ²⁰ Xpitzk'a hune' yunin ix Ada tu' Jabal sb'ih; yik'al naj yeh heb' naj x'ehik'oj yul hej te' pat b'oj pohchahom noq' heb' naj. ²¹ Jubal sb'ih yuxhtaj ya' Jabal tu'. Yik'al ya' Jubal ti' yeh heb' naj ahomkoj arpa b'oj heb' naj oq'tzehom flauta. ²² Xpitzk'apax hune' yunin ix Zila, Tubal-Caín sb'ih. Ha' ya' ti' ay yik'al heb' naj xhwatx'en hej tzetet yinh ch'en hierro b'oj ch'en bronce. Aypax hune' yanab' ya' Tubal-caín tu' Naama sb'ih.

²³ Hune' tz'ayikalil, xal ya' Lamec tu' tet heb' ix kawanh yixal:

«Ihx Ada, ixh Zila, ab'ewej tzet xhwal han wixal; ab'ewej hintzoti' ti' han:

Xin potx' hune' naj winaj x'anikoj hune' lahwilal winh han,

naj tzeh xin maq'ni han.

²⁴ Haxkam ta hujel el xhpajtzelafox tet mak ch'i'noj

sq'ab'oj yinh ya' Caín,

wal hin han, mach skachnab'alil;

machnhe hujeloj el xhpajtzelafox tet mak ch'i'noj sq'ab'oj winh han», xhi naj.

Xpitzk'a shelb'al ya' Abel

²⁵ Xwaypax ya' Adán b'oj ya' Eva yixal, xpitzk'apax hune'xa yunin ya' Eva tu', Set xakoj ya' sb'ihoj, haxkam xal ya' Eva tu': «Xa' Komam Dios hune'xa ni'an wunin shelb'aloy ya' Abel han, ya' xpotx'toj ya' Caín», xhi ya'. ²⁶ X'eh hune' ni'an sk'ahol ya' Set tu' b'oj yixal, Enós xakoj ya' sb'ihoj. Hataxtu' x'ichitij anma sq'an-ni skolwal Komam Yahveh yinh.

Yik'al ya' Adán

(1 Cr. 1:1-4)

5 ¹ Ha' hune' ti' b'ay txolb'ab'ilayoj tzet xuh stit yik'al ya' Adán.

Yinh stz'ayikalil b'ay xwatx'e Komam Dios ya' Adán, yecheloj Komam xuh swatx'en Komam ya'.

² Winaj b'oj ix xuh swatx'en Komam, xtxahyen Komam heb' ya', xanikoj Komam anma sb'ihoj heb' ya' yinh stz'ayikalil b'ay xwatx'i heb' ya'.

³ 130 hab'il ya' Adán yet xpitzk'a sk'ahol ya' lahan yilot b'oj. Set xakoj ya' sb'ihoj. ⁴ Lawi spitzk'a ya' Set, 800 hab'il xto ehik'oj ya' Adán, aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi. ⁵ Yuxin 930 hab'il ya' yet xkam ya'.

⁶ 105 hab'il ya' Set yet xpitzk'a ya' Enós. ⁷ Lawi spitzk'a ya' Enós, 807 hab'il xto ehik'oj ya' Set, aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi.

⁸ Yuxin 912 hab'il ya' yet xkam ya'.

⁹ Ya' Enós tu', 90 hab'il ya' yet xpitzk'a ya' Cainán. ¹⁰ Lawi spitzk'a ya' Cainán tu', 815 hab'il xto ehik'oj ya' Enós, aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi. ¹¹ Yuxin 905 hab'il ya' Enós tu' yet xkam ya'.

¹² 70 hab'il ya' Cainán, yet xpitzk'a ya' Mahalaleel. ¹³ Lawi spitzk'a ya' Mahalaleel tu', 840 hab'il xto ehik'oj ya' Cainán tu'; aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi. ¹⁴ Yuxin 910 hab'il ya' yet xkam ya'.

¹⁵ 65 hab'il ya' Mahalaleel tu' yet xpitzk'a ya' Jared. ¹⁶ Lawi spitzk'a ya' Jared tu', 830 hab'il xto ehik'oj ya' Mahalaleel, aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi. ¹⁷ Yuxin 895 hab'il ya' Mahalaleel tu' yet xkam ya'.

¹⁸ 162 hab'il ya' Jared yet xpitzk'a ya' Enoc. ¹⁹ Lawi spitzk'a ya' Enoc tu', 800 hab'il xto ehik'oj ya' Jared tu', aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi. ²⁰ Yuxin 962 hab'il ya' Jared tu' yet xkam ya'.

²¹ 65 hab'il ya' Enoc tu', yet xpitzk'a ya' Matusalén. ²² Haka' choche sk'ul Komam Dios, haktu' xuh yehik'oj ya' Enoc tu' yet lawi spitzk'a ya' Matusalén. 300 hab'il xto ehik'oj ya' Enoc tu', aytopax sk'ahol

ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi. ²³ Yuxin 365 hab'il x'ehik'oj ya' Enoc tu'. ²⁴ K'ul xuh yehik'oj ya' Enoc tu' yul sat Komam Dios, yuxin tonhe xk'aykanh ya', haxkam Komam Dios x'initoj ya'.

²⁵ 187 hab'il ya' Matusalén yet xpitzk'a ya' Lamec. ²⁶ Lawi spitzk'a ya' Lamec ti', 782 hab'il xto ehik'oj ya' Matusalén tu', aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi. ²⁷ Yuxin 969 hab'il ya' Matusalén tu' yet xkam ya'.

²⁸ 182 hab'il ya' Lamec tu' yet xpitzk'a hune' sk'ahol ya'. ²⁹ Noé xakoj ya' sb'ihoj, haxkam xal ya': «Ha' naj ni'an unin ti' chonh a'noj xewoj tet munil kaw ya'taj xhkowatx'e sat tx'otx' tx'otx' tz'akti'nheb'il yuh Komam Yahveh ti'», xhi ya'. ³⁰ Lawi spitzk'a ya' Noé tu', 595 hab'il xto ehik'oj ya' Lamec tu', aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi. ³¹ 777 hab'il ya' Lamec tu' yinh sunil yet xkam ya'.

³² Howeb' ciento hab'il ya' Noé tu' yet xpitzk'a heb' ya' sk'ahol ya': Ya' Sem, ya' Cam b'oj ya' Jafet.

X'ahkanojkanh smalil stx'ojal anma

6 ¹ Yet x'ichikoj spohiloj anma sat tx'otx' tx'otx' ti', xpitzk'a skutz'in heb' naj winaj. ² Yet xilni heb' naj sk'ahol Komam Dios, ta kaw k'ulch'an yilot heb' ix ix tu', xsik'leniltoj heb' naj heb' ix q'a' k'ulch'anto xol sunil heb' ix tu', xi'ni heb' naj heb' ix yixaloj.

³ Yuxin xal Komam Yahveh:

—Matxa xhwaha' ehok'oj wespíritu yinh anma ti' yinh stohb'al q'inal han, haxkam yinh kaw yeli, ek'omnhe yek' anma ti' sat yib'anh q'inal; yuxin 120 hab'ilxanhe ch'ehok'oj, xhi Komam.

⁴ Yet tu', ay heb' naj nimejtaj winaj sat tx'otx' tx'otx' ti' b'oj xto ehpa'k'oj heb' naj stzujanilxa, yet xshunb'an sb'ah heb' naj sk'ahol Komam Dios b'oj heb' ix skutz'in heb' naj winaj tu', x'eh yuninal heb' naj b'oj heb' ix, haktu' xuh yeltoj heb' naj nimejtaj winaj kaw ay yelapnojaj yeyi b'oj kaw ay yip x'ehik'oj yet payxa.

⁵ Ha' yet xilni Komam Yahveh, ta xax palk'onkanoj stx'ojal anma sat tx'otx' tx'otx' ti' b'oj stx'ojalxanhe ch'ek'kaniktoj yul snab'al hunun tz'ayik; ⁶ xshelnitoy Komam Yahveh snab'al yinh anma xwatx'e sat tx'otx' tx'otx' ti', xyab'iloj yanma Komam.

⁷ Yuxin xal Komam Yahveh:

—Chin k'aya'iloj anma xin watx'e sat tx'otx' tx'otx' ti' b'oj sunil no' xol-telajil noq' han, no' shatxk'oj sb'ah sat tx'otx' tx'otx' b'oj hej no' ch'ik ch'ek' satkanh, haxkam xin heltoj hin-nab'al han, walk'anab' mach xin watx'ena han, xhi Komam.

⁸ Wal ya' Noé, kaw k'ul xukuj ya' yul sat Komam Yahveh.

Xwatx'e ya' Noé te' barco

⁹ Ha' ti' stzoteb'anil tzet xuh yehik'oj ya' Noé:

Kaw tohol xuh yehik'oj ya' Noé ti', kaw k'ul xuh yehik'oj ya' xol anma yet x'ehik'oj ya' b'oj kaw k'ul xuh yehik'oj ya' yul sat Komam Dios. ¹⁰ X'eh oxwanh sk'ahol ya' Noé ti': Ya' Sem, ya' Cam b'oj ya' Jafet.

¹¹ Yaja' x'etaxkantoj sat tx'otx' tx'otx' ti' yul sat Komam Dios, nohnajxakanayoj stx'ojal sat tx'otx'. ¹² Xilni Komam Dios tx'otx' tx'otx' ti', ta xax etaxkantoj sat tx'otx', haxkam sunil anma xax

etaxkantoj sb'eyb'al sat tx'otx'. ¹³ Xalni Komam Dios tet ya' Noé:

—Xax wakoj yinh hink'ul hink'ayniloj sunil tzet itzitzal yeh aykoj yinh hinsat han, haxkam nohnajxakanayoj stx'ojal sat tx'otx' tx'otx' ti' yuh anma; yuxin chin tanhtze'iloj anma sat tx'otx' tx'otx' ti' han. ¹⁴ Watx'e hunuj te' barco yinh te' tz'isis, tx'ihal majan chawute' yul te'; kaw k'ul chawute' hawanojkoj q'ol yinh nixhtej holan b'ay schah sb'ah te', yul te' b'oj yinhtaj te'. ¹⁵ Hakti' chuh hawatx'enoj te': 140 metro chawute' shojanil te', 23 metro chawute' satb'al te', yok 14 metro chawute' stelb'al te'. ¹⁶ Oxeb' piso chawute' te', kat hawanojkoj hune' swentanahil te'; yiktaj metro xhitzojaytij swentanahil te' tu' yalanh b'ay ch'okoj swi' te', kat hawanojkoj hune' spultahil te' yinh hunuj smotxlaj. ¹⁷ Xhwaha'ayoj hune' niman nhab' yib'anh tx'otx' tx'otx' ti' han, yunhe stanhojiloj sunil tzet chi' shaq'o ay yalanh satkanh; xhtanhojkaniloj sunil tzet ay sat tx'otx' tx'otx' ti'. ¹⁸ Chin kawxe'kankoj hinlahk'ulal b'oj hach han, chach okojtoj yul te' barco tu' b'oj heb' naj hak'ahol, hawixal b'oj heb' ix hawalib'. ¹⁹ Katajk'onh chuh hawinojiktoj hunun majan no' noq' yul te' barco tu', yunhe yehojk'oj no' hak'atanh, mach xhtanhojiloj no'; chawiha'k'toj hune' no' winaj, yok hune' no' ix yul te' barco tu'. ²⁰ Ch'okojpaxtoj huntaj majan no' ch'ik hak'atanh, huntaj majan no' xol-telajil noq', sunil smajanil no' shatxk'oj sb'ah sat tx'otx' tx'otx'; katajk'onh yinh huntaj majan no' ch'okojtoj hak'atanh, yunhe mach xhtanhojiloj no'. ²¹ Chakutxb'a'koj sunil tzet

xhlolaxi, kat hak'ub'anojtoj, yunhe yoknojkoj hawuh, haximwal ay tzet chalob' b'oj no' noq', xhi Komam.

²² Haktu' xuh yuni ya' Noé sunil tzet xchej Komam Dios yub' ya'.

Hune' niman nhab'

7 ¹ Yet x'apni stz'ayikalil b'ay x'ay ha' niman nhab' tu', xal Komam Yahveh tet ya' Noé:

—Okanhtoj b'oj sunil hafamilia yul te' barco, haxkam hachnhe tohol hab'eyb'al yul hinsat xol sunil hunq'ahan anma ti' han. ² Yinh sunil no' noq' mach kistaloj yeyi, iktoj hujk'onhoj no' winaj hak'atanh yok hujk'onhoj no' ix; yaja' yinh no' kistal yeyi, hune' no' winaj yok hune' no' ix chawiha'k'toj hak'atanh. ³ Chawiha'paxiktoj no' ch'ik hak'atanh: hujk'onhoj no' winaj, yok hujk'onhoj no' ix, yunhe mach xhk'ayojiloj no' sat tx'otx' tx'otx' ti'. ⁴ Xhwaha'ayoj hune' niman nhab' sat tx'otx' tx'otx' ti' yinh hujeb' tz'ayik han; 40 tz'ayik yok 40 aq'b'al steye' ha'. Chin tanhtze'iloj sunil tzet itzitzal yeh xin watx'e sat tx'otx' tx'otx' ti' han, xhi Komam.

⁵ Haktu' xuh yuni ya' Noé sunil tzet xchej Komam Yahveh yub' ya'. ⁶ Wajeb' ciento hab'il ya' Noé yet x'ay hune' niman nhab' tu' sat tx'otx' tx'otx' ti'. ⁷ Yuh ha' niman nhab' tu', yuxin x'oktoj ya' Noé b'oj yixal yul te' barco; x'oktoj heb' naj sk'ahol ya' b'oj heb' ix yalib'. ⁸ X'okpaxtoj no' noq' mach kistaloj yeyi b'oj no' kistal yeyi; no' ch'ik b'oj sunil hej no' shatxk'oj sb'ah sat tx'otx' tx'otx'. ⁹ Katajk'onh xuh yoktoj no' noq' tu' sk'atanh ya' Noé yul te' barco tu'; hune' no' winaj, hune' no' ix haka' xuh yalnitij Komam Dios tet ya'. ¹⁰ Lawi yek'toj hujeb' tz'ayik, x'ichikoj yay

niman nhab' sat tx'otx' tx'otx'. ¹¹ 17 tz'ayik yichikoj skab' x'ahaw, yet wajeb' ciento hab'il ya' Noé; ha' tu' xlinhmohatij hej snuq' ha' ha' xhtit yul hej holan b'oj xshajpaxtoj sb'ah spultahil satkanh. ¹² 40 tz'ayik yok 40 aq'b'al x'aykanoj ha' niman nhab' tu' sat tx'otx' tx'otx' ti'.

¹³ Yinhtik'a hune' tz'ayik tu' x'oktoj ya' Noé b'oj yixal yul te' barco tu'; x'okpaxtoj ya' Sem, ya' Cam b'oj ya' Jafet b'oj heb' ix oxwanh yalib' ya' Noé tu'.

¹⁴ X'oktoj heb' ya' b'oj sunil no' noq' yinh huntaj majan: no' xol-telajil noq', no' xol-nhahil noq', no' shatxk'oj sb'ah sat tx'otx' tx'otx' b'oj sunil no' ch'ik.

¹⁵ Haktu' xuh yoktoj no' sk'atanh ya' Noé tu' yul te' barco; katajk'onh xuh yoktoj no', yinh sunil hej no' noq' itzitzal yeyi. ¹⁶ X'oktoj hune' no' winaj, hune' no' ix yinh huntaj majan no', haka' xuh yalnitij Komam Dios tet ya' Noé; lawitu' xpeb'ankanoj Komam Yahveh spultahil te' barco.

¹⁷ 40 tz'ayik x'aykanoj niman nhab' tu' sat tx'otx' tx'otx' ti'. Xch'ib'kanojkanh ha' ha', x'ahkanoj te' barco tu' yuh ha', x'ahkanoj te' yib'anh tx'otx' tx'otx'. ¹⁸ Kam yahkanojkanh ha' ha' tu' b'oj sch'ib'kanojkanh ha' yinh machnhe hanik'oj sat tx'otx' tx'otx'. ¹⁹ Kaw xch'ib'kanoj ha' ha' tu' yib'anh tx'otx' tx'otx' ti'; yuxin xmujikantoj sunil hej witz q'a' nahat yekanh sat tx'otx' tx'otx'. ²⁰ Ek'b'alto hujeb' metro xpalk'onkanojkanh ha' yib'anh hej witz. ²¹ Haktu' xuh skamkantoj sunil tzet itzitzal yeh ay sat tx'otx' tx'otx' ti': no' ch'ik, no' xol-nhahil noq', no' xol-telajil noq', no' shatxk'oj sb'ah sat tx'otx' tx'otx' b'oj sunil anma. ²² Xkamkantoj sunil tzet itzitzal yeh ay sat tx'otx' tx'otx'. ²³ Haktu' xuh stanhkaniloj sunil

tzet itzitzal yeyi: sunil anma b'oj sunil no' noq'; no' xol-telajil noq', no' shatxk'oj sb'ah b'oj no' ch'ik. Xtanhkaniloj sunil hunq'ahan ti' sat tx'otx' tx'otx', haxanhe ya' Noé b'oj mak ayiktoj sk'atanh ya' yul te' barco, hanhk'axanhe xkolchahi. ²⁴Howeb' x'ahaw nohnajkanojkanh ha' ha' tu' sat tx'otx' tx'otx'.

Yet xpaxayoj ha' ha'

8 ¹Lawitu' xnanitij Komam Dios ya' Noé b'oj sunil no' xol-telajil noq' b'oj no' xol-nhahil noq' ayiktoj sk'atanh ya' yul te' barco; xanitij Komam Dios hune' niman kaq'e' sat tx'otx' tx'otx' ti', haktu' xuh spaxayoj ha' ha' tu'. ²Xb'ujihayoj hej snuq' ha' ha' x'ahiloj sat tx'otx' tx'otx', hej b'ay xhtit hamna ha' nhab' satkanh; haktu' xuh stukb'an sb'ah ha' nhab' xhtit satkanh tu'. ³Howeb' x'ahaw xi'to spaxayoj ha' ha' tu', nixhtejtajnhe xuh spaxayoj ha' sat tx'otx' tx'otx' ti'. ⁴Yinh tz'ayik 17 yet shuj x'ahaw, xlinhikanoj te' barco tu' yib'anh hej witz Ararat. ⁵Aynhetik'akoj spaxkanayoj ha' ha' tu', masanta yinh sb'ab'el tz'ayik yet slahunheb' x'ahaw, xahuh yil-lax swi' hej witz q'a' nahat yekanh.

⁶Lawitu' x'ek'toj 40 tz'ayik, xshajni ya' Noé swentanahil te' barco xwatx'e tu'. ⁷Xb'ejtzoniltij ya' hune' no' hoh,^a yaja' tonhe xul ek' no' yechman stanhayoj ha' ha' sat tx'otx' tx'otx' ti'. ⁸Xb'ejtzonpaxiltij ya' hune' no' palamuxh, yunhe yilni ya' ta xax tanhayoj ha' ha' tu' sat tx'otx' tx'otx' ti'. ⁹Yaja' mach xchalo hunuj b'ay xlinhb'a sb'ah no' palamuxh tu' yuh, yuxin xmeltzo no' sk'atanh ya' b'ay te' barco tu', haxkam lihantokantoj

---

^a8:7 *hoh* Ha' no' cuervo.

sunil ha' ha' tu' sat tx'otx' tx'otx'. Yuxin xaltij ya' Noé tu' sq'ab', xiniktoj ya' no' yul te' barco.

¹⁰ Hujeb'to tz'ayik xechma ya', xb'ejtzonpaxiltij ya' no' palamuxh yinh taj te' barco tu'. ¹¹ Ha' yet xmeltzo no' palamuxh tu' yinh sk'ejb'alil, ayxahiktoj hune' sxaj te' olivo yul sup sti' no'; haktu' xuh yohtajnhen ya' Noé ta xax tanhayoj ha' ha' sat tx'otx' tx'otx' ti'.

¹² Xechmanpax ya' hujeb'xa tz'ayik, xb'ejtzonpaxiltij ya' no' palamuxh tu' hunekxa, yaja' matxa xmeltzo no' sk'atanh ya'.

¹³ Yinh sb'ab'el tz'ayik, yet sb'ab'el x'ahaw yet hune' hab'il tu', xshaj ya' Noé swi' te' barco, xilni ya' ta tajinhxa sat tx'otx' tx'otx'. 600 yok hune' hab'il ya' Noé, yet xtanhtoj ha' ha' tu' sat tx'otx' tx'otx' ti'. ¹⁴ Yinh 27 tz'ayik, yet skab' x'ahaw, tajinhxa sat tx'otx' tx'otx' ti'.

¹⁵ Yuxin xal Komam Dios tet ya' Noé:

¹⁶ —Elanhtij yul te' barco b'oj hawixal, heb' naj hak'ahol b'oj heb' ix hawalib'. ¹⁷ Ipaxiltij sunil no' noq' ayiktoj hak'atanh, sunil smajanil no' ch'ik, no' xol-telajil noq' b'oj sunil no' shatxk'oj sb'ah sat tx'otx' tx'otx'; uninwojab' no', kat spohchaloj no' sat tx'otx' tx'otx' ti', xhi Komam.

¹⁸ Haktu' xuh yeltij ya' Noé b'oj yixal yul te' barco tu', x'eltij heb' naj sk'ahol ya' b'oj heb' ix yalib'. ¹⁹ Sunil no' noq' x'eltij yul te' barco tu', sunil no' shatxk'oj sb'ah, sunil no' ch'ik, sunil tzet itzitzal yeh ay sat tx'otx' tx'otx' yinh huntaj majan.

²⁰ Lawitu' xwatx'en ya' Noé hune' b'ay ch'ahtoj xahanb'al tet Komam Yahveh, xanikoj ya' sxahanb'al xhnhuslaxkantoj sunil tet Komam; no' noq' mach kistaloj yeyi b'oj no' ch'ik mach kistaloj yeyi, ha'

no' xakoj ya' xahanb'alil. ²¹ Yet x'ahapnoj sxuq'al sam xahanb'al tu' tet Komam Yahveh, xalni Komam yinh yanma: «Matxa b'aq'inh chin tz'akti'nhe' tx'otx' tx'otx' yuh smul anma ti' han, haxkam yanma anma, ha' cha' sb'ah tet stx'ojal yinhtaxtik'a sni'antohal; yuxin matxa b'aq'inh chin k'aya'iloj sunil tzet itzitzal yeh haka' xwute ti' han.

²² »Yulb'al ay tx'otx' tx'otx' sat yib'anh q'inal ti',
mach xhmahlanojkanh tz'unub';
aynhetik'akoj yahoj sat tz'unub'.

Ay x'ahawil b'ay ay chew, ay x'ahawil b'ay ay q'a';
ay x'ahawil b'ay ay waresma, ay x'ahawil b'ay ay
nhab'il;
ay tz'ayikal, aypax aq'b'alil», xhi Komam.

Slahk'ulal Komam Dios b'oj ya' Noé

9 ¹ Xtxahye Komam Dios ya' Noé b'oj heb' ya' sk'ahol, xalni Komam yinh hakti':

—Ehojab' tx'ihal heyuninal, pohchanhweji loj, kat henohtzen sat tx'otx' tx'otx'. ² Sunil no' noq' ay sat tx'otx' tx'otx' ti', no' ch'ik b'oj no' kay ay yul ha' mar, xiwoj no' teyet; yul heq'ab' xhkankanoj no'. ³ Sunil no' noq' ay sq'inal itzitzal yeyi b'oj te' itah, ha' ch'oknojkoj heyuh yuh helonoj; hayin xhwa' sunil ti' teyet han. ⁴ Yaja' mach chuh helonoj schib'ehal no' noq' aytokoj schik'il yinh, haxkam ha' i'nhe sq'inal no'. ⁵ Yinh kaw yeli, chin q'ana'ayoj heq'inal tet hunun anma han b'oj tet hunun no' noq', yuh hechik'il hunun hex ti'. Chin q'ana'ayoj sq'inal anma tet anma xhpotx'noj yet anmahil han.

⁶ »Maktik'a xhpotx'noj hunuj yet anmahil,
nanxapax mak xhpotx'noj hune' mak tu';

haxkam wecheloj xuh hex hinwatx'en hex anma
hex ti' han.

⁷ Yaja' wal hex, ehojab' tx'ihal heyuninal,
pohchanhwejiloj sat tx'otx' tx'otx' ti',
kat henohtzen sat tx'otx'», xhi Komam.

⁸ Xalnipax Komam Dios tet ya' Noé b'oj tet heb' ya'
sk'ahol: ⁹ «Chin kawxe'kankoj hinlahk'ulal b'oj hex
han b'oj heyik'al xhto huluj; ¹⁰ b'oj sunil tzet itzitzal
yeh ay hek'atanh: no' ch'ik, no' noq' b'oj sunil no'
xol-telajil noq' ay hek'atanh sat tx'otx' tx'otx' ti';
ch'ichitij yinh sunil no' noq' x'eltij yul te' barco,
masanta yinh sunil no' noq' ay sat tx'otx' tx'otx' ti'.

¹¹ Chin watx'ekanoj hinlahk'ulal b'oj hex han, matxa
b'aq'inh chin tanhtze'iloj sunil tzet itzitzal yeh yinh
ha' nhab' han; matxa b'aq'inh ay hunujxa ha' niman
nhab' xhtanhtzenojiloj tzetet ay sat tx'otx' tx'otx' ti'»,
xhi Komam.

¹² Haktu' xuh yalnipax Komam Dios: «Ha' ti' yechel
hinlahk'ulal chin kawxekankoj yinh stohb'al q'inal
b'oj hex han b'oj sunil tzet itzitzal yeh ay hek'atanh.

¹³ Xhwaha'kanh hune' hinkaj ch'elep xol moyan
han, ha' yecheloj hinlahk'ulal ch'ok-kanoj hinxol
b'oj tx'otx' tx'otx' han. ¹⁴ Ha' yet xhwanojtij moyan
yib'anh tx'otx' tx'otx' ti' han, kat syenojkanh sb'ah
hinkaj ch'elep xol moyan han, ¹⁵ kat hin nanojtij
hinlahk'ulal xwakojoj hinxol b'oj hex han b'oj xol
sunil tzet itzitzal yeh yinh huntaj majan, kat matxa
b'aq'inh ch'ayoj hunuj ha' niman nhab' haka' hune'
ha' x'ay ti', kat stanhtzenojiloj ha' sunil tzet itzitzal
yeyi. ¹⁶ Yet aykanh hune' kaj ch'elep tu' xol moyan,
kat wilnoj han; chin nab'tij han ta ay hinlahk'ulal
ch'ehojk'oj hexol yinh stohb'al q'inal b'oj xol sunil

tzet itzitzal yeh ay sat tx'otx' tx'otx' ti' han», xhi Komam.

¹⁷ Xalnipax Komam Dios tet ya' Noé: «Ha' ti' yechel hinlahk'ulal xhwakankoj hinxol b'oj xol sunil tzet itzitzal yeh ay sat tx'otx' tx'otx' ti' han», xhi Komam.

Ya' Noé b'oj heb' ya' sk'ahol

¹⁸ Heb' ya' sk'ahol ya' Noé x'eltij yul te' barco: ha' ya' Sem, ya' Cam b'oj ya' Jafet. Ya' Cam ti', ha' ya' smam ya' Canaán. ¹⁹ Ha' heb' ya' oxwanh sk'ahol ya' Noé ti' xpohchan-nhenkaniloj sunil anma ay sat tx'otx' tx'otx'.

²⁰ Lawitu' x'ok ya' Noé smunlanhenoj tx'otx' tx'otx', ha' ya' b'ab'el xtz'un-ni te' uva. ²¹ Xuk' ya' Noé tu' yal te' uva, x'uk'kanh ya' yuh te', xch'ob'b'an sb'ah ya' yul spat. ²² Ya' Cam smam ya' Canaán, xil ya' ta ch'ob'an smam ya', xalni ya' tet heb' ya' kawanh yuxhtaj ayiltij yinhtaj. ²³ Yuxin xitoj ya' Sem b'oj ya' Jafet xilq'ape, xanihatoj heb' ya' swixik'; yinhtajil heb' ya' xb'elwi, yuh yeb'antoj heb' ya' snimanil smam tu'; yuxin mach xil heb' ya' ta ch'ob'an smam heb' ya'. ²⁴ Ha' yet x'el te' uk'eh yinh sat ya' Noé, xohtajnheniloj ya' tzet x'utelax ya' yuh ya' sk'ahol q'a' tzehto; ²⁵ xalni ya':

«¡Tz'akti'nheb'il chukanoj naj Canaán ti'!
¡Ch'ok-kantoj naj yalanh schejb'anil heb' naj
yuxhtaj!», xhi ya'.

²⁶ Xalnipax ya' Noé tu':

«Okobjab' smay Komam Yahveh sDiosal ya' Sem;
ch'ok-kanoj naj Canaán ti' schejab'lomoj ya' Sem
ti'.

²⁷ ¡Snimej hitzan-nhehab' Komam Dios ya' Jafet,

kat yehojk'oj ya' yul spat ya' Sem,
 kat yokojkanoj naj Canaán ti' schejab'lomoj ya'
 Jafet ti'!»», xhi ya' Noé tu'.

²⁸Lawi yek'kantoj hune' k'ayilal yuh ha' niman nhab' tu', 350 hab'il xto ehik'oj ya' Noé. ²⁹Yuxin 950 hab'il x'ehik'oj ya' yinh sunil yet xkam ya'.

Yik'al heb' ya' sk'ahol ya' Noé

10 ¹Ha' heb' ya' ti' yik'al heb' ya' sk'ahol ya' Noé: Ya' Sem, ya' Cam b'oj ya' Jafet; ha' heb' ya' ti' xpitzk'a yuninal yet lawi yek'kantoj k'ayilal yuh ha' niman nhab'.

²Heb' ya' sk'ahol ya' Jafet: ya' Gomer, ya' Magog, ya' Madai, ya' Javán, ya' Tubal, ya' Mesec b'oj ya' Tiras.

³Heb' ya' sk'ahol ya' Gomer: ya' Askenaz, ya' Rifat b'oj ya' Togarma.

⁴Heb' ya' sk'ahol ya' Javán: ya' Elisa, ya' Tarsis, ya' Quitim b'oj ya' Dodanim. ⁵Yinh heb' ya' yik'al ya' Jafet x'eltoj heb' ya' xpujnattoj sti'laj ha' mar; nanan-nhe yab'xub'al hunun, haka' smajanil yik'al heb' ya' b'oj skonhob'.

⁶Heb' ya' sk'ahol ya' Cam: ya' Cus, ya' Mizraim, ya' Fut b'oj ya' Canaán.

⁷Heb' ya' sk'ahol ya' Cus: ya' Seba, ya' Havila, ya' Sabta, ya' Raama b'oj ya' Sabteca. Heb' ya' sk'ahol ya' Raama: ya' Seba b'oj ya' Dedán. ⁸Ya' Cus, ha' ya' smam ya' Nimrod; ya' Nimrod ti', ha' ya' b'ab'el kaw ay smay x'ehik'oj sat tx'otx' tx'otx' ti'. ⁹Kaw kanh yeh ya' yul sat Komam Yahveh, yuxin ch'al-laxi: «Haka' ya' Nimrod, kaw kanh yeh ya' yul sat Komam

Yahveh», xhi anma. ¹⁰ Ha' ya' x'ok sreyaloj yinh hej konhob': Babel, Erec, Acad b'oj Calne; hej konhob' ti' ay b'et tx'otx' Sinar. ¹¹ X'el ya' Nimrod tu' b'et hune' tx'otx' tx'otx' tu', xtoh ya' b'et Asiria, xwatx'enkanh ya' Nínive, Rehobot, Cala ¹² b'oj Resén, hune' aykoj xolb'al Nínive b'oj Cala; ha' hune' konhob' tu' kaw nimej.

¹³ Yik'al ya' Mizraim yeh ya' Ludim, ya' Anamim, ya' Lehabim, ya' Naftuhim, ¹⁴ ya' Patrusim, ya' Casluhim b'ay x'eltoj heb' naj filisteo b'oj naj Caftorim.

¹⁵ Ya' Canaán, ha' ya' smam ya' Sidón b'oj ya' Het; ya' Sidón tu', ha' ya' b'ab'el sk'ahol ya' Canaán tu'. ¹⁶ Yik'al ya' Canaán yeh heb' naj jebuseo, heb' naj amorreo, heb' naj gergeseo, ¹⁷ heb' naj heveo, heb' naj araceo, heb' naj sineo, ¹⁸ heb' naj arvadeo, heb' naj zemareo b'oj heb' naj hamateo. Lawitu' xpujnakantoj sfamilia heb' naj cananeo tu'. ¹⁹ Hat ch'ichitoj stx'otx' heb' naj cananeo tu' b'et Sidón, yetk'ulal Gerar masanta b'et Gaza; b'oj yetk'ulal Sodoma, Gomorra, Adma b'oj Zeboim masanta Lasa. ²⁰ Ha' ti' yik'al ya' Cam yinh huntaj majan sfamilia, nanan-nhe yab'xub'al heb' naj, stx'otx' heb' naj b'oj skonhob' heb' naj.

²¹ Xpitzk'apax sk'ahol ya' Sem, yichmam sunil sk'ahol ya' Heber; ha' ya' Sem tu' b'ab'el yuxhtaj ya' Jafet. ²² Heb' ya' sk'ahol ya' Sem: ya' Elam, ya' Asur, ya' Arfaxad, ya' Lud b'oj ya' Aram. ²³ Heb' ya' sk'ahol ya' Aram: ya' Uz, ya' Hul, ya' Geter b'oj ya' Mas. ²⁴ Ya' Arfaxad, ha' ya' smam ya' Sala; ya' Sala, ha' ya' smam ya' Heber. ²⁵ Kawanh sk'ahol ya' Heber ti' xpitzk'ahi: ya' b'ab'el, Peleg sb'ih ya', haxkam yet

x'ehik'oj ya', ha' tu' tx'ihalk'a majan xukantoj anma sat tx'otx' tx'otx'; Joctán sb'ih yuxhtaj ya'. ²⁶ Sk'ahol ya' Joctán tu' yeh ya' Almodad, ya' Selef, ya' Hazar-mavet, ya' Jera, ²⁷ ya' Adoram, ya' Uzal, ya' Dicla, ²⁸ ya' Obal, ya' Abimael, ya' Seba, ²⁹ ya' Ofir, ya' Havila b'oj ya' Jobab. Sunil heb' ya' ti' sk'ahol ya' Joctán. ³⁰ Hat ch'ichitoj tx'otx' tx'otx' b'ay x'ehik'oj heb' ya' tu' b'et Mesa yetk'ulal Sefar, masanta b'ay q'eb'tajlaj yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik. ³¹ Ha' heb' ya' ti' yik'al ya' Sem, nanan-nhe yab'xub'al heb' ya', stx'otx' heb' ya', b'oj skonhob' heb' ya'. ³² Ha' hunq'ahan ik'ale ti' x'eltoj yinh heb' ya' sk'ahol ya' Noé; nanan-nhe ik'alehal b'ay x'eltoj b'oj nanan-nhe skonhob'. Ha' heb' ya' ti' xpujnakantoj skonhob' sat tx'otx' tx'otx' yet lawi yek'kantoj k'ayilal yuh ha' niman nhab'.

Ich niman torre b'et Babilonia

11 ¹ Hune'nhetik'a ab'xub'ale ay sunil sat tx'otx' tx'otx' ti', hune'nhetik'a stzotel anma. ² Ha' yet x'eltij yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik, xchalo hune' ak'al b'et tx'otx' Sinar yuh anma, hat xkankanoj ehoj b'et tu'. ³ Hune' tz'ayikalil, xal anma tet hunun: «Kowatx'e'wej ladrillo, kat konhusni xol q'a' q'a'», xhi. Yuxin ladrillo xakoj anma shelb'aloj ch'en ch'en, xanikoj q'ol shelb'aloj mezcla. ⁴ Lawitu' xalni anma tu': «Katwej, jaha'wejkanh hunuj niman konhob', kat janikanh hunuj torre ch'ahapnoj swi' hat-ta satkanh, wal tu' kaw ch'okoj komay, matxa chonh pujnahojtoj sunil sat tx'otx' tx'otx' ti'», xhi.

⁵ Yaja' x'laytij Komam Yahveh yila' hune' niman konhob' tu' b'oj hune' torre lanhan yanikanh anma

tu'. ⁶ Xalni Komam Yahveh: «Hune'nhe konhob'al yeh anma ti' b'oj hune'nhe yab'xub'al sunil, yuxin xuh yichenkoj hune' munil ti', matzet xkachni yuni b'aytet chal sk'ul. ⁷ Ti'nanh xin, ayojonhtoj, kat kokalnitoj yab'xub'al, yunhe matxa stxumu' tzet chala' tet hunun», xhi Komam.

⁸ Haktu' xuh spujb'antoj Komam Yahveh anma sat sunil tx'otx' tx'otx', sb'ejnikanoj yanikanh hune' niman konhob' tu'. ⁹ Yuxin Babel^b x'ok-kanoj sb'ihoj, haxkam b'et tu' xkaltoj Komam Yahveh yab'xub'al sunil anma ay sat tx'otx' tx'otx' ti'; hataxtik'atu' xpujb'ankantoj Komam anma sunil sat tx'otx' tx'otx'.

Yik'al ya' Sem

¹⁰ Ha' ti' stxolil yik'al ya' Sem. Hune' ciento hab'il ya' Sem ti' yet xpitzk'a ya' Arfaxad sk'ahol ya'; kab'xa hab'il yuniloj hune' k'ayilal yuh ha' niman nhab'. ¹¹ Howeb' ciento hab'il xto ehik'oj ya' Sem ti' yet lawi spitzk'a ya' Arfaxad; aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi.

¹² 35 hab'il ya' Arfaxad, yet xpitzk'a ya' Sala sk'ahol ya'. ¹³ 403 hab'il xto ehik'oj ya' Arfaxad yet lawi spitzk'a ya' Sala sk'ahol ya'; aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi.

¹⁴ 30 hab'il ya' Sala yet xpitzk'a ya' Heber sk'ahol ya'. ¹⁵ 403 hab'il xto ehik'oj ya' Sala tu' yet lawi spitzk'a ya' Heber; aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi.

¹⁶ 34 hab'il ya' Heber yet xpitzk'a ya' Peleg sk'ahol ya'. ¹⁷ 430 hab'il xto ehik'oj ya' Heber yet lawi

---

^b11:9 *Babel* Skal-laxtoj hej tzetet, somchalaxkantoj hej tzetet, haktu' chaliloj hune' tzoti' ti' yinh hebreo.

spitzk'a ya' Peleg; aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi.

¹⁸ 30 hab'il ya' Peleg yet xpitzk'a ya' Reu sk'ahol ya'. ¹⁹ 209 hab'il xto ehik'oj ya' Peleg tu' yet lawi spitzk'a ya' Reu; aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi.

²⁰ 32 hab'il ya' Reu yet xpitzk'a ya' Serug sk'ahol ya'. ²¹ 207 hab'il xto ehik'oj ya' Reu tu' yet lawi spitzk'a ya' Serug; aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi.

²² 30 hab'il ya' Serug yet xpitzk'a ya' Nacor sk'ahol ya'. ²³ Kab'to ciento hab'il xto ehik'oj ya' Serug tu' yet lawi spitzk'a ya' Nacor; aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi.

²⁴ 29 hab'il ya' Nacor ti' yet xpitzk'a ya' Taré sk'ahol ya'. ²⁵ 119 hab'il xto ehik'oj ya' Nacor tu' yet lawi spitzk'a ya' Taré; aytopax sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' xpitzk'ahi.

²⁶ 70 hab'il ya' Taré yet xpitzk'a ya' Abram, ya' Nacor b'oj ya' Harán.

Yik'al ya' Taré

²⁷ Ha' heb' ya' ti' yik'al ya' Taré: Sk'ahol ya' Taré yeh ya' Abram, ya' Nacor b'oj ya' Harán. Ha' ya' Harán ti' smam ya' Lot. ²⁸ B'ab'el xkam ya' Harán ti' sataj smam b'et konhob' Ur b'ay stx'otx' heb' naj caldeo, b'et tx'otx' tx'otx' b'ay pitzk'anaj ya'.

²⁹ Xi' ya' Abram b'oj ya' Nacor yixal; Sarai sb'ih yixal ya' Abram, wal ya' Nacor, Milca sb'ih yixal ya'; skutz'in ya' Harán yeh ya' Milca tu' b'oj ya' Isca.

³⁰ Ya' Sarai tu', mach chuh yilni ya' yinh yunin.

³¹ Xitoj ya' Taré ya' Abram sk'ahol b'oj ya' Lot sk'ahol ya' Harán tu' b'oj ya' Sarai yalib', yixal ya' Abram tu'; x'el ya' b'oj heb' ya' b'et konhob' Ur, stx'otx' heb' naj caldeo, yunhe stoh heb' ya' b'et tx'otx' Canaán; yaja' yet x'apni heb' ya' b'et Harán, hat xkankanoj heb' ya' b'et tu'. ³² 205 hab'il x'ehik'oj ya' Taré tu', hat xkam ya' b'et konhob' Harán.

Xawte Komam Dios ya' Abram

12 ¹ Xal Komam Yahveh tet ya' Abram: «Akanoj hatx'otx', akanoj hej hafamilia, akanoj sfamilia hamam, kat hatoh sat hune' tx'otx' tx'otx' chin yeb' tawet han. ² Chin watx'e' hune' niman konhob' tawinh han, chach hintxahye' han; chin nimej hitzan-nhe' hab'ih han; hach chawiha'tij txahyeb'al tet sunil anma. ³ Chin txahye' mak chach txahyenoj han; chin tz'akti'nhe' mak chach tz'akti'nhenoj han. Chulujkanoj txahyeb'al yib'anh sunil anma ay sat tx'otx' tx'otx' ti' hawuh», xhi Komam.

⁴ Haktu' xuh stoh ya' Abram haka' xute Komam Yahveh yalni tet; xtoh ya' Lot yinh ya'. ⁵ 75 hab'il ya' Abram yet x'el ya' b'et Harán. ⁵ Xitoj ya', ya' Sarai yixal yinh b'oj ya' Lot sk'ahol yuxhtaj b'oj sunil tzet ay ya' b'oj schejab'lom ya' xi' b'et Harán; x'el heb' ya' b'et tu', yunhe stoh heb' ya' b'et tx'otx' Canaán, x'apnikanoj heb' ya' b'et Canaán tu'. ⁶ X'ek'toj ya' Abram sat sunil tx'otx' tx'otx' tu', masanta b'et Siquem, b'ay ay te' hih xikiltaj yeh yet More. Aykoj heb' naj cananeo sat hune' tx'otx' tx'otx' tu'. ⁷ Xyekanh sb'ah Komam Yahveh tet ya' Abram,

xalni Komam: «Xhwaha' hune' tx'otx' tx'otx' ti' tet hawik'al han», xhi Komam.

Yuxin b'et tu' xakanh ya' hune' b'ay ch'ahtoj xahanb'al tet Komam Yahveh, haxkam hat xyekanh sb'ah Komam tet ya'. ⁸Lawitu' xtoh ya' b'et witz aykoj yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik Bet-el, xanikanh ya' spat yiktajb'al Bet-el yetk'ulal b'ay xtoh tz'ayik b'oj Hai yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik; b'et tu' xakanh ya' hune' b'ay ch'ahtoj xahanb'al tet Komam Yahveh, yuh shaq'en ya' Komam Yahveh. ⁹Lawitu', x'el ya' Abram b'et tu', nixhtejtajnhe xuh stoh ya', x'apnikanoj ya' b'et Neguev.

Xtoh ya' Abram b'et Egipto

¹⁰Ay hune' wahilal x'ay sat hune' tx'otx' tx'otx' tu', yuxin x'aytoj ya' Abram b'et Egipto, yunhe skan ya' ehoj b'et tu', haxkam kaw ayxahayoj wahilal sat tx'otx' tx'otx' tu'. ¹¹Yet lanhan yapni ya' b'et Egipto tu', xalni ya' tet ya' Sarai yixal: «Wohtaj han ta kaw k'ulch'ankanoj hach jilni. ¹²Yet chach yilnoj heb' naj egipcio, chim yala' heb' naj: “Ix ti', yixal naj ti' yeh ix”, xhimnahoj heb' naj. Haktu' chuh hin spotx'noj heb' naj han; wal hach, mach chach spotx'o' heb' naj. ¹³Yuxin chawala' ta hach wanab' han, haximwal k'ul chin yila' heb' naj han, kat hakolnojkanoj hinq'inal tet kamikal han», xhi ya'.

¹⁴Yet x'apni ya' Abram tu' b'et Egipto, xilni heb' naj egipcio ta kaw k'ulch'ankanoj yilot ya' Sarai.

¹⁵Hakpaxtu' heb' naj xhmunlahiktoj yinh ya' faraón, xil heb' naj ta kaw k'ulch'ankanoj yilot ya' Sarai tu', xtoh al-laxoj tet ya' faraón, x'ilaxtoj ya' Sarai tu' yatut ya' faraón.

¹⁶ Kaw k'ul x'il-lax ya' Abram yuh ya' Sarai. Kaw tx'ihal no' kaneluh x'a'lax tet ya', no' wakax, no' burro, no' ix burro, no' camello, heb' naj chejab'lom b'oj heb' ix chejab'lom. ¹⁷ Yaja' xayoj Komam Yahveh nimejtaj yab'il yib'anh ya' faraón b'oj hej yuninal yuh ya' Sarai yixal ya' Abram tu'. ¹⁸ Yuxin xawtetoj ya' faraón ya' Abram, xalni ya': «¿Tzet xawuh winh ti' han? ¿Tzet yuh mach xawal wet han ta hawixal ix? ¹⁹ ¿Tzet yuh xawala ta hawanab' ix? Estam xwi' ix wixaloj han. Ti'nanh xin, ay hawixal la, itoj ix, kat hahek'nitoj hab'ah», xhi ya'. ²⁰ Haktu' xuh ya'ni ya' faraón tu' schejb'anil heb' naj smunlawom, ta stzumb'elaxtoj ya' Abram tu' b'oj yixal b'oj sunil tzet ayah.

Xpohtoj sb'ah ya' Abram b'oj ya' Lot

13 ¹ X'el ya' Abram b'oj yixal b'et Egipto b'oj sunil tzet ayah, tzujan ya' Lot yinh ya', xmeltzopax ya' b'et Neguev. ² Kaw q'alomxa ya' Abram tu', kaw tx'ihalxa swakax ya', splata ya' b'oj yoro ya'. ³ Nixhtejtajnhe xuh sb'elwitoj ya' yet x'el ya' b'et Neguev, x'apni ya' masanta Bet-el, b'aytik'a x'ek' ya' sb'ab'elal yul spat, xolb'al Bet-el b'oj Hai. ⁴ B'et tu' xaxtik'a yakanh ya' Abram tu' hune' b'ay ch'ahtoj xahanb'al, xshaq'en ya' Komam Yahveh. ⁵ Tzujan ya' Lot yinh ya' Abram tu', tx'ihalpax skaneluh ya', swakax ya' b'oj spat ya'. ⁶ Yaja' matxa xhk'uxan-ni tx'otx' tx'otx' yinh heb' ya' skawanhil, haxkam kaw tx'ihalxakanoj tzet ay heb' ya'; yuxin matxa chuh yehayoj heb' ya' hune'nhe b'ayah. ⁷ Xaya'pax heb' naj xhtanhen snoq' ya' Abram howal b'oj heb' naj xhtanhen snoq' ya' Lot. Yinh hunq'ahan

tz'ayik tu' aypaxkoj heb' naj cananeo b'oj heb' naj ferezeo sat tx'otx' tx'otx' tu'. ⁸Yuxin xal ya' Abram tet ya' Lot: «Mach yetoj ayah ch'oktoj howal koxol kokawanhil b'oj xol heb' naj xhtanhen hin-noq' b'oj heb' naj xhtanhen hanoq' han, haxkam juxhtaj kob'ah. ⁹¿Tox mach lehanoyajoj sunil tx'otx' tx'otx' ti' yinh hasat xin? Chin q'an tawet han, ta chapohiloj hab'ah winh han. Ta yinh hamek chach tohi, yinh hinwatx' chin toh han; taka yinh hawatx' chach tohi, yinh hinmek chin toh han», xhi ya'.

¹⁰Xt'anhxitoj ya' Lot, xilnitoj ya' sunil yak'alil sti' ha' Jordán. Chuh yok ha' ha' sat sunil tx'otx' tx'otx' tu' haka' stz'unub' Komam Yahveh, haka' tx'otx' Egipto aykoj yetk'ulal Zoar, yet maxhto xhtanhtzeloj Komam Yahveh konhob' Sodoma b'oj Gomorra.

¹¹Xsik'le ya' Lot tu' sunil yak'alil sti' ha' Jordán, yuxin xtoh ya' yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik. Haktu' xuh spohniloj sb'ah heb' ya' yinh hunun. ¹²Hat xkan ya' Abram ehoj b'et Canaán, wal ya' Lot, hat xtoh ya' ehoj xol hej konhob' b'ay yak'alil sti' ha' ha'; xanikanh ya' hej spat skawilal konhob' Sodoma.

¹³Kaw tx'oj anma ay b'et konhob' Sodoma tu', kaw kistalxa mule chakankoj yul sat Komam Yahveh.

¹⁴Xalni Komam Yahveh tet ya' Abram yet Lawi spohniloj sb'ah ya' Lot tu' yinh ya': «T'anhxanhtoj b'ay ayach tu', kat hawilnitoj yetk'ulal norte, sur, yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik b'oj b'ay xhtoh tz'ayik.

¹⁵Xhwaha' sunil hunq'ahan tx'otx' tx'otx' chawiltoj ti' tawet b'oj tet hawik'al yinh stohb'al q'inah han.

¹⁶Haka' yekantoj pojoj sat tx'otx' tx'otx', haktu' ch'elojkoj hawik'al wuh han. Ta ay hunuj mak xhk'oji sb'isni hunun nixhtej sq'al pojoj tu', xhk'ojjopax

sb'isnoj hantaj ch'elobjoj hawik'al. ¹⁷ Ti'nanh xin, ikanh hab'ah, kat hatoh hahoynoj tx'otx'. Ilah hantaj yek'oj tx'otx' b'oj hantaj satb'al tx'otx', haxkam xhwaha' tx'otx' tawet han», xhi Komam.

¹⁸ Lawitu' xinihayoj ya' Abram tu' hej spat, xtoh ya' ehoy b'ay hune' hihlaj yet hune' ya' mama' Mamre sb'ih, skawilal konhob' Hebrón. B'et tu' xakanh ya' hune' b'ay ch'ahtoj xahanb'al tet Komam Yahveh.

Xkoliltij ya' Abram ya' Lot

14 ¹ Yinh hunq'ahan tz'ayik tu', ya' Amrafel sreyal Sinar, ya' Arioc sreyal Elasar, ya' Quedorlaomer sreyal Elam b'oj ya' Tidal sreyal Goim, ² aytik'akoj howal xol heb' ya' b'oj ya' Bera sreyal Sodoma, ya' Birsá sreyal Gomorra, ya' Sinab sreyal Adma, ya' Semeber sreyal Zeboim b'oj ya' sreyal Bela, ha'tik'apax Zoar. ³ Xyamb'akoj sb'ah heb' ya' howanh stzujanilxa xhb'ina ti', b'ay Yak'alil sti' ha' ha' yet Sidim, ha'tik'apax ha' Mar Muerto. ⁴ 12 hab'il ayiktoj heb' ya' yalanh schejb'anil ya' Quedorlaomer tu', yaja' yinxha 13 hab'il xikanh sb'ah heb' ya' yinh ya'.

⁵ Yinh 14 hab'il xtoh ya' Quedorlaomer tu' b'oj heb' ya' rey aykoj yetb'ihoy ya' yaha'koj howal, x'i'wa heb' ya' yinh heb' naj refaíta b'et Astarot Karnaim, yinh heb' naj zuzita b'et Ham, yinh heb' naj emita b'et Save-quiriataim, ⁶ b'oj yinh heb' naj horeo, hat xk'aywa heb' naj yuh heb' ya' b'ay hej swi'laj witz b'et Seir, masanta b'ay yak'alil Parán skawilal desierto. ⁷ Lawi smeltzo heb' ya', hat x'apni heb' ya' b'et En-mispat ha'tik'apax Cades. Xtanhtzekaniloj

heb' ya' sunil skonhob' heb' naj amalecita b'oj heb' naj amorreo ay b'et Hazon-tamar.

⁸Haktu' xuh yeltij ya' sreyal Sodoma, ya' sreyal Gomorra, ya' sreyal Adma, ya' sreyal Zeboim b'oj ya' sreyal Bela, ha'tik'apax Zoar; xanikoj heb' ya' howal yinh heb' ya' tu' b'et Yak'alil sti' ha' ha' yet Sidim; ⁹xakoj heb' ya' howal yinh ya' Quedorlaomer sreyal Elam, yinh ya' Tidal sreyal Goim, yinh ya' Amrafel sreyal Sinar b'oj yinh ya' Arioc sreyal Elasar; kanhwanh xutekoj sb'ah heb' ya' yinh heb' ya' howanh tu'. ¹⁰Kaw ay oq' b'oj q'ol b'ay Yak'alil sti' ha' ha' yet Sidim tu', yuxin ha' yet x'elkanh ya' sreyal Sodoma b'oj ya' sreyal Gomorra, x'ayk'aytoj heb' ya' yul hej oq' tu'; wal heb' ya' yaq'b'ilxa, x'elkanojkanh heb' ya' swi'laj witz.

¹¹Heb' ya' x'i'wa tu', xiltij heb' ya' sunil sq'alomal Sodoma b'oj Gomorra b'oj sunil tzet xhlolaxi; lawitu' xtokanoj heb' ya'. ¹²Xipaxtoj heb' ya', ya' Lot sk'ahol yuxhtaj ya' Abram b'oj tzet ay ya', haxkam hat ay ya' b'et Sodoma tu'.

¹³Hune' naj winaj xkolchaltij xol howal tu', ha' naj xtoh alnoj tet ya' Abram hebreo. Hat ch'ehayoj ya' skawilal hune' hihlaj yet ya' Mamre amorreo; yuxhtaj ya' Mamre tu' yeh naj Escol b'oj naj Aner; yetb'i sb'ah ya' Abram b'oj heb' naj ti'.

¹⁴Yet xab'en ya' Abram ta xtzab'laxtoj ya' Lot tu', xyamb'ankoj ya' heb' naj schejab'lom b'ay q'a' aykoj skawxob'al sk'ul, heb' naj pitzk'anaj yatut ya'; 318 heb' naj ti'. Xtoh heb' naj tzujwal yinh heb' ya' rey tu', hat xtuzjcha heb' ya' yuh heb' naj b'et konhob' Dan. ¹⁵Xitxq'atoj ya' Abram tu' heb' naj yetb'i tu' aq'b'alil, x'ok lemna heb' ya' yinh heb' ya' tu', x'i'wa

heb' ya' yinh heb' ya' rey tu'; xtzumb'en heb' ya' heb' ya' rey tu' masanta b'et konhob' Hoba, yetk'ulal norte b'et Damasco. ¹⁶Xiloj ya' sunil q'alomal xitoj heb' ya' rey tu', xinitij ya' Abram tu' paxoj ya' Lot b'oj tzet ayah, heb' ix ix b'oj yaq'b'ilxa anma.

Xtxahye ya' Melquisedec ya' Abram

¹⁷Yet xmeltzo ya' Abram, yet lawi sk'aywa ya' rey Quedorlaomer yuh ya' yinh howal b'oj yaq'b'ilxa heb' ya' rey tzujan yinh ya' rey tu'; x'eltij ya' sreyal Sodoma chawal yinh ya' b'ay Yak'alil sti' ha' ha' yet Save, ha' hune' ak'al tu' yet ya' rey. ¹⁸Lawitu' xinihaltij ya' Melquisedec sreyal Salem ixim pan b'oj vino; sacerdotepax Komam Dios yeh ya' Melquisedec tu', Komam Nimej Hitzantajil Yeyi. ¹⁹Xtxahyen ya', ya' Abram tu', xalni ya':

«Ha' hojab' Komam Dios kaw Nimej Hitzantajil
Yeyi,

Komam xwatx'en satkanh b'oj tx'otx' tx'otx';
ha' hojab' Komam xtxahyen ya' Abram ti'.

²⁰Okojab' smay Komam Dios kaw Nimej Hitzantajil
Yeyi,

Komam x'anikoj heb' naj hawenemigo yul haq'ab'»,
xhi ya'.

Xa'ni ya' Abram sunil sdiezmo^c tet ya'. ²¹Xalnipax ya' sreyal Sodoma tet ya' Abram:

—A' paxoj anma xach b'ey hakolo'iloj wet han, wal q'alomal xkolcha hawuh, kanojab' tawet, xhi ya'.

²²Xta'wi ya' Abram tet ya':

---

^c14:20 *sdiezmo* Yinh lahunheb' tzetet, xhjiloj hune' k'itan, kat ja'ni tet Komam Dios, haktu' xuh ya' Abram b'et ti'.

—Xax hinta'wekoj yul hinti' tet Komam Dios Nimej Hitzantajil Yeh han, Komam xwatx'en satkanh b'oj tx'otx' tx'otx', ²³ ta mach hunuj tx'al b'oj hunuj stx'anhal xanhab'e xhwiha'kanoj yinh sunil tzet ayach han, yunhe mach chawala': “Hayin xwa' q'alomb'ojkanh naj Abram ti' han”, tajka kachi, ²⁴ yuxin matzet xhwiha'kanoj han, hanhk'anhe tzet xlotoj heb' naj tzeh xb'eyk'oj winh han. Yaja' wal heb' naj xb'ey winh han, naj Aner, naj Escol b'oj naj Mamre, waltu' chiha' heb' naj yet, xhi ya'.

Xwatx'e Komam Dios slahk'ulal b'oj ya' Abram

15 ¹ Lawi yek'kantoj hunq'ahan tzetet tu', xtzotel Komam Yahveh tet ya' Abram, xyeni Komam hunq'ahan tzetet yila' ya', xalni Komam:

«Mach chach xiwi Abram,
hayin chach hintanhe han;
kaw nimej hune' tzet chachab' spajoj», xhi Komam.

² Xta'wi ya' Abram:

—Mamin Yahveh. ¿Tzet xin chawaha' wet han? Mach wuninal han. Naj xhkanojkanoj yinh tzet ayin yul watut han, ha' naj Eliezer ah Damasco hinchejab'lom han, xhi ya'. ³ Xalnipax ya':

—Yuh maxhto hunuj wuninal chawa' han, naj xhkanojkanoj yinh tzet ayin han, ha' naj hinchejab'lom xpitzk'a watut han, xhi ya'.

⁴ Lawitu' xtzotelpax Komam Yahveh tet ya', xalni Komam:

—Mataj naj tu' xhkanojkanoj yinh tzet ayach, ha' hune' naj kaw hak'ahol, ha' naj xhkanojkanoj yinh tzet ayach, xhi Komam.

⁵ Haktu' xuh yinihaltij Komam ya' yinhtaj, xalni Komam tet ya':

—T'anhxanhkanh satkanh, kat hawilni ta xhb'ischa hej tx'umel hawuh. Haktu' ch'elojkoj sb'isil hawik'al, xhi Komam.

⁶ Xa' ya' Abram yuluj sk'ul tzet xal Komam Yahveh, yuxin k'ul xukankoj ya' yul sat Komam. ⁷ Xalnipax Komam Yahveh tet ya':

—Hayin ti' Yahveh hin han. Hayin xach wiltij yul konhob' Ur yet heb' naj caldeo han, yunhe wa'ni hune' tx'otx' tx'otx' ti' tawet han; xhwaha'kanoj tx'otx' tawet han, xhi Komam.

⁸ —Xta'wi ya' Abram: Mamin Yahveh, ¿tzet xin chuh wohtajnhenoj han ta chawaha' hune' tx'otx' tx'otx' ti' wet han?, xhi ya'.

⁹ Xalni Komam Yahveh tet ya':

—Itij hunuj no' q'opoh wakax wet han, hunuj no' kaplaxh, hunuj no' winaj kaneluh, yilal oxeb' hab'il sq'inal hunun no'; kat hawinipaxtij hunuj no' muk' wet han, yok hunuj no' tz'ul palamuxh, xhi Komam.

¹⁰ Haktu' xuh yinitoj ya' Abram sunil hunq'ahan no' noq' tu', xkab'nhentoj ya' no', q'axep no' xakoj ya' q'axepxa no'; wal no' ch'ik, mach xkab'nnehayoj ya' no'. ¹¹ Xanche chixo yay no' lohomo kamnaja noq' yib'anh snimanil no' noq' kamnaja tu'; ya' Abram xib'tentoj no'. ¹² Yet lanhanxa yay numnahi, x'ok hune' niman wayanh yinh ya' Abram, xul hune' niman xiwkilal yinh ya' yuh hune' niman k'ejholo x'ay yib'anh. ¹³ Yuxin xal Komam Yahveh tet ya':

—Yilal hawohtajnheni ta nan konhob'al chuh yehojk'oj hawik'al, sat hune' tx'otx' tx'otx' mach yetoj ti'; chila' sya'tajil, kat yokojtoj yalanh

chejb'anile yulb'al kanheb' ciento hab'il. ¹⁴ Yaja' xhwaha'ayoj sya'tajil yib'anh hune' konhob' ch'anojiktoj hawik'al tu' yalanh schejb'anil han. Lawitu' kat skolchahojiltij hawik'al tu', kaw q'alom chuh yelojtij. ¹⁵ Wal hach, yinh aq'ank'ulal chach apnoj sk'atanh hawichmam, kaw icham hachxa yet chach kamoj. ¹⁶ Lawi skamojtoj skanh majan ik'ale, kat smeltzohojpaxtij hawik'al tu', haxkam yalanhto tu' maxhto ch'apnoj skachnab'al stx'ojal heb' naj amorreo, xhi Komam.

¹⁷ Yet xax toh tz'ayik, kaw k'ejxaholo, xwayikanh hune' horno ch'ah snhub'al b'oj hune' antorcha x'ek'toj xol hej no' noq' kab'nheb'ilayoj tu'. ¹⁸ Yinh hune' tz'ayik tu' xwatx'e Komam Yahveh hune' slahk'ulal b'oj ya' Abram, xalni Komam:

—Xhwaha' hune' tx'otx' tx'otx' ti' tet hawik'al han, ch'ichitoj tx'otx' b'ay snuq' ha' ha' yet Egipto, masanta b'ay ha' niman Éufrates, ha' kaw nimejal. ¹⁹ Ha' stx'otx' heb' naj ceneo, heb' naj cenezeo, heb' naj cadmoneo, ²⁰ heb' naj heteo, heb' naj ferezeo, heb' naj refaíta, ²¹ heb' naj amorreo, heb' naj cananeo, heb' naj gergeseo b'oj stx'otx' heb' naj jebuseo, xhi Komam.

Ix Agar b'oj naj Ismael

16 ¹ Mach chuh yilni ya' Sarai yixal ya' Abram yinh yunin; yaja' ay hune' ix schejab'lom ya' ah Egipto, Agar sb'ih. ² Xal ya' Sarai tu' tet ya' Abram:

—Chawila ta mach chuh wilni yinh wunin yuh Komam Yahveh han, yuxin chin q'an tawet han, ta

chach way b'oj ix Agar hinchejab'lom han, haximwal wet yunin ix xhpitzk'ahoj han, xhi ya'.

Xab'etoj ya' Abram tzet xq'an ya' Sarai tu'.

³Haktu' xuh ya'ni ya' Sarai, ix Agar yixaloj ya' Abram tu', ix ah Egipto schejab'lom ya' Sarai; lahunheb'xa hab'il yapni ya' Abram sat tx'otx' Canaán, yet xa'ni ya' Sarai tu' ix Agar tet ya' Abram yichamil, yuh yok ix haka' yixaloj ya'. ⁴Lawitu' xway ya' Abram tu' b'oj ix Agar, yuxin xkan ix yinh tzet yeyi. Yaja' yet xab'entij ix ta ayxa tzet yeh ix, x'ichikoj ix syahnikanh ya' yahaw tu'. ⁵Yuxin xal ya' Sarai tet ya' Abram:

—Hach ay hamul yuxin chin syah ix Agar ti' han. Hayin xwa' ix hinchejab'lom ti' hawixaloj han, yaja' yet xilni ix ta ayxa tzet yeh ix, x'ichikoj ix hin syahni han. Ti'nanh xin, ha' hojab' Komam Yahveh ch'ilni mak ay smul, ta hach mato hayin han, xhi ya'.

⁶Xta'wi ya' Abram tet ya' Sarai:

—Ilk'anab'i, yul haq'ab' aykoj ix hachejab'lom ti'. Uh b'aytet-tik'a chal hak'ul yinh ix, xhi ya'. Haktu' xuh yichikoj ya' Sarai tu' sb'ahnoj ix Agar tu' yinh kaw k'ul, yuxin x'elkanojkanh ix.

⁷Yaja' xchalo ix yuh Yángel Komam Yahveh b'ay hune' snuq' ha' ha' yul desierto, ha' ay yul sb'elal Shur. ⁸Xalni ya' Ángel tu' tet ix:

—Agar schejab'lom ya' Sarai, ¿b'ay hapetoh, b'ay chach tohi?, xhi ya'. Xta'wi ix:

—Lanhan welkanh tet ya' Sarai wahaw han, xhi ix.

⁹Xalni Yángel Komam Yahveh tet ix:

—Paxanhtoj sk'atanh ya' hawahaw tu', yijyom chawute' hab'ah tet ya', xhi ya' Ángel tu'.

¹⁰Xalnipax Yángel Komam Yahveh tet ix:

Xhwaha' tx'ihalb'ojiloj hawik'al han; matxa chuh sb'ischahojkanoj yuh stx'ihalil, xhi ya' Ángel tu'.

¹¹ Xto kam yalnipax Yángel Komam Yahveh tet ix: —Ayxa tzet haweyi, chawila' yinh hune' ni'an hawunin, Ismael^d chawaha'koj sb'ihoj, haxkam xab'etoj Komam Yahveh tzet chuh yek' ya' hawanma.

¹² Haka' no' xol-telajil burro, haktu' chub'kuj naj.

Chaha'koj naj howal yinh sunil anma;

sunil anma ch'anojpaxkoj howal yinh naj.

Ch'okoj howal xol naj b'oj sunil yuxhtaj, xhi

Komam.

¹³ Lawi stzotel Komam Yahveh tet ix Agar tu', xanikoj ix sb'ihoj Komam: «Komam Dios chin ilni han», haxkam xal ix: «Ti'nanh, xwil stel yinh hune' mak chin ilni han», xhi ix. ¹⁴ Yuxin «Oq' yet YA' Itzitzal yeh chin ilni han»,^e haktu' xakoj ix sb'ihoj hune' oq' tu', hat xhkan xolb'al Cades b'oj Bered.

¹⁵ Haktu' xuh spitzk'a hune' yunin ix Agar b'oj ya' Abram, xanikoj ya' Abram tu' Ismael sb'ihoj ni'an sk'ahol tu'. ¹⁶ 86 hab'il ya' yet xpitzk'a naj Ismael yunin ix Agar tu'.

Circuncisión yechel lahk'ulal

17 ¹ Yet 99 hab'ilxa ya' Abram; xyenipaxkanh sb'ah Komam Yahveh tet ya', xalni Komam: —Hayin ti' Dios Shaddai hin han, Sunil Chuh Wuh han. Ehanhk'oj yinh hinsat yinh k'ul han, mach

^d16:11 *Ismael Chab'e Komam Dios tzet xhjala, haktu' chaliloj Ismael ti' yinh hebreo.*

^e16:14 *Oq' yet YA' Itzitzal yeh chin ilni han Ber Lajay Roi yeyoj hune' tzoti' ti' yinh hebreo.*

stx'ojal ch'ilchahiloj tawinh. ²Xhwaha'koj hune' lahk'ulal hinxol b'oj hach han. Chin tx'ihalnhe'iloj hawik'al han, xhi Komam.

³Lawitu' x'ay jahnoj ya' Abram, x'aykanoj spalanh ya' sat tx'otx', stzotel Komam Dios tet ya', chalni Komam:

⁴—Ha' hune' ti' hinlahk'ulal chin kawxekankoj hinxol b'oj hach han: Hach chach okoj yichmamoj hun tenan anma. ⁵Matxa Abram hoj hab'ih, to Abraham^f xah ch'al-laxoj tawinh, haxkam xax hach wakoj yichmamoj kaw tx'ihal hej konhob' han.

⁶Xhwaha' tx'ihalb'ojiloj hawik'al han, tawinh chin watx'e' hej konhob' han; ch'elojpaxtoj heb' naj rey yinh hawik'al. ⁷Chin kawxekankoj lahk'ulal hinxol b'oj hach yinh stohb'al q'inal han b'oj xol sunil hawik'al xhto huluj. Hayin chin ok haDiosaloj han b'oj sDiosaloj hawik'al. ⁸Xhwaha' sunil tx'otx' Canaán yinh stohb'al q'inal tawet b'oj tet hawik'al han, tx'otx' b'ay tonhe chex ehayoj ti'. Hayin chin okoj sDiosaloj heb' naj han, xhi Komam.

⁹Xalnipax Komam Dios tet ya' Abraham:

—Yaja' wal hach, yijye hinlahk'ulal xin watx'e' b'oj hach han b'oj sunil hawik'al, yinh huntaj majan ik'ale. ¹⁰Ha' hune' ti' hinlahk'ulal chin kawxekanoj hinxol b'oj hach han b'oj xol hawik'al xhto huluj. Ch'a'laxoj circuncidar sunil heb' naj winaj ay hexol. ¹¹Seq'laxojiltoj stz'umal swi' sch'ik heb' naj winaj, ha' hune' tu' ch'okojkanoj yecheloj lahk'ulal hinxol b'oj hex han. ¹²Waxajeb' tz'ayik spitzk'a nixhtej winaj unin, kat ya'laxoj circuncidar,

^f17:5 *Abraham* Mame yinh tx'ihal anma mato mame yinh sk'ulch'anil, ha' choche yala'iloj.

lahantik'a ch'utelaxoj nixhtej kaw hek'ahol b'oj nixhtej sk'ahol heb' naj nan konhob'al loq'b'il heyuh yinh ch'en melyuh, tet hunujxa mak nan konhob'al mach heyik'aloj. ¹³ Yilal ya'laxoj circuncidar mak pitzk'anaj heyatut b'oj mak loq'b'il heyuh yinh ch'en melyuh. Hinlahk'ulal han, ha' ch'ok-kanoj yecheloj henimanil yinh stohb'al q'inal. ¹⁴ Mak machkoj circuncisión yinh, mak mach seq'b'ilojiltoj stz'umal swi' sch'ik, ch'ilaxojiltij yul konhob' tu', haxkam xmanhk'o hinlahk'ulal han, xhi Komam.

¹⁵ Xalpax Komam Dios tet ya' Abraham:

—Ya' Sarai hawixal ti', matxa Sarai hoj ch'al-laxoj yinh ya', Sara xah ch'ok sb'ihoj ya'.

¹⁶ Chin txahye' ya' han, kat wa'noj hune' hawuninal b'oj ya' han. Chin txahye' ya' han, kat yokoj ya' mi'ehal yinh hej konhob'; ch'elojtoj heb' naj sreyal hej konhob' yinh ya', xhi Komam.

¹⁷ Lawitu' x'ay jahnoj ya' Abraham, x'aykanoj spalanh ya' sat tx'otx', xtzeb'i ya', xalni ya' yinh yanma: «¿Tox ayto hunuj sk'ahol hune' naj winaj hune'xa ciento hab'il ti' ch'ehoj xin; ya' Sara, 90 hab'ilxa ya', tox xhto huh spitzk'ahoj yunin ya' xin», xhi ya'. ¹⁸ Lawitu' xalni ya' Abraham tet Komam Dios:

—Oxhimi yalanh hatxahyeb'al ch'ehojk'oj naj Ismael ti', xhi ya'.

¹⁹ Xta'wi Komam Dios:

—Yinh kaw yeli, ya' Sara hawixal ti', xhpitzk'ahoj hune' ni'an hak'ahol b'oj ya', Isaac⁸ chawaha'koj sb'ihoj naj. Chin kawxe'kankoj hinlahk'ulal b'oj naj han, hune' lahk'ulal ch'ehojk'oj yinh stohb'al q'inal,

---

⁸17:19 Isaac Tzeb'ob'al chaliloj.

tet hej yik'al naj xhto huluj. ²⁰ Xax wab'epaxtoj tzet chawal wet yinh naj Ismael han. Chin txahye' naj han, xhwaha' tx'ihalb'ojiløj yik'al naj han, kaw tx'ihal sb'isil ch'elojkoj yik'al naj. 12 heb' naj ijb'alom kaw ay yelapnojal yeh ch'elojtoj yinh naj. Chin watx'e' hune' niman konhob' yinh naj han. ²¹ Yaja' b'oj naj Isaac chin kawxe'kankoj hinlahk'ulal han, naj yunin ya' Sara xhpitzk'ahoj b'oj hach yinh hunxa hab'il, xhi Komam.

²² Lawi stanhk'o Komam Dios stzotel b'oj ya' Abraham, xshek'niløj sb'ah Komam sk'atanh ya'. ²³ Haktu' xuh yinitøj ya' Abraham naj Ismael sk'ahol b'oj sunil heb' naj schejab'lom ya' pitzk'anaj yatut b'oj sunil heb' naj loq'b'il yuh ya' yinh smelyuh, sunil heb' naj winaj ay yatut ya' Abraham tu'; xa'ni circuncidar ya' heb' naj yinh hune' tz'ayik tu', haka' xute Komam Dios yalni tet ya'. ²⁴ 99 hab'il ya' Abraham yet xa'ni circuncidar sb'ah ya'. ²⁵ Wal naj Ismael sk'ahol ya', 13 hab'il naj. ²⁶ Yinhtik'a hune' tz'ayik tu' x'a'lo circuncidar ya' Abraham b'oj naj Ismael sk'ahol ²⁷ b'oj sunil heb' naj winaj ay yatut ya'; heb' naj schejab'lom ya' pitzk'anaj yatut b'oj heb' naj loq'b'il yuh ya' tet heb' naj nan konhob'al; sunil heb' naj x'a'lax circuncidar.

Xal Komam ta xhpitzk'ahoj sk'ahol ya' Abraham

18 ¹ Xyepaxkanh sb'ah Komam Yahveh tet ya' Abraham b'et hihlaj yet ya' Mamre, yet tz'onhanayøj ya' sti' spultahil spat, yet kaw xax pohiloj q'a'. ² Xt'anhxikanh ya', xilni ya' oxwanh heb' ya' winaj linhankanh sk'atanh; yet xilni ya' heb' ya', x'eltij ya' yinh anhe chawal yinh heb' ya' sti'

spultahil spat, x'ay jahnoj ya', x'aykanoj spalanh ya' sat tx'otx', ³ xalni ya':

—Mamin, ta ay sk'ulal ch'ilchahiloj winh hayin hin hachejab'lom ti' han, chin q'an tawet han, ta mach palanoj hawek'i.

⁴ Xhwaha' tij ninoj heya' han, yunhe hetx'ahnoj heyoy,^h lawitu' kat hexewoj yich hune' te' te' ti'.

⁵ Chin toh wiha'tij ixim pan han, yunhe yok yip heyanna, yalanhto maxhto chex ok yinh b'el; yuh hune' ti', yuxin xex ek'toj hinkawilal hayin hin hechejab'lom ti' han, xhi ya'.

Xalni heb' ya':

—Uh haka' chawal ti', xhi heb' ya'.

⁶ Lawitu' xtoh ya' Abraham yinh anhe b'ay te' pat b'ay ay ya' Sara, xalni ya' tet ya':

—Hawanhe, itij oxeb'ojⁱ mal ixim kok'la harina, som ixim, kat hawatx'en hayeb'oj ixim pan yinh ixim, xhi ya'.

⁷ Yinhxanche anhe xtoh ya' Abraham b'ay ay swakax, xinitij ya' hune' no' tzeh wakax kaw saq'al, xanik'oj ya' no' tet hune' naj schejab'lom, yunhe swatx'en naj no' yinh anhe. ⁸ Lawitu' xinitoj ya' no' requesón, no' lech b'oj no' ni'an tzeh wakax xwatx'i tu', xanihayoj ya' itah tu' yinh sat heb' ya'. Xkankanoj ya' wa'oj sk'atanh heb' ya' yich te' te' tu'.

⁹ Lawitu' xq'amb'en heb' ya' tet ya':

—¿B'ay tu' ay ya' Sara hawixal?, xhi heb' ya'.

Xta'wi ya':

—Yul te' pat ti' ay ya', xhi ya'.

^h18:4 *heyoy* Hakti' chute heb' ya' hebreo yet payxa, chitij heb' ya' ha' ha', kat stx'ahni heb' ya' yoj maktaj ch'ek' sk'atanh.

ⁱ18:6 *oxeb'oj* Ha' 44 libra harina.

¹⁰ Xalni hune' ya':

—Chin hulujpax hak'atanh hunab' han. Yet tu', ayxa hune' ni'an yunin ya' Sara hawixal ti', xhi ya' tu'.

Aykoj ya' Sara tu' yab'en sti' spultahil te' pat aykoj yinhtaj ya' stzotel tu'.

¹¹ Kaw ayxa sq'inal ya' Abraham b'oj ya' Sara tu'; payxa xtanhk'o stx'ahwi snimanil ya' Sara tu'. ¹² Yuxin xtzeb'i yanma ya', xalni ya' yinh snab'al: Hantam sk'ulch'anil wab'en han, yaja' kaw ixnamhinxa han b'oj kaw ichamxapax ya' wichamil han, xhi ya'.

¹³ Yuxin xal Komam Yahveh tet ya' Abraham:

—¿Tzet yuh stzeb'i ya' Sara ti', chalni ya': ¿Tom yeli xhto huh spitzk'ahoj hunuj wunin han, to kaw ixnamhinxa han?, xhi ya'. ¹⁴ ¿Tom ay hunuj tzet ya'taj wet han xin? Yinh hunxa hab'il, yinh hune' tz'ayik b'ay alb'ilkanoj tu', chin hulujpax hach wila' han; yet tu', ayxa hune' ni'an yunin ya' Sara ti', xhi Komam.

¹⁵ Xiwkanh ya' Sara, yuxin xakoja ya' leq'ti'al, xalni ya':

—Mach xin tzeb'i han, xhi ya'.

Xalni Komam:

—Wohtaj han ta xach tzeb'i, xhi Komam.

Xq'an ya' Abraham ta xhkolcha Sodoma

¹⁶ Lawitu' x'ah linhnoj heb' ya' b'et tu', xt'anhxitoj heb' ya' yetk'ulal Sodoma. Tzujan ya' Abraham yinh heb' ya', yuh staq'likanoj ya' b'oj heb' ya'. ¹⁷ Xalni Komam Yahveh: ¿Tom xhweb'a'ayoj tzet xhwub' tet ya' Abraham han xin? ¹⁸ Yinh kaw yeli, ch'okoj

yik'al ya' Abraham ti' nimej konhob'al, kaw ay yip chub'iloj skonhob' ya'; haxkam yuh ya', chuluj txahyeb'al yib'anh sunil konhob' ay sat tx'otx' tx'otx' ti'. ¹⁹ Hayin xin sik'le ya' han yunhe skuynuj ya' hej yuninal b'oj hej yik'al; yunhe slinhb'anoj sb'ah yuninal ya' yinh hinb'eyb'al han, kat yehojk'oj yinh stoholal b'oj yinh st'inhanil; yunhe yijnoj sb'ah tzet xin ta'wekoj wib'anh tet ya' hayin Yahveh hin ti' han, xhi Komam. ²⁰ Lawitu' xalni Komam Yahveh tet ya' Abraham:

—Q'a' kistalxa tzet chukanoj anma ay Sodoma b'oj Gomorra ti', q'a' xax ahkanojkanh smalil smul b'oj xax palk'onkanoj smul machnhe hanik'oj. ²¹ Yuxin chin toj b'et tu' han, kat wilnoj han ta yeli haktu' yeh sunil tzet ch'ahapnoj wet han; ta mach xin, xhwohtajnhe'iloj han, xhi Komam.

²² Haktu' xuh stoh kawanh heb' ya' tu' b'et Sodoma; wal ya' Abraham xkankanoj linhnoj ya' yinh sat Komam Yahveh. ²³ Xitzkoj ya' Abraham sk'atanh Komam, xalni ya':

—¿Tom yeli chatanhtze'iloj anma mach smul yinh anma ay smul? ²⁴ Ta ay 50 hoj anma mach smul ay yul konhob' tu', ¿tom chatanhtze'iloj sunil anma tu', mach chawaha' nimank'ulal yinh hune' konhob' tu' yuh hawochen 50 anma tohol sb'eyb'al ay b'et tu'? ²⁵ Mach yetoj ay hawuni hune' ti', mach yetoj ay hatanhtzeniloj anma tohol sb'eyb'al yinh anma tx'oj, tok'anab' lahan ya'noj tanhoj anma k'ul sb'eyb'al b'oj anma tx'oj. Mach chawute haktu'. Hach ti', Juez hach sat yib'anh q'inal ti', ¿tox mach chawub' st'inhanil xin?, xhi ya' Abraham.

²⁶ Xta'wi Komam Yahveh:

—Ta xhchalo 50 hoj anma tohol sb'eyb'al yul konhob' Sodoma ti' wuh han; yuh 50 anma tu', xhwaha' nimank'ulal yinh sunil hune' konhob' tu' han, xhi Komam.

²⁷ Xalnipax ya' Abraham:

—Kaw chin q'an tawet han Mamin ta chawab'e tzet xhwal han, waxamkami pojoj hin-nhe han b'oj tanh hin-nhe han. ²⁸ Yaja' ta howanhto anma mach ch'apni yinh 50, ¿tom yuxanhe howanh mach stz'ajna tu', kat hatanhtzenojiloj sunil konhob' tu'?, xhi ya'.

Xta'wi Komam Yahveh:

—Mach chin tanhtze'iloj han, ta xhchalo 45 anma tohol sb'eyb'al wuh han, xhi Komam.

²⁹ Xalnipax ya' Abraham:

—Yaja' wak'amta 40 hojnhe anma tohol sb'eyb'al ay b'et tu', xhi ya'.

Xalni Komam:

Yuh 40 anma tohol sb'eyb'al tu', mach chin tanhtze'iloj konhob' tu' han, xhi Komam.

³⁰ Xto kam yalnipax ya' Abraham tet Komam:

—Mach hojab' xhtit hahowal winh ti'nanh han Mamin ta xhwal tawet han: wak'amta 30 hojnhe anma tohol sb'eyb'al xhchalo hawuh, xhi ya'.

Xta'wipax Komam:

—Mach xhwub' han ta xhchalo 30 anma k'ul sb'eyb'al wuh han, xhi Komam.

³¹ Aynhetik'akoj ya' Abraham yalni:

—Mamin kaw chin wi'enhe hinb'ah hintzotel yinh hakti' tawet han, wak'amta 20 hojnhe anma tohol sb'eyb'al xhchalo hawuh, xhi ya'.

Xta'wipax Komam:

—Yuh 20 anma k'ul sb'eyb'al tu', mach chin tanhtze'iloj konhob' tu' han, xhi Komam.

³²Xalnipax ya' Abraham hunekxa:

—Mach xhtit hahowal winh ti'nanh han Mamin; haxanhe hunek ti' chin q'an tawet han: ¿Ta lahunhwanh hojnhe anma tohol sb'eyb'al xhchalohoj hawuh, tzet xin chawute'?, xhi ya'.

Xalni Komam:

—Ta ay lahunhwanhoj anma tohol sb'eyb'al xhchalohoj wuh han, mach chin tanhtze'iloj konhob' tu' han, xhi Komam.

³³Lawi stanhk'o Komam Yahveh stzotel b'oj ya' Abraham, xtoh Komam Yahveh; wal ya' Abraham, xmeltzo ya' b'ay ay spat.

Xtanhtzeloj Komam Sodoma b'oj Gomorra

19¹ Yet lanhanxa yay numnahi, x'apni heb' ya' kawanh ángel b'et Sodoma; tz'onhanayoj ya' Lot b'ay spultahil Sodoma tu'. Ha' yet xilni ya' heb' ya' kawanh tu', xtoh ya' schanoj heb' ya', x'ay jahnoj ya', x'aykanoj spalanh ya' sat tx'otx', ²xalni ya' tet heb' ya':

—Ti'nanh xin mamin, chin q'an teyet han ta hat ch'ek'oj aq'b'al heyuh watut han, kat hetx'ahnoj heyoj. Yet sajb'ojiloj hekal, chex ahoj wanoj, kat yokoj b'el heyuh, xhi ya'.

Xta'wi heb' ya':

Machoj, yul b'eh ch'ek'oj aq'b'al juh han, xhi heb' ya'.

³Yaja' chilan-nhetik'a chal ya' Lot, yuxin xtoh heb' ya' yatut ya'. Yet x'apni heb' ya' yatut ya' xwatx'en

ya' hune' itah kaw k'ul tet heb' ya' b'oj ixim pan machkoj sipk'ab'anil, lawitu' xwa' heb' ya'.

⁴Yalanhto maxhto ch'ok heb' ya' tu' wayoj, xshoynihayoj heb' naj ay yul konhob' Sodoma tu' te' nhah. Sunil anma tu' x'apni ten-na yinh heb' ya' kawanh tu', heb' naj tzehtaj b'oj heb' naj ichamxa.

⁵Xawteniltij heb' naj ya' Lot, xalni heb' naj tet ya':
—¿B'ay tu' ay heb' naj winaj xul hak'atanh hune' aq'b'al ti'? Altij heb' naj jet han, xhjoche wayoj b'oj heb' naj han, xhi heb' naj.

⁶Haktu' xuh yeltij ya' Lot b'ay pultah, xpeb'anakanoj ya' pultah tu', ⁷xalni ya':

—Kaw chin q'an teyet han wuxhtaj, tajka cheyuh hune' niman stx'ojal ti'. ⁸Ay kawanh heb' xo' hinkutz'in maxhto winaj ch'ek' yinh han, wiha'iltij heb' xo' teyet han, kat heyuni tzet-tik'a chal hek'ul yinh heb' xo', yaja' matzet cheyute heb' ya' ti', haxkam tonhe xkan heb' ya' wayoj hune' aq'b'al ti' watut han, xhi ya'.

⁹Xta'wi heb' naj:

—Elanh b'et tu', xhi heb' naj. Xto yalnipax heb' naj:

Mach jet konhob'oj naj ich ti', chochenapax naj honh scheja' yalni. Ti'nanh xin, q'a' tx'ojto chach jute'toj sataj heb' naj ti' han, xhi heb' naj.

Lawitu' xten-nitoj wejna heb' naj ya' Lot tu', xitzkoj heb' naj sti' pultah, yunhe xanhniktoj heb' naj pultah tu' yalni. ¹⁰Yaja' xaltij heb' ya' kawanh winaj ayiktoj yul nhah tu' sq'ab', xiniktoj heb' ya' ya' Lot tu' yul nhah, xpeb'an heb' ya' pultah tu'. ¹¹Lawitu' xtz'opb'ikantoj heb' naj tzehtaj b'oj heb' naj icham winaj aykoj sti' spultahil te' nhah tu' yuh heb' ya' kawanh tu'; yuxin matxa xuh yilni heb' naj b'ay ay

pultah. ¹²Lawitu' xalni heb' ya' kawanh tu' tet ya' Lot:

—¿Aytom yaq'b'ilxa hafamilia ay b'et ti'? Iltoj yul hune' konhob' ti', heb' naj sq'anab' hakutz'in, heb' naj hak'ahol, hakutz'in b'oj sunil yaq'b'ilxa hafamilia; ¹³haxkam xhkotanhtze'iloj hune' konhob' ti' han. Kaw tx'ihalxa stx'ojal ch'ahapnoj yul sat Komam Yahveh, yuxin xonh yatij Komam Yahveh kotanhtze'iloj han, xhi heb' ya'.

¹⁴Lawitu' x'eltij ya' Lot yalnoj tet heb' naj sq'anab' heb' ix skutz'in tu', xalni ya' tet heb' naj:

—Heyanhe, elojonhwej b'et ti', haxkam stanhtzenojxaloj Komam Yahveh hune' konhob' ti', xhi ya'.

Yaja' etlojnhem chuh ya' Lot tu' yalni heb' naj, yuxin mach xa' heb' naj yuluj sk'ul. ¹⁵Yaja' yet lanhanxa sajb'ojiløj, xakoj heb' ya' ángel yinh sk'ul ya' Lot, xalni heb' ya' tet ya':

—Hawanhe, itoj hawixal b'oj kawanh hakutz'in ay b'et ti', yunhe mach chex kamoj yet ch'ayoj sya'tajil yib'anh konhob' ti', xhi heb' ya'.

¹⁶Yaja' maxhtik'a sb'ih hanik' ch'eltij heb' ya', yuxin x'ok heb' ya' kawanh tu' yinh sq'ab' ya' Lot tu' b'oj yixal b'oj heb' ix kawanh skutz'in ya' tu', x'ilaxiltij heb' ya' yul konhob'; haxkam kaw stz'a' sk'ul Komam Yahveh yinh heb' ya'. ¹⁷Yet xax eltij heb' ya' yinhtaj konhob' tu', xalni hune' ya' ángel tu' tet heb' ya':

—¡Koltoj hab'ah! Mach chach t'anxoj hawinhtaj, mach b'ay chatukb'a' hab'ah sat ak'al. Chaweb'a'toj hab'ah swi'laj witz, yunhe mach chach kamoj, xhi ya'.

¹⁸ Yaja' xal ya' Lot tu' tet heb' ya':

—Machoj, kaw chin q'an teyet han mamin. ¹⁹ Kaw k'ulch'an xwukuj yul hesat hayin hin hachejab'lom ti' han, kaw k'ulch'an xeyute hek'ul winh han, xekolni hinq'inal tet kamikal han; yaja' mach chuh hintoj swi'laj witz tu' han, tajka chin tzujcha yuh niman sya'tajil ti' han, kat hinkam han, xhi ya'. ²⁰ Ay hune' konhob' kawil yetij b'et ti', b'ay chuh hinkolnitoj hinb'ah han, ζtzet yuh mach chin hechatoj b'et tu' han? Mach nimej konhob'oj hune' tu', b'et tu' chin kolo' hinq'inal han, xhi ya'.

²¹ Xta'wi hune' ya' ángel tet ya', xalni ya':

—Xax wab'etoj tzet chaq'an ti' han. Mach chin tanhtze'iloj hune' ni'an konhob' chawal ti' han. ²² Lemb'il chakolnatoj hab'ah b'et tu', haxkam matzet chuh wuni han ta maxhto chach apni b'et tu', xhi ya'. Yuxin Zoar,^j x'ok-kanoj sb'ihoj hune' konhob' tu'.

²³ Yet lanhanxa sajb'ojiløj, x'apni ya' Lot b'et Zoar tu'. ²⁴ Haktu' xuh yanihaytij Komam Yahveh q'a' q'a' b'oj azufre yib'anh Sodoma b'oj Gomorra; haka' yay ha' nhab', haktu' xuh yaytij satkanh. ²⁵ Haktu' xuh stanhtzenkaniloj Komam hunq'ahan konhob' tu'; xtanhtzekaniloj Komam sunil anma ay b'et tu', sunil hej ak'al b'oj sunil hej tz'unub' ay sat tx'otx' tx'otx' tu'. ²⁶ Yaja' xt'anhxitoj ya' yixal ya' Lot yinhtaj, yuxin x'ok-kanoj ya' atz'amil, xkankanoj yechel ya' b'et tu'.

²⁷ Yinh hunxa tz'ayik, kaw sab' x'ah wanoj ya' Abraham, xmeltzotoj ya' b'aytik'a xil sb'ah b'oj Komam Yahveh. ²⁸ Xt'anhxitoj ya' yib'anh Sodoma b'oj Gomorra b'oj yib'anh sunil hej ak'al, xilni ya' niman nhub', xanhe topankanh hune' k'ej nhub' sat

---

^j19:22 Zoar Etza lahan jab'en b'oj tz'ulik yinh hebreo.

tx'otx' tx'otx', lahan b'oj haka' yah snhub'al hunuj horno.

²⁹ Yet xtanhtzeniloj Komam Dios hunq'ahan konhob' ay sat hune' ak'al tu', xnatiy Komam Dios ya' Abraham, yuxin xiloj Komam ya' Lot xol hune' niman sya'tajil b'ay xtanhkaniloj hej konhob' b'aytik'a x'ehayoj ya' Lot tu'.

Yik'al heb' naj moabita b'oj heb' naj amonita

³⁰ Lawitu' x'el ya' Lot b'et Zoar, x'ahtoj ya' b'ay tx'otx' q'eb'tajlaj, hat x'ehayoj ya' swi'laj witz tu' b'oj heb' ix kawanh skutz'in, haxkam xiw ya' skankanoj b'et Zoar tu'. Yul nhahch'en xkankanoj ya' ehoj b'oj heb' ix kawanh skutz'in. ³¹ Lawitu' xalni ix b'ab'el skutz'in ya' tu' tet ix skab':

—Kaw ichamxa komam ti' b'oj matxa heb' naj winaj ay b'et ti' b'ay chuh komohyi haka' chuh smohyi sunil anma. ³² Katah, juk'tze'kanh komam ti', kat koway b'oj ya', haximwal mach xhtanhojiloj jik'al, xhi ix.

³³ Hatik'a hune' aq'b'alil tu' xuk'tzekanh heb' ix smam, x'oktoj ix b'ab'el tu', xway ix b'oj smam; yaja' mach xab'e ya' yet xway ix b'oj ya' b'oj yet x'ahpax wanoj ix. ³⁴ Haxa yinh hunxa tz'ayik, xal ix b'ab'el tet ix skab':

—Yet aq'b'al ewih, xin way b'oj komam han. Juk'tze'paxkanh ya' hunekxa yinh hune' aq'b'al ti', hachxa chach wayojpax b'oj ya', yunhe skanojkanoj yik'al ya' jet, xhi ix.

³⁵ Hatik'a hune' aq'b'al tu' xuk'tzepaxkanh heb' ix smam, maxhtik'a ninoj xab'epax ya'; x'oktoj ix skab' skutz'in ya' tu' wayoj b'oj ya'. ³⁶ Yuxin xkankanoj

heb' ix kawanh skutz'in ya' Lot tu' yinh tzet yeyi.
³⁷ Xpitzk'a yunin ix b'ab'el, Moab xakoj ix sb'ihoj; ha' naj yichmam heb' naj moabita ti'nanh.^k ³⁸ X'ehpax yunin ix skab', Ben-ammi¹ xakoj ix sb'ihoj; ha' naj tu' yichmam heb' naj amonita ti'nanh.

Ya' Abraham b'oj ya' Abimelec

20 ¹ X'el ya' Abraham b'aytik'a ayah, xtoh ya' b'et tx'otx' Neguev, hat x'ehik'oj ya' yul konhob' Gerar, xolb'al Cades b'oj Shur, haka' mak nan konhob'al. ² Xalni ya' Abraham yinh ya' Sara yixal: «Wanab' ix han», xhi ya'. Yuxin xal ya' Abimelec sreyal Gerar, ta ch'ilaxtoj ya' Sara tu' yixaloj ya'. ³ Yaja' xul Komam Dios yala' yul swayik ya' Abimelec aq'b'alil, xalni Komam: «Chach kamoj yuh hune' ix ix xawitij hawixaloj ti', haxkam mohyinaj ix, ay yichamil ix», xhi Komam.

⁴ Yaja' maxhto xhwaykoj ya' Abimelec tu' b'oj ya' Sara, yuxin xal ya' tet Komam:

—Mamin, ¿tox chapotx'o' mak mach smul xin?, xhi ya'. ⁵ Ha' naj x'alni wet han, ta yanab' naj ix. Xalnipax ix ta snoh ix naj. Yuxin sunil hink'ul han xwuni han, matzet stx'ojal xwuh han», xhi ya'.

⁶ Xalni Komam yul swayik ya': Wohtaj han ta yuh sk'ulal hak'ul xawuni. Hayin mach xin chah hawanojkoj hamul wet han, yuxin mach xach hinchah wayoj b'oj ix han. ⁷ Ti'nanh xin, a' paxoj ix tet yichamil, haxkam profeta naj, stxahloj naj

^k19:37 *ti'nanh* Ha' hune' tiempohal b'ay xtz'ib'nhelaxayoj stzoti' Komam Dios.

¹19:38 *Ben-ammi* Yuninal hinkonhob' han, haktu' chaliloj hune' b'ihe ti' yinh hebreo.

tawinh, yunhe mach chach kamoj. Yaja' ta mach chawaha' paxoj ix, mach yek'b'anil hakamoj b'oj sunil maktaj ay hak'atanh, xhi Komam.

⁸Ha' yet xsajb'iloj yinh hunxa tz'ayik, x'ah wanoj ya' Abimelec, xawten ya' sunil hej schejab'lom, xalni ya' sunil tzet xwayke tet heb' naj; yet xab'en heb' naj, xiwkanojkanh heb' naj. ⁹Lawitu' xawten ya' Abimelec tu' ya' Abraham, xalni ya':

—¿Tzet xawuh jinh han? ¿Tzet hinmul tawet han yuxin xawitij hune' mule ti' wib'anh b'oj yib'anh anma b'ay ayinkoj reyal han? Xawuh tzet mach yetwanoj ay hawuni winh han, xhi ya'. ¹⁰Lawitu' xalnipax ya' Abimelec tu' tet ya' Abraham: ¿Tzet ayiktoj yul hanab'al yet xawuni hune' ti'?, xhi ya'.

¹¹Xta'wi ya' Abraham:

—Xwal wet han: Yinh kaw yeli, mach hunuj mak xiw tet Komam Dios yul hune' konhob' ti', chin potx'laxoj yuh wixal han, kinchi han. ¹²Yaja' yeli, wanab' ix han, skutz'in hinmam yeh ix han, tonhe nanan komi' han, xwi'ni ix wixaloj han. ¹³Yet xalni Komam Dios ta xhwakanoj yatut hinmam han b'oj tzantik'a b'ay chonh ek'oj han, xwalni tet wixal ti' han: “Kaw chin q'an tawet han, ta tzantik'a b'ay chonh apnoj, chawala' ta hin hanoh han”, kinchi tet ix han, xhi ya'.

¹⁴Lawitu' xa'ni ya' Abimelec skaneluh ya' Abraham: swakax ya', schejab'lom ya' b'oj heb' ix schejab'lom ya'; xa'ni paxoj ya', ya' Sara yixal ya' Abraham tu' tet. ¹⁵Xalni ya' Abimelec tu':

—Ayayoj hintx'otx' yinh hasat han, ehanhayoj sat tx'otx' b'aytik'a k'ul hawab'eni, xhi ya'.

¹⁶Xalnipax ya' tet ya' Sara:

—Xax wa' mil ch'en melyuh plata tet hanoh han; ha' ch'en xhtohlan sunil hej tzetet xax ek'toj tawinh, waltu' mach hunuj mak ay hak'atanh tx'oj stzoteloj tawinh, xhi ya'.

¹⁷ Haktu' xuh stxahli ya' Abraham tet Komam Dios, xanhten Komam Dios ya' Abimelec tu'; yuxin xahuh yilnipax yixal ya' yinh yunin b'oj heb' ix schejab'lom.

¹⁸ Yuh tzet x'ek'toj yinh ya' Sara yixal ya' Abraham, yuxin sunil heb' ix ix ay yatut ya' Abimelec tu', matxa chuh yilni heb' ix yinh yunin yuh Komam Yahveh.

Xpitzk'a ya' Isaac

21 ¹ Haka' xute Komam Yahveh yalni, haktu' xuh yuni Komam tzet xta'wekoj yib'anh tet ya' Sara, xijni sb'ah tzet xal Komam. ² Yuxin xkan ya' Sara yinh tzet yeyi, xpitzk'a hune' ni'an yunin ya' b'oj ya' Abraham yet kaw ichamxa ya'; xij sb'ah yinh stz'ayikal b'ay alb'ilkanoj yuh Komam Dios. ³ Isaac xakoj ya' Abraham sb'ihoj ni'an sk'ahol xpitzk'a yinh ya' Sara tu'. ⁴ Xa'ni circuncidar ya' Abraham naj ni'an Isaac sk'ahol tu', yet swaxajeb'xa tz'ayik spitzk'a naj, haka' xuh yalni Komam Dios tet ya'. ⁵ Hune'xa ciento hab'il ya' Abraham yet xpitzk'a naj Isaac sk'ahol ya' tu'. ⁶ Yuxin xal ya' Sara: «Xin ya' tzeb'oj Komam Dios han; sunil mak ch'ab'enojiloj ta xpitzk'a hune' ni'an wunin han, stzeb'ojpaxoj», xhi ya'. ⁷ Xalnipax ya' Sara: ¿Maktaxka xuh yalni tet ya' Abraham ta xhto waha' txutxwuj wunin han? Yaja', xax eh hune' ni'an wunin b'oj ya' han, waxamkami ichamxa ya', xhi ya'.

Xchejlaxiloj ix Agar b'oj naj Ismael

⁸ Xch'ib'kanh naj ni'an Isaac tu', x'ilaxiloj naj yinh im, yuxin xek'tze ya' Abraham tu' hune' niman q'inh.

⁹ Yaja' xil ya' Sara, ta kaw chiloj naj yunin ix Agar ah Egipto spixan naj Isaac, naj yunin ix xil yinh b'oj ya' Abraham. ¹⁰ Yuxin xal ya' tet ya' Abraham: «Tzumb'etoj ix chejab'lom ti' b'oj yunin, haxkam matzet schab' yunin ix tu' yinh tzetet schab' ni'an wunin Isaac ti' han», xhi ya' Sara.

¹¹ Kaw xtak sk'ul ya' Abraham, haxkam sk'aholpax ya' naj Ismael tu'. ¹² Yaja' xal Komam Dios tet ya': «Mach xhtak hak'ul yinh naj ni'an tzeh ti' b'oj yinh ix hachejab'lom ti'. Ab'etoj sunil tzet chal ya' Sara ti', haxkam yinh naj Isaac ti' ch'elojtoj hawik'al.

¹³ Hakpaxtu' naj yunin ix hachejab'lom ti', chin watx'e' hunuj niman konhob' yinh yik'al naj han, haxkam hak'aholpax naj», xhi Komam.

¹⁴ Yinh hunxa tz'ayik, kaw sab' x'ah wanoj ya' Abraham, xi'ni ya' ixim pan b'oj ha' ha' ayaytoj yul hune' tz'um tx'uy yeyi, xanik'oj ya' tzetet tu' tet ix Agar. Xanihatoj ix tzetet tu' swixik', xanipaxk'oj ya' naj ni'an tu' tet ix, xtaq'likanoj ya' b'oj ix. Xtokanoj ix, x'ek'kanayoj kolo ix yul desierto b'et Beerseba. ¹⁵ Ha' yet xlahwiloj ha' ha' ayaytoj yul hune' tz'um tu', xb'ey ix yanojkanoj ni'an yunin yich hune' q'uyan te' te'. ¹⁶ Xtoh ix, xitziloj ix b'et tu', xtz'onhb'anayoj sb'ah ix, xalni ix yinh snab'al: «Mach xhwoche wila' skamoj ni'an wunin ti' han», xhi ix. Yet x'ay tz'onhnoj ix, x'ah yaw naj ni'an tzeh tu', x'ichikoj naj yoq'i.

¹⁷ Yet xab'en Komam Dios yoq' naj ni'an tzeh tu', xtzotelaytij yángel Komam Dios tet ix satkanh, xalni tet ix: ¿Tzet haweyi Agar? Mach chach xiwi, xax yab'e Komam Dios yoq' naj ni'an b'ay ayayoj.

¹⁸ Ahanh wanoj, xektij naj, haxkam chin watx'e' hune' niman konhob' yinh naj han, xhi Yángel Komam tu'.

¹⁹ Lawitu' xshajnitoy Komam Dios sat ix, xilnitoy ix hune' oq' b'ay ayaytoj ha' ha'. Yinhxanhe anhe xtoh ix, xnohtzen ix ni'an tz'um tx'uy tu' yinh ha' ha', xa'ni ix ha' ha' yuk'u' naj ni'an tu'. ²⁰ Xkolwa Komam Dios yinh naj ni'an tu', haktu' xuh sch'ib'kanh naj; hat x'ehayoj naj yul desierto, kaw k'ul x'elikoj naj shulwa yinh arco. ²¹ Hat x'ehayoj naj yul desierto b'et Parán. Smi' naj, ha' x'a'ni mohyoj naj b'oj hune' ix ix ah Egipto.

Slahk'ulal ya' Abraham b'oj ya' Abimelec

²² Yinh hunq'ahan tz'ayik tu', yetb'i sb'ah ya' Abimelec b'oj naj Ficol, naj swi'al yekoj yinh heb' naj soldado, xalni heb' naj tet ya' Abraham tu':

—Aykoj Komam Dios hawetb'ihoy yinh sunil tzet chawuh. ²³ Ti'nanh xin, ta'wekankoj yul hati' yinh sb'ih Komam Dios, ta mach chach etlojkoj winh han, yinh wuninal han b'oj yinh wik'al han. K'ul chawute' hak'ul winh han; haka' xuh hinyeni sk'ulch'anil hink'ul tawinh han, haktu' chuh hin hawilnoj b'oj anma ay sat hune' tx'otx' tx'otx' b'ay ayach ti' han, xhi heb' naj.

²⁴ Xta'wi ya' Abraham:

—Chin ta'wekankoj yul hinti' han, xhi ya'.

²⁵ Yaja' x'awik'ule ya' Abraham tet ya' Abimelec yuh hune' oq' yet ha' ha' xiloj heb' naj schejab'lom ya' Abimelec tu' tet ya' Abraham. ²⁶ Xta'wi ya' Abimelec:

—Mach wohtajoj han mak x'uten hune' tu', matzet xawa' wohtajne' han, lanhanto wab'eniloj han, xhi ya'.

²⁷ Lawitu' xinitoj ya' Abraham tu' hej no' kaneluh b'oj hej no' wakax tet ya' Abimelec, xwatx'enkanoj heb' ya' hune' slahk'ulal. ²⁸ Yaja' xpohiloj ya' Abraham hujk'onh no' ix kaneluh aykoj xol no' yaq'b'ilxa skaneluh ya' tu'. ²⁹ Yuxin xq'amb'e ya' Abimelec tet ya' Abraham:

—¿Tzet yelapnoj yeh no' hujk'onh kaneluh chapohiloj ti'?, xhi ya'.

³⁰ Xta'wi ya' Abraham tu':

—Ha' no' ti' xhwakoj yul haq'ab' han, ha' no' ch'okoj syeb'aniloj ta hayin xin watx'e hune' oq' ti' han, xhi ya'.

³¹ Yuxin Beerseba^m x'ok-kanoj sb'ihoj b'et tu'. Haxkam b'et tu' xta'wekankoj heb' ya' slahk'ulal yul sti'.

³² Lawi swatx'ikanoj hune' lahk'ulal b'et Beerseba tu', xmeltzotoj ya' Abimelec b'ay stx'otx' heb' naj filisteo b'oj naj Ficol aykoj swi'aloj heb' naj soldado.

³³ Xtz'un-ni ya' Abraham hune' te' tamarisco b'et Beerseba tu', hat xshaq'e ya' Komam Yahveh, Komam itzitzal yeh yinh stohb'al q'inal. ³⁴ Kaw nahatil x'ehik'oj ya' Abraham tu' sat stx'otx' heb' naj filisteo tu'.

---

^m21:31 Beerseba Oq' yet lahk'ulal, chaliloj Beerseba ti'.

Xakoj Komam Dios ya' Abraham yinh ilweb'al

22 ¹ Lawi yek'kantoj hunq'ahan tzetet tu', xanikoj Komam Dios ya' Abraham yinh ilweb'al, xalni Komam tet ya':

—Abraham, xhi Komam.

—Ayin han la Mamin, xhi ya'.

² Xalni Komam Dios tet ya':

—Itoj naj Isaac, naj yiptzilch'an hak'ahol kaw chawoche ti', kat hatoh b'et tx'otx' Moriah. Yet hat-xa ayach b'et tu', kat hanhusnujkantoj naj xahanb'alil wet b'ay hune' witz xhto hinyeb' tawet tu' han, xhi Komam.

³ Kaw sab' x'ah wanoj ya' Abraham, xanikoj ya' stz'um ni'an sburro. Xtzok'nipax ya' te' si' ch'oknojkoj yinh xahanb'al tu'; xinitoj ya' kawanh heb' naj schejab'lom yinh b'oj naj Isaac sk'ahol tu'. Lawitu' xtoh ya' b'ay xal Komam Dios. ⁴ Yinhxa syox tz'ayik, xt'anxitoj ya', xilnitoj ya' hune' witz kaw nahat yetoj. ⁵ Yuxin xal ya' Abraham tu' tet heb' naj schejab'lom:

—Kananhwejkanoj b'et ti' b'oj no' burro, hayin-nhe chin toh b'oj hink'ahol han. Chonh toh kohaq'e' Komam Dios han, lawitu' kat juluj hek'atanh han, xhi ya'.

⁶ Lawitu' xinitoj ya' Abraham te' si' yet xahanb'al, xa'ni ya' te' yija'toj naj Isaac sk'ahol tu'; ha' ya' x'initoj q'a' q'a' b'oj ch'en cuchillo, lawitu' xb'elwitoj heb' ya' skawanhil. ⁷ Lawitu' xalni naj Isaac tet ya' Abraham:

—Mam, xhi naj.

—¿Tzet chawala k'ahol?, xhi ya'.

—Ib'il q'a' q'a' b'oj te' si' juh, yaja' ¿b'ay tu' ay no' kaneluh ch'okoj xahanb'alil?, xhi naj.

⁸—Xalni ya' Abraham: Komam Dios ch'anojiloj no' kaneluh ch'oknojkoj xahanb'alil k'ahol, xhi ya'. Xto kam b'elwitoj heb' ya' skawanhil.

⁹Yet x'apni heb' ya' b'et hune' witz b'ay xal Komam Dios tu', xanikanh ya' Abraham hune' b'ay ch'ahtoj xahanb'al, xanihatoj ya' te' si' yib'anh; xk'alnihayoj ya' naj Isaac sk'ahol tu', xanihatoj ya' naj yib'anh b'ay ayatoj te' si'. ¹⁰Lawitu' xinikanh ya' Abraham ch'en cuchillo yuh yanikoj ya' naj sk'ahol tu' xahanb'alil. ¹¹Yaja' hatik'atu', x'awihaytij yángel Komam Yahveh satkanh, xalni tet ya':

—¡Abraham! ¡Abraham!, xhi ya' ángel tu'.

—Xta'wi ya':

Ayin han la, xhi ya'.

¹²Xalni ya' ángel tu':

—Mach chawakoj haq'ab' yinh hak'ahol, matzet chawute naj; wohtajxa ti'nanh han ta chach xiw tet Komam Dios, haxkam mach xamanhk'o hawa'ni yiptzilch'an hak'ahol yinh xahanb'alil, xhi ya' ángel tu'.

¹³Ha' xt'anhxitoj ya' Abraham, xilnitoj ya' hune' no' winaj kaneluh lek'ankoj hune' q'uyan te' tx'ix yinh yuk'a'; xtoh ya', xtzab'nihayoj ya' no', xanikoj ya' no' xahanb'alil shelb'aloj sk'ahol tu'. ¹⁴Lawitu' xanikoj ya' Abraham sb'ih hune' witz tu': Komam Yahveh ch'aniloj b'aytet ch'oknikoj juh,ⁿ haktu' xakoj ya' sb'ihoj; yuxin ti'nanh, x'ok-kanoj sti'b'aloj

---

ⁿ22:14 Komam Yahveh ch'aniloj b'aytet ch'oknikoj juh Etza lahan jalni hune' tzoti' ti' b'oj witz Moriah.

anma, chalni: «B'et hune' witz yet Komam Yahveh, hat chaloj Komam b'aytet ch'oknikoj juh», xhi anma.

¹⁵ X'awipaxaytij yángel Komam Yahveh hunekxa tet ya' Abraham satkanh. ¹⁶ Xalni:

—Haxkam yinh sunil hawanma xawuni hune' ti', xahinhni hawa'ni yiptzilch'an hak'ahol wet han; chin ta'wekankoj yul hinti' hayin Yahveh hin ti' han.

¹⁷ —Yinh kaw yeli, xhwaha'ayoj hintxahyeb'al hawib'anh han, xhwaha' tx'ihalb'ojiløj hawik'al han, matxa xhb'ischahojkanoj haka' sb'isil tx'umel ay satkanh b'oj haka' yekantøj arena sti' ha' mar. Ch'i'wahøj hawik'al tu' yinh yenemigo, kat yetnhenojkanoj skonhob' heb' naj. ¹⁸ Haxkam xayijye tzet xwal han, yuxin sunil hej konhob' ay sat yib'anh q'inal ti' ch'ayøj txahyeb'al yib'anh yuh hawik'al, xhi Komam.

¹⁹ Lawitu' xmeltzo ya' Abraham b'øj sk'ahol b'ay xkankanoj heb' naj kawanh schejab'lom ya' tu'; yamanxa yeh heb' ya', xmeltzo heb' ya' b'et Beerseba b'ay xkankanoj ya' Abraham ehøj.

Heb' ya' sk'ahol ya' Nacor

²⁰ Lawi yek'kantøj hunq'ahan tzetet tu', xab'eniloj ya' Abraham, ta ayxa sk'ahol ya' Nacor yuxhtaj ya' b'øj ya' Milca. ²¹ Uz sb'ih ya' b'ab'el, Buz sb'ih ya' skab', Kemuel sb'ih ya' syox, ha' ya' ti' smam naj Aram. ²² Lawitu' xpitzk'a ya' Quesed, ya' Hazo, ya' Pildas, ya' Jidlaf b'øj ya' Betuel. ²³ Ya' Betuel tu' smam ya' Rebeca. Ha' heb' ya' waxajwanh ti' sk'ahol ya' Nacor b'øj ya' Milca; yuxhtaj ya' Abraham yeh ya' Nacor tu'.

²⁴ Aytopax sk'ahol ya' Nacor tu' b'oj ix Reúma sconcubina: naj Teba, naj Gaham, naj Tahas b'oj naj Maaca.

Xkam ya' Sara

23 ¹ 127 hab'il x'ehik'oj ya' Sara. ² Hat xkam ya' b'et konhob' Quiriat-arba stx'otx'al Canaán, x'al-laxpax niman konhob' Hebrón yinh. Kaw x'oq' ya' Abraham yinh ya', kaw xyijye ya' skamikal ya'. ³ Lawitu' xanikanoj ya' Abraham skamom tu', xtoh ya' tzoteloj b'oj heb' naj heteo, xalni ya':

⁴ —Waxamkami nan konhob'al hin han; xhwoche hinq'ana' teyet han, ta chetxonhtoj hunuj tx'otx' tx'otx' wet b'ay chin mujaytoj wixal han, xhi ya'.

⁵ Xta'wi heb' naj heteo tu' tet ya':

⁶ Ab'e tzet xhjal han mamin. Hach ti' kaw ay yelapnojal haweh koxol han. Sik'le hunuj b'ay q'a' k'ultu b'ay chamujaytoj hawixal tu'. Mach hunuj mak ta mach sjob' a'noj b'ay chamuju'aytoj hawixal tu', xhi heb' naj.

⁷ Yet xab'en ya' Abraham, x'ah linhnoj ya', lawitu' x'ay xulnuj ya' yuh syeniloj ya' ta ch'ay ya' ni'anb'ahil tet heb' naj heteo tu', ⁸ xalni ya' tet heb' naj:

—Ta yinh kaw yeli, cheyoche ta chin mujaytoj wixal b'et ti' han, kaw chin q'an teyet han ta chex tzotel winh yinh sat naj Efrón sk'ahol naj Zohar han, ⁹ yunhe stxonhntoj naj ch'en nhahch'en ay b'et Macpela wet han, ch'en aykoj sti'laj stx'otx' naj. Alwej tet naj, ta stxonhtoj naj ch'en wet yinh haka' kaw stohol ch'en han, haximwal ay hunuj b'ay chin muju'aytoj hinfamilia han, xhi ya'.

¹⁰Tz'onhanayoj naj Efrón heteo tu' xol heb' naj yet konhob', xta'wi naj tet ya' Abraham yinh sat sunil heb' naj yamankoj tu' b'oj yinh sat sunil heb' naj ch'okapnoj sti' spultahil konhob' tu', xalni naj:

¹¹—Machoj mamin, ab'e tzet xhwal han: chin satoj tx'otx' tx'otx' tu' tawet han b'oj ch'en nhahch'en ay sat tx'otx'. Yinh sat sunil wet konhob' ti' xhwa' tx'otx' tawet han. Mujaytoj hawixal tu' sat tx'otx', xhi naj.

¹²Yuxin x'aypax xulnuj ya' Abraham hunekxa yinh sat anma ay b'et tu'. ¹³Xalni ya' tet naj Efrón yinh sat sunil heb' naj tu':

—Kaw chin q'an tawet han, ta chawab'e tzet xhwal han. Chah stohol tx'otx' yetwanoy ay wa'ni tawet han, haximwal chuh hinmujnihaytoj wixal b'et tu' han, xhi ya'.

¹⁴Xta'wi naj Efrón tet ya' Abraham tu':

¹⁵—Mamin ab'e tzet xhwal han. Kanheb' cien ch'en plata stohol hune' tx'otx' tx'otx' tu'; matzet xhkotz'aj jala' yinh hune' stohol tu'. Matzet chal hak'ul, as mujaytoj hawixal tu', xhi naj.

¹⁶X'ok ya' Abraham yinh lahk'ulal b'oj naj Efrón tu' yinh sat sunil heb' naj heteo, xmale ya' ch'en melyuh tu' haka' stohol xq'an naj: kanheb' ciento ch'en plata xak'oj ya' tet naj, haka' ch'en ch'oknikoj yuh heb' naj txonhom. ¹⁷Haktu' xuh yetnhenkanoy ya' Abraham stx'otx' naj Efrón tu': tx'otx' ay b'et Macpela skawilal stx'otx' ya' Mamre, ch'en nhahch'en ay sat tx'otx' b'oj sunil te' te' ay sat tx'otx' tu' b'oj hej te' aykanh shoyanil tx'otx'. ¹⁸Yinh sat sunil heb' naj heteo b'oj yinh sat sunil anma ch'okapnoj sti' spultahil konhob' tu' x'ek'toj tx'otx' tx'otx' tu' tet ya'.

¹⁹Lawitu' xtoh ya' Abraham tu' smujnujaytoj ya' Sara yixal tu' sat tx'otx' Macpela ay skawilal stx'otx' naj Mamre; ha'tik'apax Hebrón aykoj b'ay stx'otx'al Canaán. ²⁰Haktu' xuh yetnhenkanoj ya' Abraham hune' stx'otx' heb' naj heteo tu' b'ay xmujaytoj ya' skamom b'oj ch'en nhahch'en ay sat tx'otx'.

Xsay ya' Abraham yixal naj Isaac

24 ¹Kaw ichamxa ya' Abraham, kaw ayxa sq'inal ya'; xa' Komam Yahveh stxahyeb'al yib'anh ya' yinh sunil tzetet. ²Hune' tz'ayikalil, xal ya' Abraham tet naj schejab'lom q'a' payxa ichi smunla yinh, ha' naj xhmunlanhen sunil tzet ay ya', xalni ya' tet naj:

—Aktoj haq'ab' yalanh hinb'ul han,^o ³kat hata'wenkankoj yul hati' yinh sb'ih Komam Yahveh, Komam sDiosal satkanh b'oj tx'otx' tx'otx', ta mach chasaya' yixal hink'ahol xol heb' ix skutz'in heb' naj ah Canaán b'ay ayin ti' han. ⁴Hat chach toj hasaya' yixal ho' Isaac hink'ahol ti' sat hintx'otx'al b'ay hinfamilia b'ay titnaj hin han, xhi ya'.

⁵Xta'wi naj schejab'lom ya' tu', xalni naj:

—Yaja' ta mach sjebt'ij ix ix winh sat hune' tx'otx' tx'otx' ti' han xin, ¿tom hak'ahol ti' xhwiha'toj sat hune' tx'otx' tx'otx' b'ay ay hakonhob' tu' han?, xhi naj.

⁶Xta'wi ya' Abraham:

—¡Machta ninoj, mach chawiha'toj hink'ahol b'et tu' han! ⁷Komam Yahveh sDiosal satkanh xin inihaltij yul yatut hinmam han, Komam xin

---

^o24:2 Aktoj haq'ab' yalanh hinb'ul han Hakti' chuh syeni heb' ya' hebreo yet sta'wenkankoj heb' ya' hunuj tzetet yib'anh.

inihaltij yul hinkonhob' xol hinfamilia han; Komam x'alnikanoj ta chaha' Komam hune' tx'otx' tx'otx' ti' tet wik'al han; ha' Komam ch'anojtij yángel, kat stoj tawinh, yunhe hawinojtij yixal hink'ahol b'et tu' han. ⁸Ta mach sjob'tij ix tawinh, matzet xhkanojkanoj hawib'anh yuh hune' tzet xata'wekoj yul hati' ti'. Yaja' mach chawiha'toj hink'ahol b'et tu' han, xhi ya'.

⁹Haktu' xuh yaniktoj naj sq'ab' yalanh sb'ul ya' Abraham, xalni naj ta syijye' naj tzet xal ya' tu'.

¹⁰Lawitu' xinitoj naj lahunhk'onh scamello ya' Abraham b'oj nanan-nhe sab'ehal, xtoh naj yul niman konhob' b'ay ek'naj ya' kamom Nacor, b'et Mesopotamia. ¹¹Yet yayxa numnahi, ha' tu' ch'eltij heb' ix q'opoh iho' ha'; x'apni naj stxam konhob', xa'ni naj xewoj no' camello, x'ay pajnoj no' sti' ha' oq' ay yinhtaj konhob' tu'. ¹²Haktu' xuh yichikoj naj chejab'lom tu' txahloj, xalni naj:

Mamin Yahveh, sDiosal ya' wahaw Abraham han, chin q'an tawet han ta k'ul ch'elobjkoj hune' tzet xhwub' ti' han, kat hayenoj sk'ulch'anil hak'ul yinh ya' wahaw han. ¹³Chin kan wechma' b'ay ha' oq' ti' han, k'untik'a yul heb' ix q'opoh ay yul konhob' ti' iho'atij ha'. ¹⁴Ha' hojab' ix q'opoh b'ay xhwala' han: “Kaw chin q'an tawet han ta chawiyoj hachocq', kat hawa'ni ninoy hawa' wuk'u' han”, ta kinchinahoj han, kat sta'woj ix wet han: “Uk' ha', xhwaha'pax ha' yuk'u' hacamello han”, ta xhinahoj ix, oxhimi ha' ix tu' yetwanoj ay yi'noj naj Isaac hachejab'lom. Haktu' chuh wohtajnhenoj han, ta kaw k'ulch'an hak'ul yinh ya' wahaw tu' han, xhi naj.

¹⁵ Maxhto xhtanhk'okoj naj stxahli, yet xilni naj stit ix Rebeca, ayatoj schoq' ix swixik'.^p Skutz'in ya' Betuel yeh ix Rebeca tu', yihtxikin ya' Milca b'oj ya' Nacor yeh ix; yuxhtaj sb'ah ya' Nacor tu' b'oj ya' Abraham. ¹⁶ Kaw k'ulch'ankanoj ix Rebeca tu', maxhto hunuj winaj ch'ek' yinh ix. X'ayapnoj ix sti' ha' oq' tu', xnohtzen ix schoq'; spax-xahatij ix yalni, ¹⁷ yet xtoh naj chejab'lom tu' yinh anhe yilnoj ix, xalni naj tet ix:

—Kaw chin q'an tawet han, ta chawa' ninoj hawa' wuk'u' yul hachoc' han, xhi naj.

¹⁸ Xta'wi ix:

—Uk' ha' mamin, xhi ix.

Yinhxanhe anhe xiyoj ix schoq', tzab'b'il schoq' ix tu' yuh xa'ni ix ha' yuk'u' naj. ¹⁹ Lawi yuk'niloj naj ha', xalnipax ix:

—Chin toh wiha'paxatij yaq'b'ilxa ha' ha' han, yunhe yuk'nipax hacamello ti' ha', hantajtik'a choche no' yuk'u', xhi ix.

²⁰ Lemb'ilnhe xsam ix schoq' tu' yul b'ay chuk' no' noq' ha' ha', xtopax ix yinh anhe yinojatij yaq'b'ilxa ha' ha' tu' yul oq'; tx'ihal el xb'ey ix yiha'tij ha', masantotik'a xuk' sunil no' camello tu' ha'. ²¹ Xk'aykaniloj sk'ul naj chejab'lom tu' yilni ix, mach ninoj tzet chal naj, haxkam xoche naj yohtajnh'e'iloj ta Komam Yahveh lanhan skolwa yinh naj yinh schejb'anil tu', mato machoj. ²² Lawi yuk'niloj no' camello tu' ha', xinihatij naj chejab'lom tu' hune' ch'en kolq'ab' nab'a' oro etza yiktaj onza yalil, xanikoj naj ch'en yinh stxam ix. Xa'nipax naj

---

^p24:15 *swixik'* Yet payxa tu', swixik' heb' ix israelita chik'oj schoq'.

kab' ch'en pulsera nab'a' oro tet ix, etza kanheb'mi onza yalil ch'en. ²³ Lawitu' xq'amb'en naj tet ix:

—¿Chim huh hawalni wet han, mak ayach yet b'oj ta ay b'ay chuh kokan wayoj yatut hamam han?, xhi naj.

²⁴ Xta'wi ix:

—Hin skutz'in ya' Betuel han, ya' yunin ya' Milca b'oj ya' Nacor, xhi ix. ²⁵ Xalnipax ix: Kaw ay b'ay chuh yek' aq'b'al hawuh watut han b'oj kaw ay te' ch'im b'oj te' telaj tenank'oj, chuh slonoj hacamello ti' te', xhi ix.

²⁶ Haktu' xuh yay jahnoj naj, xshaq'en naj Komam Yahveh. ²⁷ Xalni naj: «Okojab' smay Komam Yahveh, Komam sDiosal ya' wahaw Abraham han, haxkam maxhtik'a chakanoj Komam ya', to syeh Komam sk'ulch'anil sk'ul tet ya', yuxin ha' Komam xin wab'antij yatut mak sfamiliato ya' wahaw ti' han», xhi naj.

²⁸ Yuxin xtoh ix q'opoh tu' yinh anhe yala' tet smi' tzet xal naj chejab'lom tu'. ²⁹ Ay hune' snoh ix Rebeca tu' Labán sb'ih, lemb'il xtona naj yila' naj chejab'lom aytokanayoj sti' oq' tu'. ³⁰ Haxkam xil naj ch'en kolq'ab' ayiktoj yul stxam ix yanab' tu' b'oj ch'en pulsera aykoj yinh sq'ab' ix yanab' naj tu', xab'epax naj tzet xal ix, xalni ix: «Hakti' xute naj winaj tu' stzotel wet han», xhi ix; yuxin xtoh naj b'ay ayayoj naj tu', xchalo naj chejab'lom tu' yuh naj b'oj scamello sti' oq' tu'. ³¹ Xalni naj Labán tu' tet naj:

—Tonh b'ayin han mamin, hach txahyeb'ilach yuh Komam Yahveh. ¿Tzet yuh ayachiltij yinhtaj konhob' ti'? Xax hinwatx'e b'ay chach ehoy han b'oj b'ay ch'ehojpax hacamello, xhi naj.

³² Yuxin xtoh naj chejab'lom tu' yatut naj Labán tu'. Lawitu' xiniloj naj yijatz no' camello, xanihayoj naj stelaj no', xanihaltij naj ha' ha' tet naj chejab'lom tu' b'oj tet yaq'b'ilxa heb' naj tzujan yinh naj yuh stx'ahni heb' naj yoj.

³³ Ha' yet x'alaxiltij yitah heb' naj, xalni naj chejab'lom tu':

—Maxhto chuh wok wa'oj han, ta maxhto xhwalatij hinchejb'anil x'alaxtij wub' han, xhi naj.

Tzotelanh mamin, xhi naj Labán.

³⁴ Xalni naj chejab'lom tu':

Hin schejab'lom ya' Abraham han. ³⁵ Kaw xa' Komam Yahveh stxahyeb'al yib'anh ya' wahaw han, yuxin kaw xq'alomb'ikanojkanh ya'; xa' Komam no' kaneluh tet ya' b'oj no' wakax; ch'en plata b'oj ch'en oro; heb' naj schejab'lom ya' b'oj heb' ix schejab'lom ya'; scamello ya' b'oj sburro ya'. ³⁶ Waxamkami kaw ixnamxa ya' Sara yixal ya' wahaw Abraham tu' han, yaja' xto pitzk'a hune' yunin ya'. Tet naj chaha'kanoj ya' Abraham tu' sunil sq'alomal. ³⁷ Xchej ya' wahaw tu' hinta'we'kankoj yul hinti' han, xalni ya': “Mataj xol heb' ix skutz'in heb' naj ah Canaán b'ay ayin ti' chasaya' yixal hink'ahol han, ³⁸ hat chach toj hasaya' yixal hink'ahol ti' xol mak hinfamiliato han”, xhi ya' wet han. ³⁹ Yaja' xwal tet ya' wahaw tu' han: ¿Yaja' ta mach sjeb'tij ix ix tu' winh han xin?, kinchi han. ⁴⁰ Haktu' xuh sta'wi ya' wet han: “Hayin ti' han, yijyomin-nhetik'a tet Komam Yahveh han; ha' Komam ch'anojtij yángel, kat stoj tawinh, yunhe k'ulnhe ch'elobjoj hachejb'anil, kat hasaynoj yixal hink'ahol xol sfamilia hinmam han. ⁴¹ Yaja' yet chach apnoj sk'atanh hinfamilia tu' han, ta mach sjeb' heb'

ya' yaha' ix tawet, haktotu' chuh hawelojtij yalanh hune' tzet xata'wekoj hawib'anh ti'", xhi ya' wet han.

⁴² Yet xin hul sti' ha' oq' ti' han, xwalni han:

«Mamin Yahveh sDiosal ya' Abraham wahaw han, ta sjuh hak'ul, k'ul chin elojkoj yinh hune' hinchejb'anil ti' han, ⁴³ chin q'an tawet han, ta yulb'al ayin sti' hune' oq' ti' han, ix q'opoh chuluj iho'atij ha' b'et ti', ix b'ay xhwala' han: A' ninoj hawa' wuk'u' han; chin q'an tawet han, ta chawa' ninoj hawa' ayaytoj yul hachok' tu' wet han, ta kinchinahoj han, ⁴⁴ kat sta'woj ix wet han: K'ultik'a mamin, uk' ha'; xhwiha'paxatij ya' no' hacamello ti' han, ta xhinahoj ix, yinh haktu'; ha' ix tu' xax hasik'le yixaloj sk'ahol ya' wahaw han», kinchi han. ⁴⁵ Maxhtotik'a chin tanhk'okoj hintxahli han, yet xwilni yapni xo' Rebeca ti' iho'atij ha' b'et ha' oq' tu' han; ayatoj schoq' xo' swixik', x'aytoj xo' iho'atij ha', xwalni han: “Chin q'an tawet han, ta chawa' ninoj ha' ha' wuk'u' han”, kinchi tet xo' han. ⁴⁶ Hatik'atu', xininahayoj xo' schoq', xalni xo': “Uk' ha' mamin, xhwaha'pax ha' yuk'u' hacamello han”, xhi xo'. Haktu' xuh wuk'ni ha' han, xa'nipax xo' ha' ha' yuk'u' hincamello han. ⁴⁷ Yuxin xin q'amb'e tet xo' han: ¿Mak ay skutz'in haweyi?, kinchi han. Xta'wi xo' wet han: “Hin skutz'in ya' Betuel han, ya' yunin ya' Milca b'oj ya' Nacor”, xhi xo'. Ha' xwab'en han, xwanikoj hune' ch'en kolq'ab' yinh stxam xo' han, xwanipaxkoj ch'en pulsera yinh sq'ab' xo' han. ⁴⁸ Lawitu', xin ay jahnoj han, xin haq'en Komam Yahveh han; xwanikoj smay Komam han, Komam sDiosal ya' wahaw Abraham han, haxkam xin swab'atij Komam yul hune' b'eh kaw k'ul han, yunhe winitoj skutz'in yuxhtaj ya'

wahaw Abraham han, yuh yok ix yixaløj sk'ahol ya' wahaw tu' han. ⁴⁹Ti'nanh xin, ta cheyoche heyeb' sk'ulch'anil hek'ul tet ya' wahaw han, alwej wet han; taka mach cheyoche xin, alwejpax wet han, yunhe wohtajnhen han tzet yetwanoj ay wuni han, xhi naj.

⁵⁰Haktu' xuh sta'wi naj Labán b'oj ya' Betuel tu', xalni heb' naj:

—Yinh kaw yeli, yet Komam Yahveh yeh hune' ti'; matzet chuh jalni han. ⁵¹Ay xo' la, itoj xo', tojab' xo' yixaløj sk'ahol ya' hawahaw tu'. Yub'ab' haka' chal Komam Yahveh, xhi heb' naj.

⁵²Ha' xab'en naj schejab'lom ya' Abraham hunq'ahan tzoti' ti', x'ay jahnoj naj sat tx'otx' tet Komam Yahveh. ⁵³Lawitu' xinihatij naj hej tzetet nab'a' oro b'oj plata b'oj xilq'ape, xa'ni naj tet ix Rebeca; xa'nipax naj sab'ehal kaw k'ul tet naj snoh ix b'oj tet smi' ix. ⁵⁴Lawitu' x'ok naj wa'oj b'oj maktaj tzujan yinh; hat x'ek' aq'b'al yuh heb' naj b'et tu'. Yet xsajb'iloj yinh hunxa tz'ayik, x'ah wanoj heb' naj, xalni naj chejab'lom tu':

—Chahinwejtoj yatut wahaw han, xhi naj.

⁵⁵Yaja' xta'wi naj snoh ix Rebeca b'oj smi':

—Kanojab' xo' lahunheb'ojxa tz'ayik kok'atanh han, lawitu' kat-to stoj xo' tawinh, xhi heb' ya'.

⁵⁶Xta'wi naj chejab'lom:

—Chahinwejtoj han, haxkam Komam Yahveh xkolwa winh han xijni sb'ah hune' tzet xul wub' ti' han. Chahinwejtoj yatut wahaw han, xhi naj.

⁵⁷Jawte'wejtij xo' q'opoh tu', kat koq'amb'en tet xo' tzet chute xo' yalni, xhi heb' ya'.

⁵⁸X'awtelaxtij ix Rebeca, xq'amb'en heb' ya' tet ix:

—¿Chawochetoj yinh hune' naj winaj ti'?, xhi heb' ya'.

—Xta'wi ix:

Ho', xhwochetoj han, xhi ix.

⁵⁹ Yuxin xchalaxtoj ix Rebeca tu', x'alaxpaxtoj ix xch'ib'tzen ix yinh sni'antohal; xchalaxtoj naj schejab'lom ya' Abraham tu' b'oj heb' naj winaj tzujan yinh tu'. ⁶⁰ Xtxahyenkantoj heb' ya' ix Rebeca tu', xalni heb' ya':

«Oxhimi chach okoj mi'ehal yinh hun tenan anma wanab',
kat yi'wahoj hawik'al yinh skonhob' hej yenemigo»,
xhi heb' ya'.

⁶¹ Lawitu' xq'uynikanh ix Rebeca tu' stzetet b'oj heb' ix schejab'lom, x'ahtoj heb' ix yib'anh no' camello, xtoh heb' ix yinh naj chejab'lom tu'. Haktu' xuh yinitoj naj chejab'lom tu' ix Rebeca, xtokanoj naj.

⁶² Yet yapnojxa heb' ya' tu', lanhanto smeltzo naj Isaac sti' «Oq' yet YA' Itzitzal yeh chin ilni han», haxkam hat ch'ehayoj naj Isaac tu' b'et Neguev.

⁶³ Yinh sk'ejb'alil, ayiltoj naj Isaac paxhyal xol telaj; xt'anhxitoj naj, xilnitoj naj stit hunq'ahan no' camello.

⁶⁴ Hakpaxtu' ix Rebeca, xt'anhxipaxtoj ix, xilnitoj ix naj Isaac, x'aytij ix yib'anh no' camello; ⁶⁵ xq'amb'en ix tet naj chejab'lom tu':

¿Mak winajil hune' naj xhtit honh schanoj ti'?, xhi ix.

Xta'wi naj:

—Ha' naj tu' wahaw han, xhi naj. Yuxin xinatij ix svelo, xanikoj ix yinh sat.

⁶⁶Lawitu' x'ok naj chejab'lom tu' yalnoj tet naj Isaac sunil tzet xb'eyk'oj yub'. ⁶⁷Lawitu' xinitoj naj Isaac tu' ix Rebeca yul spat ya' Sara smi', xi' naj ix yixaløj, kaw xochekanøj naj ix. Haktotu' xuh sk'aytoj sb'isk'ulal naj yuh skamikal smi'.

Yik'al ya' Abraham b'oj ya' Cetura

25 ¹Aytopax hune'xa yixal ya' Abraham xi'a, Cetura sb'ih ya'. ²Yuninal ya' xil yinh b'oj ya' Cetura: ya' Zimram, ya' Jocsán, ya' Medán, ya' Madián, ya' Isbac b'oj ya' Súa. ³Ya' Jocsán, ha' ya' smam ya' Seba b'oj ya' Dedán. Heb' ya' sk'ahol ya' Dedán, ha' ya' Asurim, Letusim b'oj ya' Leusim. ⁴Heb' ya' sk'ahol ya' Madián: ya' Efa, ya' Efer, ya' Hanoc, ya' Abida b'oj ya' Elda. Sunil heb' ya' ti' yik'al ya' Abraham b'oj ya' Cetura. ⁵Tet naj Isaac xakanoj ya' Abraham sunil tzet ayah. ⁶Heb' naj yuninal heb' ix sconcubina ya' Abraham tu', xa' ya' hej matan tet heb' naj; yaja' yalanhto maxhto xhkamtoj ya', xpohiloj ya' heb' naj yinh naj Isaac, xanikantøj ya' heb' naj b'ay tx'otx' tx'otx' yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik.

Xkam ya' Abraham

⁷175 hab'il x'ehik'oj ya' Abraham. ⁸Kaw nahatil x'ehik'oj ya' b'oj kaw ichamxa ya' xkam ya'; x'apni ya' ehoj sk'atanh yichmam. ⁹Naj Isaac b'oj naj Ismael sk'ahol ya', ha' heb' naj xmujnitoj ya' sk'atanh ya' Sara yixal b'ay ch'en nhahch'en yet Macpela, b'ay ay stx'otx' naj Efrón sk'ahol ya' Zoar heteo yetk'ulal

stx'otx' ya' Mamre, ¹⁰tx'otx' sloq' ya' Abraham tet heb' naj sk'ahol ya' Het. B'et tu' xmujlaxaytoj ya' Abraham b'oj ya' Sara yixal. ¹¹Lawi skamtoj ya' Abraham tu', kaw xa' Komam Dios stxahyeb'al yib'anh ya' Isaac sk'ahol ya' Abraham tu'. Hat xkankanoj ya' Isaac ehoj skawilal «Oq' yet YA' Itzitzal yeh chin ilni han».

Yik'al naj Ismael

¹²Ha' ti' sb'ih yik'al naj Ismael sk'ahol ya' Abraham b'oj ix Agar ah Egipto, ix schejab'lom ya' Sara. ¹³Ha' ti' sb'ih heb' naj sk'ahol naj Ismael, ha' ti' stxolil tzet xuh spitzk'a heb' naj: Naj b'ab'el winaj yet naj Ismael, Nebaiot sb'ih naj; lawitu' naj Cedar, naj Adbeel, naj Mibsam, ¹⁴naj Misma, naj Duma, naj Massa, ¹⁵naj Hadar, naj Tema, naj Jetur, naj Nafis b'oj naj Cedema. ¹⁶Ha' ti' sb'ih heb' naj sk'ahol naj Ismael, ha' ti' sb'ih heb' naj 12 ijb'alom yinh yaq'b'ilxa majan ik'ale sfamilia sb'ah; x'ok sb'ih heb' naj yinh stx'otx' b'ay x'ehayoj.

¹⁷137 hab'il naj Ismael yet xkam naj, x'apni naj ehoj sk'atanh yichmam. ¹⁸Hat x'ehayoj heb' naj yik'al naj Ismael tu' b'ay ch'ichitij tx'otx' Havila masanta Shur, tx'otx' ay yetk'ulal Egipto, b'ay sb'elal Asiria. Hat x'ehayoj heb' naj b'et tu', waxamkami mach xsjeh sk'ul sunil hej sfamiliato heb' naj.

Xpitzk'a ya' Jacob b'oj ya' Esaú

¹⁹Ha' ti' yik'al ya' Isaac, sk'ahol ya' Abraham: ²⁰40 hab'il ya' Isaac yet xmohyi ya' b'oj ya' Rebeca skutz'in ya' Betuel arameo x'ehayoj b'et

Padan-aram;^q yanab' ya' Labán arameo yeh ya' Rebeca tu'. ²¹ Xtxahli ya' Isaac tet Komam Yahveh yinh ya' Rebeca yixal tu', haxkam mach chuh yilni ya' yinh yunin. Xab'etoj Komam Yahveh tzet xal ya', yuxin xkan ya' Rebeca yinh tzet yeyi. ²² Yaja' cha'iktoj nixhtej yunin ya' tu' howal yul sk'ul, yuxin xal ya' yinh snab'al: Ta hakti' chute sb'ah hune' ti' ġtzet ch'ok itzitzinto han?, xhi ya'. Lawitu' xtoh ya' sq'amb'enoj tet Komam Yahveh. ²³ Xta'wi Komam Yahveh tet ya':

«Kab' konhob' ayiktoj yul hak'ul,
 kab' konhob' spohayoj sb'ah yul hak'ul.
 Yalanhto maxhto xhpitzk'akoj heb' naj,
 enemigo xah heb' naj yinh hunun;
 q'a' ayto yip ch'elojkoj hune' konhob' sataj hunxa
 konhob';
 konhob' ch'elojtoj yinh naj b'ab'el k'ahole,
 ch'okojtoj yalanh schejb'anil hej konhob' ch'elojtoj
 yinh naj skab' k'ahole», xhi Komam.

²⁴ Ha' yet x'apni stz'ayikalil b'ay xwatx'i ya' Rebeca, tiyoxh unin xpitzk'ahiloj yinh ya'. ²⁵ Naj ni'an b'ab'el xpitzk'ahi, kajxanhe tzemtzo xil swi' naj b'oj kaw ay xil snimanil naj, yuxin Esaú^r x'ok sb'ihoj naj. ²⁶ Lawitu' xpitzk'a naj ni'an yuxhtaj naj, tzab'ankoj naj yinh syutz yoj naj Esaú tu', yuxin Jacob^s x'alaxkoj sb'ihoj naj. 60 hab'il ya' Isaac yet xpitzk'a kawanh sk'ahol ya'.

---

^q25:20 *Padan-aram* B'eh mato tx'otx' chaliloj.

^r25:25 *Esaú* Kaw ay xil, ha' chohe yala'iloj hune' b'ihe ti'.

^s25:26 *Jacob* Ihomaytij wi'e, mato jinihaytij swi' hunuj maka, haktu' chaliloj hune' b'ihe Jacob ti'.

**Xtxonhtoj ya' Esaú tzet yetwanoj
ay schani b'ab'el k'ahole**

²⁷ Xch'ib'kanh heb' naj nixhtej tu'. K'ul x'elikoj naj Esaú tu' yinh smunlanhen tx'otx' tx'otx', kaw k'ul x'elikoj naj yinh hulu' noq'; wal naj Jacob xin, kaw haknheti' yeh naj, yul pat q'a' x'ehiktoj naj. ²⁸ Q'a' ocheb'ilto naj Esaú tu' yuh ya' Isaac, haxkam kaw choche ya' sk'uxu' no' nixhtej noq' chi' naj; wal naj Jacob, q'a' ocheb'il naj yuh ya' Rebeca.

²⁹ Hune' tz'ayikalil, lanhan stxikni naj Jacob yitah; kaw sikinaj naj Esaú tu', speto naj xol telaj, ³⁰ xalni naj tet naj Jacob:

—Kaw chin q'an tawet han, ta chawa' ninoj hawitah kaw kaj yekoj yanhal tu' hinlob' han, haxkam kaw sikom hin han, xhi naj. Yuxin Edom^t ch'al-laxpax yinh naj Esaú tu'.

³¹ Xta'wi naj Jacob:

—Txonhtoj tzet yetwanoj ay hachani yinh b'ab'el k'ahole wet yinh hune' tz'ayik ti' han, xhi naj.

³² Yuxin xal naj Esaú tu':

—Kaw lanhanxa hinkamiloj nhohchalal han, ¿tzetk'anab' ch'oknojkoj tzet schah naj b'ab'el k'ahole tu' wuh han?, xhi naj.

³³ Xalni naj Jacob:

—Ta'wekankoj yul hati' yinh hatxonhnitoj yinh hune' tz'ayik ti' wet han, xhi naj.

—Haktu' xuh sta'wenkankoj naj Esaú tu' yul sti', xtxonhnikantoj naj tzet yetwanoj ay schani b'ab'el k'ahole tu'. ³⁴ Lawitu' xa'ni naj Jacob hune' sek' itah aykoj yanhal b'oj ixim pan tet naj Esaú; xwa'iloj naj,

---

^t25:30 *Edom* Kajxanche huyuh, haktu' chaliloj.

x'ah wanoj naj, xtoh naj. Haktu' xuh shinhni naj tzet yetwanoj ay schani yinh b'ab'el k'aholehal.

Xtoh ya' Isaac b'et Gerar

26 ¹ Yet tu', x'ay hune' niman wahilal sat tx'otx' tx'otx', haka'tik'a hune' x'ayi yet aytok'oj ya' Abraham; yuxin xtoh ya' Isaac b'et Gerar b'ay ay ya' Abimelec sreyal heb' naj filisteo. ² B'et tu' xyekeh sb'ah Komam Yahveh tet ya', xalni Komam: «Mach chach toh Egipto, hat chach ehoj b'ay xhwala' tawet han. ³ Chach ehoj b'et ti' hayeb'oj tz'ayikalil. Ayinkoj hawetb'ihoj han, chach hintxahye' han, haxkam xhwaha' sunil tx'otx' tx'otx' ti' tawet b'oj tet hawik'al han. Haktu' chuh yijnoj sb'ah tzet xin ta'wekoj yul hinti' tet ya' Abraham hamam han. ⁴ Xhwaha' tx'ihalb'ojiloj hawik'al haka' yekantoj tx'umel satkanh han, kat wa'noj sunil tx'otx' tx'otx' ti' tet hawik'al han. Sunil konhob' ay sat tx'otx' tx'otx' ti' xhchanoj txahyeb'al heyuh, ⁵ haxkam xab'etoy ya' Abraham tzet xwal han, xyijyen ya' hinchejb'anil yilal syijyelax han, hinkuyb'anil b'oj hinchejb'anil xwa' tet han», xhi Komam.

⁶ Hat xkan ya' Isaac tu' ehoj yul konhob' Gerar. ⁷ Yaja' yet xq'amb'en heb' naj winaj ay b'et tu' tet ya' yib'anhiloy yixal, xalni ya', ta yanab'nhe ya' yeh ya' Rebeca, xiw ya' yalni ta yixal ya' yeh ya', haxkam xaktoj ya' yul snab'al ta xhpotx'laxoj ya' yuh heb' naj winaj ay b'et tu', haxkam kaw k'ulch'an yilot ya' Rebeca tu'.

⁸ Kaw tx'ihalxa tz'ayik ch'ehayoj ya' b'et tu', yet xilnihaltij ya' Abimelec yul hune' wentanah, ya' sreyal heb' naj filisteo, ta lanhan slaq'xikoj ya' Isaac

tu' yinh ya' Rebeca yixal. ⁹Yuxin xchej ya' Abimelec awtelaxojtij ya' Isaac tu', xalni ya':

—Tan hawixal ix ti'. ¿Tzet yuh xawala ta hawanab' ix?, xhi ya'.

Xta'wi ya' Isaac:

Haxkam xwal wet han, ta chin hepox'o' yuh ix han, xhi ya'.

¹⁰Xalni ya' Abimelec:

—¿Tzet yuh xawuh hune' ti' jinh han? Estam ay hunuj honh ti' xonh way b'oj hawixal han, hachmi xawitij niman mule ti' jib'anh han, xhi ya'.

¹¹Lawitu' xalni ya' Abimelec tet sunil konhob':

—Maktik'a ch'etlojkoj yinh hune' naj winaj ti', mato yinh yixal naj, xhkamoj, xhi ya'.

¹²Yinh hune' hab'il tu', ay tzet xtz'un ya' Isaac sat hune' tx'otx' tx'otx' tu', kaw tx'ihal sat xi' ya', haxkam txahyeb'il ya' yuh Komam Yahveh. ¹³Haktu' xuh yahkanojkanh ya', kaw xq'alomb'ikanojkanh ya' machnhe hanik'oj. ¹⁴Kaw tx'ihalxa skaneluh ya', swakax ya' b'oj kaw tx'ihalxa heb' naj schejab'lom ya', yuxin xchichonkanh sk'ul heb' naj filisteo yinh ya'. ¹⁵Sunil oq' k'ajb'il yuh heb' naj schejab'lom ya' Abraham smam ya' Isaac yet aytok'oj ya', xb'ey heb' naj filisteo tu' sb'uju'kanayoj, xnohtzenkanaytoj heb' naj tx'otx' tx'otx' yul. ¹⁶Lawitu' xalni ya' Abimelec tu' tet ya' Isaac:

—Elanh sat kotx'otx' ti' han, haxkam q'a' q'alomachxa kosataj han, xhi ya'.

¹⁷Yuxin x'el ya' Isaac b'et tu', xtoh ya' ehoj b'ay Yak'alil sti' ha' ha' yet Gerar, hat xkankanoj ya' b'et tu'. ¹⁸X'okpax ya' Isaac sholnojtoj sti' hej oq' yet ha' ha' k'ajb'ilxatik'a yuh heb' naj schejab'lom

ya' Abraham smam ya' Isaac tu' yet aytok'oj ya';
 hunq'ahan xb'ujayoj heb' naj filisteo yet lawi skamtoj
 ya' Abraham; hatik'a sb'ih ab'ilkoj yuh ya' Abraham,
 ha' xapaxkoj ya' Isaac sb'ihoj oq' tu'. ¹⁹ Yet lanhan
 sk'ajni heb' naj schejab'lom ya' Isaac tu' hune' oq'
 sat ak'al tu', xchalo hune' ni'an snuq' ha' ha' yuh
 heb' naj. ²⁰ Kaw xa' heb' naj tanhehom kaneluh ay
 b'et Gerar howal yinh heb' naj xhtanhen skaneluh
 ya' Isaac, haxkam xal heb' naj, ta yet-tik'a heb' naj
 hune' ni'an snuq' ha' ha' tu'. Yuxin «Esek»^u xakoj ya'
 Isaac tu' sb'ihoj hune' oq' tu', haxkam xa' heb' naj
 howal yinh hune' ha' ha' tu'. ²¹ Lawitu' xk'ajnipax
 heb' naj hune'xa oq', xa'nipax heb' naj howal yinh,
 yuxin «Sitna»^v xapaxkoj ya' Isaac tu' sb'ihoj.

²² Lawitu' x'el ya' Isaac b'et tu', xk'ajnipax ya'
 hune'xa oq', yaja' matxa xa' heb' naj howal yinh;
 yuxin «Rehobot»^w xakoj ya' sb'ihoj, xalni ya':
 «Komam Yahveh chonh a'noj q'alomb'ojkanh, kat
 kotx'ihalb'ojiløj sat tx'otx' tx'otx' ti'», xhi ya'.

²³ Lawitu' x'ahtoj ya' Isaac b'et konhob' Beerseba.
²⁴ Yet hune' aq'b'al tu', xyekanh sb'ah Komam
 Yahveh tet ya', xalni Komam:

«Hayin ti' hin sDiosal ya' Abraham hamam han.

Mach chach xiwi, ayinkoj hawetb'ihøj han.

Chach hintxahye' han,

xhwaha' tx'ihalb'ojiløj hawik'al han,

haxkam kaw ocheb'il hinchejab'lom Abraham wuh
 han», xhi Komam.

---

^u26:20 *Esek* Howal, chaliløj yinh hebreo.

^v26:21 *Sitna* Aykoj howal xol, haktu' chaliløj yinh hebreo.

^w26:22 *Rehobot* B'ay kaw haman yetøj, haktu' chaliløj yinh hebreo.

²⁵ Lawitu' xanikanh ya' Isaac hune' b'ay ch'ahtoj xahanb'al, xshaq'en ya' Komam Yahveh. Xakanh ya' spat b'et tu', lawitu' xk'ajni heb' naj schejab'lom ya' Isaac tu' hune'xa oq' b'et tu'.

X'ok ya' Isaac yinh lahk'ulal b'oj ya' Abimelec

²⁶ Hune' tz'ayikalil, x'el ya' Abimelec b'et Gerar, xtoh ya' yilnoj ya' Isaac, tzujan naj Ahuzat yinh ya', naj b'ay sq'umla sb'ah ya' b'oj naj Ficol aykoj swi'aloj yinh soldado ya' Abimelec tu'. ²⁷ Xalni ya' Isaac tet heb' naj:

¿Tzet yuh chex hul hin heyila' han, yaja' hextik'a xin heyahkanh han, xin hetzumb'eniloj sat hetx'otx' han?, xhi ya'.

²⁸ Xta'wi heb' naj:

—Xax jil han ta aykoj Komam Yahveh hawetb'ihoj, yuxin xjal han: ta xhkota'wekoj yul koti' janikoj hunuj lahk'ulal koxol: ²⁹ Mach hunuj stx'ojal chawub' jinh han, haxkam maxhto tzet chach jute han: Sk'ulalnhe tzet xjuh tawinh han, yinh kaw aq'ank'ulal xach kochatij pax han. Ti'nanh xin, kaw txahyeb'ilach yuh Komam Yahveh, xhi heb' naj.

³⁰ Lawitu' xek'tzen ya' Isaac yinh kaw k'ul, xwa' heb' ya', xuk'ni heb' ya' tzet xuk'u. ³¹ Sab' x'ah wanoj heb' ya' yinh hunxa tz'ayik, xta'wenkankoj heb' ya' yul sti' yok lahk'ulal xol. Lawitu' xtaq'li ya' Isaac tet heb' naj, xtaq'lipax heb' naj tet ya' yinh aq'ank'ulal.

³² Yinhtik'a hune' tz'ayik tu' x'apni heb' naj schejab'lom ya' Isaac yala' tet, ta xchalo ha' ha' yuh heb' naj b'ay xk'aj heb' naj oq', xalni heb' naj:

«Xhchalo ha' ha' juh han», xhi heb' naj. ³³ «Seba»^x xakoj ya' Isaac sb'ihoj hune' oq' tu'; yuxin Beerseba^y sb'ih hune' konhob' tu' masanto ti'nanh.^z

³⁴ 40 hab'il ya' Esaú xi'ni ya' ix Judit yixaloj, skutz'in ya' Beeri heteo. Xi'nipax ya' Esaú tu' ix Basemat yixaloj, skutz'in ya' Elón heteo. ³⁵ Kaw xa' takoj heb' ix kawanh tu'^a sk'ul ya' Isaac b'oj ya' Rebeca.

Xeb'a ya' Isaac sat ya' Jacob

27 ¹ Yet kaw ichamxa ya' Isaac, matxa chuh yilni ya', xawtetij ya' naj Esaú b'ab'el sk'ahol, xalni ya' tet naj:

—K'ahol, xhi ya'.

—Xta'wi naj:

—¡Ayin han la mam!, xhi naj.

² —Kaw ichamhinxá han, mach wohtajoj han b'aq'inh chin kamoj han. ³ Yuxin xhwoche han ta chawitoj hatzetet hulum noq', haflecha, kat hatoh hahulnuj hunuj ni'an noq' wet han. ⁴ Lawitu' kat hawatx'enoj no' hinlob' han; chawaha'aytoj yanhal no' haka' kaw xhwoche han, kat hawinojtij itah tu' hinlob' han, haximwal chach hintxahye'kanoj han yalanhto maxhto chin kam han, xhi ya'.

^x26:33 *Seba* Kaw tx'ihalkanoj mato kota'wenkoj yinh juni hunuj tzetet, haktu' chaliloj yinh hebreo.

^y26:33 *Beerseba* Oq' yet tzetet ta'web'ilkoj yul koti', haktu' chaliloj.

^z26:33 *ti'nanh* Ha' hunq'ahan tz'ayikalil b'ay xtz'ib'nhelaxayoj stzoti' Komam Dios.

^a26:35 *heb' ix kawanh tu'* Nan dios shaq'e heb' ix hetea ti'.

⁵Xab'e ya' Rebeca tzet xal ya' Isaac tet naj Esaú sk'ahol tu'; xtoh naj Esaú hulu' noq' xol telaj yuh yinojtij naj no' tet smam. ⁶Yuxin xal ya' Rebeca tet ya' Jacob yunin:

—Xwab'e yalni hamam tet ho' hawuxhtaj Esaú han, xalni ya': ⁷“As hul hunuj no' noq' wet han, kat hawatx'enoj no' hinlob' han, kat hach hintxahyenoj yinh sat Komam Yahveh han, yalanhto maxhto chin kam han”, xhi ya'. ⁸Yuxin ti'nanh wunin, k'ul chawute hawab'en tzet xhwal han. ⁹As b'ay ay kokaneluh, kat hawinitij kak'onhoj no' nixhtej kaplaxh kaw saq'al; chin watx'e' no' slob' hamam yinh haka' kaw choche ya' han. ¹⁰Hach chawiha'toj itah tu' slob' hamam, yunhe hach stxahyenoj ya', yalanhto maxhto xhkam ya', xhi ya' Rebeca tu'.

¹¹Xta'wi ya' Jacob tu' tet smi':

—Yaja' ho' wuxhtaj tu' han kaw ay xil snimanil ho', wal hin han, machoj. ¹²Tajka chin stzab'tze hinmam han, kat stxumnihiloj ya' ta hayin chin etlikoj yinh ya' han, kat matxa chin stxahye' ya' han, tz'akti'xa xhwiha'kantij wib'anh han, xhi ya'.

¹³Xta'wi smi' ya' tet:

—Wunin, wib'anh hojab' ch'ayoj tz'akti' tu' han, tanhe chayijye tzet xhwal han: as itij no' kaplaxh tu' wet han, xhi ya'.

¹⁴Xtoh ya' Jacob tu' yinojtij no' kaplaxh tu' tet smi', xwatx'en smi' ya' tu' no' itahil haka' kaw choche ya' Isaac. ¹⁵Lawitu' xinihaltij ya' xil sq'ap naj Esaú kaw k'ul k'ub'ab'iltoj yuh yul yatut, xanikoj ya' xil sq'ap naj Esaú tu' yinh ya' Jacob, ya' skab' yunin ya' tu'. ¹⁶Lawitu' xanipaxkoj ya' stz'umal no' nixhtej kaplaxh yinh sq'ab' ya' Jacob b'oj yinh snuq' ya' b'ay

mach xil. ¹⁷ Xanik'oj ya' itah xwatx'e tu' b'oj ixim pan yul sq'ab' ya' Jacob.

¹⁸ Lawitu' x'oktoj ya' Jacob tu' b'ay ay smam, xalni ya':

—Mam, xhi ya'.

—Ayin han la, ¿mak hach hach hil k'ahol, xhi ya' Isaac tu'.

¹⁹—Hayin ti' Esaú hin han, ho' b'ab'el hak'ahol. Xax hinwatx'e tzet xawal han. Ti'nanh xin, ahanh wanoj, tz'onhb'akanh hab'ah, kat haloni no' noq' xin hul kamoj han, yunhe hin hatxahyenkanoj han, xhi ya'.

²⁰ Lawitu' xalni ya' Isaac tu' tet sk'ahol:

—¿Tzet xawutena hasayni no' yinh kaw lemb'ilnhenahi k'ahol?, xhi ya'.

—Xta'wi ya' Jacob:

Ha' Komam Yahveh haDiosal, ha' Komam xkolwa winh han, yuxin pet xsaychana no' wuh han, xhi ya'.

²¹ Xalni ya' Isaac tet ya' Jacob tu':

Hitzanhtij k'ahol, kat hach hintzab'tzen han, yunhe wab'en han, ta yeli hach, hach hink'ahol Esaú han, xhi ya'.

²² Xitzkoj ya' Jacob sk'atanh ya' Isaac smam tu', xtzab'tzen ya' Isaac tu' ya', xalni ya': «Yul snuq' ho' Jacob wab'en han, yaja' haka' jab'en sq'ab' ho' Esaú haktu' hune' ti'», xhi ya'.

²³ Yaja' mach xtxum ya', haxkam xab'e ya' ta kaw ay xil sq'ab' ya' Jacob tu', haka' naj Esaú; xtxahyenkanoj ya' Isaac tu' ya' Jacob. ²⁴ Xq'amb'empax ya' Isaac hunekxa:

—¿Yel chawala, hach hink'ahol Esaú han?, xhi ya'.

Xta'wi ya' Jacob:

—Ho', hayin han, xhi ya'.

²⁵ Yuxin xal ya':

Itij itah tu' hink'atanh han, chin lob' tzet xawi' tu' han, kat hach hintxahyenoj han, xhi ya'.

Lawitu' xitznitij ya' Jacob tu' itah sk'atanh smam tu', xwa' ya' Isaac tu'; xipaxtij ya' Jacob vino yuk'u' ya' Isaac smam tu'. ²⁶ Xalni ya':

—Hitzanhtij k'ahol, kat hin hatz'ohni han, xhi ya'. ²⁷ Xitztij ya' Jacob tu', xtz'ohni ya' ya' Isaac tu'.

Xuq'en ya' Isaac tu' xil sq'ap ya', stxahyen ya' ya' Jacob tu', xalni ya':

Haka' sam hunuj telajb'al txahyeb'il yuh Komam
Yahveh,

haktu' sam hink'ahol ti' han.

²⁸ Ha' hojab' Komam Dios ch'anojayoj ha' nhab'
xhtit satkanh hawib'anh;

haximwal kaw tx'ihal tzet chawiha'kanh sat tx'otx'
tx'otx' ti',

kaw tx'ihal ixim trigo b'oj vino chawiha'kanh sat
tx'otx'.

²⁹ Tx'ihal hojab' konhob' ch'ek'oj b'atxb'on tawet,
kat yayoj jahnoj hej nimejtaj konhob' yinh hasat.
Hach hojab' chach okoj yahawoj yinh hej

hawuxhtaj,

kat yayoj jahnoj sunil heb' naj yunin hami' yinh
hasat.

Maktik'a chach tz'akti'nhenoj,

tz'akti'nheb'il chub'paxoj;

maktik'a chach stxahyenoj,

txahyeb'il chub'paxkanoj, xhi ya'.

³⁰ Kaw lanhanto stxahyeniloj ya' Isaac tu' ya' Jacob b'oj kaw lanhanto yeltij ya' Jacob tu' sk'atanh smam, yet xul naj Esaú b'ey hulu' noq'. ³¹ Xwatz'enpax naj Esaú tu' hune' itah aykoj yanhal, xinitoj naj tet smam, xalni naj:

—Ahanh wanoj mam, kat haloni itah xin watx'e yinh no' noq' xin b'ey hin hulu' han, yunhe hin hatxahyen han, xhi naj.

³² Haktu' xuh yalni ya' Isaac tet naj:

—¿Mak hach hach hil?, xhi ya'.

Xta'wi naj:

—Hayin ti' Esaú hin han, hab'ab'el k'ahol, xhi naj.

³³ Kaw xk'ayiloj sk'ul ya' Isaac, xk'uyk'unkanojkanh yul snuq' ya', xalni ya':

—¿Mak xin xulk'uj b'et ti', xinitij itah watx'eb'ilxa wet han, xin lonitoj han yalanhto maxhto chach huli? Xin txahye han, yuxin txahyeb'il xukanoj, xhi ya'.

³⁴ Yet xab'en naj Esaú tzet xute smam naj yalni, x'ah yaw naj yinh machnhe hanik'oj, xalni naj tet smam:

—Txahyehinpax han mam, xhi naj.

³⁵ Xalni ya' tet naj:

—Xin sub'cha yuh hawuxhtaj han k'ahol, xax wa' tet ho' b'aytet yetwanoj ay hachani han, xhi ya'.

³⁶ Xta'wi naj Esaú:

—Tan yuxin Jacob^b x'alaxkoj sb'ihoj ho', kayelxa el chin sub'cha yuh ho' han: Xetnhe ho' tzet yetwanoj ay hinchani yinh b'ab'el k'aholehal han; ti'nanh xin, xipaxkaniloj ho' hune' txahyeb'al wet yeh han, xhi naj.

---

^b27:36 *Jacob* Sub'wahom mato kosub'ni hunuj anma, haktu' chaliloj yinh hebreo.

³⁷ Xta'wi ya' Isaac tet naj Esaú, xalni ya' tet naj:

—Xax wakoĵ ho' hawahawoĵ han, xax wakanikoĵ sunil hawuxhtaĵ yalanĵ scheĵb'anil ho' han; xax hinq'an han ta kaw tx'ihal ixim trigo b'oĵ te' vino chiĵa' ho'. ¿Tzet-to xin xhwub' tawinh ti'nanĵ han k'ahol?, xĵi ya'.

³⁸ Haktu' xuh yalni naj Esaú tet smam tu':

—¿Tox hune'nhe txahyeb'al ay tawet xin mam? ĵTxahyehinpax han mam!, xĵi naj.

X'ah yul snuq' naj Esaú, x'ok-kanoj naj oq'oĵ.

³⁹ Lawitu' xtzotel ya' Isaac tu', xalni ya':

«Nahat chawub'kaniloĵ yinh heĵ sq'alomal sat
tx'otx' tx'otx' kaw k'ul,

b'oĵ yinh heĵ ha' nĵab' ch'aytij satkanĵ.

⁴⁰ Hawespada chach kolnoĵ,

kat hawek'oĵ b'atxb'on tet hawuxhtaĵ;

yaja' yet xĵkajtzahojiloĵ ĵak'ul,

kat ĵakolnoĵiltij ĵab'ah yul sq'ab' naj», xĵi ya'.

X'elkanĵ ya' Jacob tet naj Esaú

⁴¹ Haktu' xuh yok-kanoj showal naj Esaú tu' yinh ya' Jacob, ĵaxkam x'ilaxiloĵ txahyeb'al yetwanoĵ ay schani naj. Xalni naj yinh snab'al: «Yapnoĵxa stz'ayikalil b'ay xĵtakoĵ kok'ul yuh skamikal ĵinmam han, lawitu' kat ĵinpotx'noj wuxhtaĵ ti' han», xĵi naj.

⁴² Yet xab'eniloĵ ya' Rebeca tzet xal naj Esaú yinh yuxhtaĵ, xawtentij ya', ya' Jacob tu', xalni ya':

—Wunin, ayxahikoĵ yul snab'al ho' Esaú hawuxhtaĵ ĵach spotx'ni, yuh spajni ho' tawinh. ⁴³ Ti'nanĵ xin wunin, ab'e tzet xĵwal han: q'uykanĵ ĵatzetet, kat ĵawelkanĵ b'et ti', as b'et Harán b'ay ay yatut ĵin-noĵ Labán han. ⁴⁴ Chach kanoĵkanoĵ b'et tu'

hayeb'oj tz'ayikalil, masantotik'a xhtanhojayoj showal hawuxhtaj ti' tawinh. ⁴⁵ Hatotik'a yet xhchewb'ojayoj sk'ul ho', kat sk'ayojtoj yinh sk'ul ho' tzet xawute ho'; kat-to wanojtoj ab'ix tawet han, hameltzohojtij. Haxkam mach xhwoche han, ta hune'nhe stz'ayikalil b'ay xhkamtoj skawanhil nixhtej wunin han, xhi ya'.

⁴⁶ Lawitu' xalni ya' Rebeca tet ya' Isaac:

—Kaw xax kajtzahiloj hink'ul yuh hunq'ahan heb' ix ix hetea yik'al ya' Het ti' han, matxa nab' ayintok'oj han. Tajka heb' ix hetea ti' chi'pax ho' Jacob ti' yixaloj, q'a' k'ultu hinkamna han, xhi ya'.

28 ¹ Lawitu' xawten ya' Isaac ya' Jacob, stxahyen ya' ya' Jacob tu', xalnikanoj ya' tet ya': «Mach chach mohyoj b'oj hunuj ix ix ay b'et Canaán ti'. ² As b'et Padan-aram b'ay ay yatut ya' Betuel hamam icham, ya' smam hami'; hunuj heb' ix skutz'in ya' Labán snoh hami' chawiha' hawixaloj. ³ Ha' hojab' Komam Dios Shaddai Sunil Chuh Yuh, chach stxahyenoj, ha' Komam chach a'noj pohchahojiloj, kat stx'ihalb'ojkaniloj hawik'al, kat yelojkantoj tx'ihal konhob' tawinh. ⁴ Yahab' Komam stxahyeb'al tawet b'oj tet hawik'al, hune' txahyeb'al xax ya' Komam tet ya' Abraham hamam icham, yunhe hawetnhen hune' tx'otx' tx'otx' b'ay ayonh haka' nan konhob'al ti', hune' tx'otx' tx'otx' xax ya' Komam Dios tet ya' Abraham komam», xhi ya'.

⁵ Haktu' xuh yanitoj ya' Isaac ya' Jacob sk'ahol tu' b'et Padan-aram; xtoh ya' Jacob tu' b'ay ay ya' Labán sk'ahol ya' Betuel arameo, ya' snoh ya' Rebeca smi' ya' Jacob b'oj naj Esaú.

Xmohyi naj Esaú

⁶ Xil naj Esaú tzet xuh stxahyen ya' Isaac ya' Jacob, xanikantoj ya' Isaac tu' ya' Jacob b'et Padan-aram, yunhe hat chiha' ya' yixal b'et tu'; b'oj yet stxahyenkanoj ya' ya' Jacob tu', xalnikanoj ya' ta mach xoloj heb' ix ah Canaán tu' saya' ya' Jacob yixal. ⁷ Xilpax naj Esaú tu' tzet xuh syijyen ya' Jacob tzet xal smam b'oj smi', xtoh ya' b'et Padan-aram. ⁸ Xilpax naj, ta mach xchah swi' ya' Isaac smam naj tu' heb' ix ah Canaán. ⁹ Yuxin xtoh naj Esaú tu' b'ay ay ya' Ismael sk'ahol ya' Abraham, xi'nipax naj ix Mahalat skutz'in ya' Ismael tu' yixaloj, nantik'a yepax heb' ix yaq'b'ilxa yixal naj. Yanab' naj Nebaiot yeh ix Mahalat tu'.

Xyekanh sb'ah Komam Dios tet ya' Jacob b'et Bet-el

¹⁰ X'el ya' Jacob b'et Beerseba, xtoh ya' b'et Harán. ¹¹ Xax toh tz'ayik yet x'apni ya' b'ay hune' lugar, yuxin hat xkankanoj ya' wayoj b'et tu'. Xanikoj ya' hune' ch'en ch'en ay b'et tu' sq'anhoj swi', xshilb'anayoj sb'ah ya'. ¹² B'et tu' xwayke ya', xilni ya' ta ay hune' escalera b'atxan yoj sat tx'otx' tx'otx', kat yahapnoj stel hat-ta satkanh. Xilni ya' yahtoj b'elb'on Yángel Komam Dios yib'anh escalera tu', kat yaypaxtij b'elb'oni. ¹³ Xilnipax ya', ta linhankanh Komam Yahveh sk'atanh ya', xalni Komam: «Hayin ti' Yahveh hin sDiosal ya' Abraham hamam icham han b'oj ya' Isaac hamam; xhwaha' hune' tx'otx' tx'otx' b'ay hilanachayoj ti' tawet b'oj tet hawik'al han. ¹⁴ Kaw tx'ihal ch'elojkankoj hawik'al, haka'xanhe

yekantoj pojoj sat tx'otx' tx'otx', haktu' ch'elojkoj hawik'al; chach pujnahojkantoj yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik, b'ay xhtoh tz'ayik, norte b'oj sur. Hach b'oj hawik'al ch'inojtij txahyeb'al yib'anh sunil hej konhob' ay sat tx'otx' tx'otx' ti'. ¹⁵ Ayinkoj hawetb'ihoj han, chach hintanhe' han tzantik'a b'ay chach toj, kat hach hinmeltzonojpaxtij sat tx'otx' tx'otx' ti' hunekxa han, haxkam mach chach hintinhcha'kanoj han, yalanhto maxhto chijko sb'ah tzet xax wal tawet han», xhi Komam.

¹⁶ Yet x'el swayanh ya' Jacob, xalni ya': «Yinh kaw yeli ay Komam Yahveh b'et ti', mach ninnoj wohtajoj han», xhi ya'. ¹⁷ Yuxin xiwkanojkanh ya', xalni ya': «¡Kaw ay yelapnojal yeh b'et ti! Yatut Komam Dios yeh hune' ti' b'oj spultahil satkanh yeyi», xhi ya'.

¹⁸ Sab' x'ah wanoj ya' Jacob yinh hunxa tz'ayik, xinikanh ya' ch'en ch'en xakoj sq'anhoj swi', xanikanh ya' ch'en haka' hunuj pilal, xjob'nikoj ya' aceite yinh ch'en yuh yok-kanoj ch'en yetoj Komam Dios.^c ¹⁹ B'et tu' xtik'a ek'le hune' konhob' Luz^d sb'ih, haxa ya' Jacob x'anikoj Bet-el^e sb'ihoj b'et tu'.

²⁰ B'et tu' xta'wekoj ya' Jacob hune' tzetet yib'anh tet Komam, xalni ya': «Ta chach ok wetb'ihoj han Mamin, kat hin hatanhen yinh hune' b'ay chin toh ti' han, kat hawa'ni ixim pan hinlob' han b'oj xil hinq'ap xhwaha'koj winh han; ²¹ b'oj ta k'ulnhe chuh

---

^c28:18 *Komam Dios* Yet payxa, yet chanikanh heb' ya' hebreo ch'en ch'en pilalil, jichan chaliloj hunuj tzetet ay yelapnojal yeyi, haka' yet ch'i'wa heb' naj yinh howal, mato yet syenikanh sb'ah Komam Dios tet yuninal mato tet skonhob'.

^d28:19 *Luz* Almendro chaliloj yinh hebreo.

^e28:19 *Bet-el* Yatut Komam Dios, ha' chaliloj.

hinmeltzohoj yatut hinmam han; ta haktu' chute' sb'ah, chach okojkanoj hinDiosaloj han Dios Mamin. ²² Hune' ch'en ch'en xwakanojkanh haka' pilalil ti' han, ha' ch'en ch'okojkanoj hawatutoj Dios Mamin; yinh sunil tzetet chawaha' wet han Dios Mamin, xhwaha' sdiezmohal hej tzetet tu' tawet han», xhi ya'.

X'apni ya' Jacob b'et konhob' Harán

29 ¹ Lawitu', xto kam b'elwitoj ya' Jacob, x'apni ya' b'ay tx'otx' tx'otx' ay yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik.

² Yet x'apni ya' b'et tu', xilnitoj ya' hune' oq' ay yiktajb'al tx'otx' tx'otx' tu'; ayayoj oxeb' teq'an no' kaneluh xewoj sti' hune' oq' tu', haxkam hat chuk' no' ha' b'et tu'. Aykoj hune' niman ch'en ch'en smajiloj hune' oq' tu'. ³ Ha' yet xhyamikoj sunil no' kaneluh, kat yiniloj heb' naj tanhehom kaneluh ch'en niman ch'en aykoj sti' hune' oq' tu', kat yuk'ni no' ha'; lawitu', kat yanipaxkoj heb' naj ch'en hunekxa.

⁴ Xq'amb'en ya' Jacob tet heb' naj:

—¿B'ay elnajekoj hex ti'?, xhi ya'.

—Ah Harán honh han, xhi heb' naj.

⁵ —¿Heyohtajmi ya' Labán yihtxikin ya' Nacor?, xhi ya'.

—Ho' johtaj ya' han, xhi heb' naj.

⁶ —¿K'ulnhem yeh ya' cheyila?, xhi ya'.

—Ho', k'ulnhe yeh ya'. Ilk'anab'i, lanhan yul ix Raquel skutz'in ya' b'et ti' b'oj skaneluh, xhi heb' naj.

⁷ Xalni ya' Jacob tu':

—Kaw sab'to, ¿tzet yuh heyinixanatoj no' kaneluh ti' b'ay speyab'? ¿Tzet yuh mach tonhehoj cheya' ha' ha' yuk'u' no', kat heyinitoj no' lowoj?, xhi ya'.

⁸Xta'wi heb' naj:

—Mach chuh juni han, masanto xhyamojkoj sunil no' kaneluh, kat-to jinojiloj ch'en ch'en aykoj smajiloj oq' ti' han, yunhe chuh yuk'nuj no' ha', xhi heb' naj.

⁹Lanhan kaw stzotel ya' b'oj heb' naj, yet x'apni ix Raquel b'oj skaneluh smam, haxkam ha' ix xhtanhen no'. ¹⁰Xinhetik'a yil ya' Jacob ix Raquel tu' b'oj no' skaneluh ya' Labán snoh smi' ya' Jacob tu', xtoh ya' yinojiloj ch'en ch'en aykoj smajiloj oq' tu', xa'ni ya' ha' ha' yuk'u' no' kaneluh. ¹¹Lawitu' xtz'ohnihayoj ya' Jacob tu' ix Raquel yuh stiyoxhli ya' tet ix, x'oq'kanojkanh ya'. ¹²Yet xalni ya' ta yet ya' Rebeca yanab' ya' Labán ya', xtoh ix Raquel tu' yinh anhe yalnoj tet smam.

¹³Yet xab'en ya' Labán yib'anhiloj ya' Jacob yunin yanab' tu', xtoh ya' yinh anhe schanoj ya', xlaq'nihayoj ya', ya' Jacob tu', xtz'ohnihayoj ya' Labán tu' ya', lawitu' xinitoj ya', ya' Jacob tu' yatut. Lawitu' xalni ya' Jacob sunil tzetet x'ek'toj yinh ya' tet ya' Labán tu'. ¹⁴Xalni ya' Labán:

«Yinh kaw yeli hach hinchik'il han», xhi ya'. Xkankanoj ya' Jacob tu' hune' x'ahaw yatut ya' Labán tu'.

Xi' ya' Jacob ix Raquel b'oj ix Lea yixaloj

¹⁵Xalni ya' Labán tet ya' Jacob:

—Matoj haxkam kofamilia kob'ah, matanilnhe chach munlahoj winh han! Al wet han hantaj hatohol xhwaha' han, xhi ya'.

¹⁶ Ay kawanh skutz'in ya' Labán tu'; Lea sb'ih ix b'ab'el, Raquel sb'ih ix skab'. ¹⁷ Kaw k'ulch'an nixhtej sb'aq' sat ix Lea tu', wal ix Raquel kaw k'ulch'an yilot ix b'oj kaw k'ulch'an yeh snimanil ix. ¹⁸ Yuxin kaw x'ok-kanoy yanma ya' Jacob tu' yinh ix Raquel tu', xalni ya':

—Chin munlahoj tawinh hujeb' hab'il yuh xo' Raquel han, xo' hakutz'in q'a' txanto, xhi ya'.

¹⁹ Xta'wi ya' Labán:

—K'ultik'a, q'a' k'ultu wa'ni xo' hawixaloy sataj tet hunujxa naj winaj han; kananhkanoy hink'atanh han, xhi ya'.

²⁰ Haktu' xuh smunla ya' Jacob hujeb' hab'il yuh ix Raquel; kaw matzet xaliloj hujeb' hab'il tu' tet ya', haxkam kaw choche ya' ix. ²¹ Hune' tz'ayikalil, xal ya' Jacob tet ya' Labán:

—X'apni stz'ayikalil b'ay chin mohyi b'oj xo' Raquel han, haxkam xtz'ajna hujeb' hab'il hinmunla yuh xo' han, xhi ya'. ²² Lawitu' xawten ya' Labán sunil anma ay b'et tu', xek'tzen ya' hune' niman q'inh. ²³ Yaja' yet x'ay aq'b'al, ix Lea skutz'in ya' xitoj tet ya' Jacob, xway ya' Jacob tu' b'oj ix. ²⁴ Xa' ya' Labán tu' ix Zilpa tet ix Lea, hune' ix schejab'lom ya', yuh yoknikoj ix yuh ix Lea tu'. ²⁵ Haxa sab'sahk'alil, xilnitij ya' Jacob ta b'oj ix Lea xway ya', xb'ey ya' yalnoj tet ya' Labán:

—¿Tzet yuh hakti' xin hawute han? Xin munla tawinh yuh xo' Raquel han. ¿Tzet yuh xawiytij hinwi' han?, xhi ya'.

²⁶ Xta'wi ya' Labán tu':

—Mach schah ta xo' skab' kutz'ine xhmohyina sataj xo' b'ab'el, haktu' yeh koxol ti' han. ²⁷ Yuxin yijyekanoj hujeb' tz'ayik yet hamohyilal ti' b'oj xo' Lea, kat wa'noj pax xo' Raquel tawet han; yaja' yilal hamunlahoj hujeb'ojxa hab'il winh han, xhi ya' Labán.

²⁸ Haktu' xute ya' Jacob. Lawi stanhk'okanoj hujeb' tz'ayik yinh syijyen ya' smohyilal b'oj ix Lea tu', xa'nipax ya' Labán tu' ix Raquel skutz'in yixaloj ya'.

²⁹ Xa' ya' Labán tu' ix Bilha tet ix Raquel, hune'xa ix schejab'lom ya', yuh yoknojkoj ix yuh ix Raquel tu'. ³⁰ Lawitu' xway ya' Jacob b'oj ix Raquel, q'a' xto yoche ya' ix Raquel tu' sataj ix Lea. Hujeb'to hab'il xmunla ya' yinh ya' Labán tu' yuh ix Raquel.

Yuninal ya' Jacob

³¹ Yet xilni Komam Yahveh ta mach ocheb'iloj ix Lea, xa'ni Komam yunin ix; wal ix Raquel, mach chuh yilni ix yinh yunin. ³² Yuxin xkan ix Lea yinh tzet yeyi, xpitzk'a hune' yunin ix, Rubén^f xakoj ix sb'ihoj, haxkam xal ix: «Xil Komam Yahveh hinb'isk'ulal han; ti'nanh xin, xahin yoche' wichamil han», xhi ix.

³³ Lawitu', xkanpax ix Lea tu' yinh tzet yeyi, xpitzk'apax hune'xa ni'an yunin ix, Simeón xakoj ix sb'ihoj, xalni ix: «Haxkam chil Komam Yahveh ta mach ocheb'iloj hin han, yuxin xa'pax Komam hune'xa ni'an wunin han», xhi ix.

³⁴ Lawitu' xkanpax ix Lea tu' yinh tzet yeyi, xpitzk'apax hune'xa yunin ix, Leví xakoj ix sb'ihoj,

---

^f29:32 *Rubén* Ilwejk'anab'i, xil Komam Yahveh hinb'isk'ulal han, haktu' chaliloj hune' b'ihe ti' yinh hebreo.

xalni ix: «Ti'nanh xin, chin yoche'kanh wichamil han, haxkam oxwanhxa wunin xhwil yinh b'oj ho' han», xhi ix.

³⁵ Lawitu' xkanpax ix Lea tu' yinh tzet yeh hunekxa, xpitzk'apax hune'xa ni'an yunin ix, Judá⁸ xakoj ix sb'ihoj, xalni ix: «Ti'nanh xin, xhwaha'koj smay Komam Yahveh han», xhi ix. Lawitu' xtanhk'okanoj ix yilni yinh yunin.

30¹ Ha' yet xilni ya' Raquel ta mach chuh yilni ya' yinh yunin b'oj ya' Jacob, xchichonkanh sk'ul ya' yinh snoh, xalni ya' tet ya' Jacob:

—A' wunin han, ta mach xin chin kam han, xhi ya':

² Xtit showal ya' Jacob yinh ya' Raquel tu', xalni ya':

—¿Tox Dios hin han xin? ¿Tox hayin chin kach yeh hawunin han?, xhi ya'.

³ Xalni ya' Raquel tu' tet ya':

—Ay ix hinchejab'lom Bilha han, wayanh b'oj ix, haximwal wunin chub'kankoj yunin ix xhpitzk'ahoj han, xhi ya'.

⁴ Haktu' xuh ya'ni ya' Raquel tu' ix Bilha schejab'lom tu' yixaloj ya' Jacob, xway ya' b'oj ix. ⁵ Xkan ix Bilha yinh tzet yeyi, xpitzk'a hune' ni'an yunin ix b'oj ya' Jacob. ⁶ Yuxin xal ya' Raquel: «Xuh Komam Dios tzet st'inhanil winh han, xab'etoj Komam tzet xin q'an han, yuxin xa' Komam hune' ni'an wunin han», xhi ya'. Yuxin Dan^h xakoj ya' sb'ihoj.

---

⁸29:35 *Judá* Janikoj smay, haktu' chaliloj.

^h30:6 *Dan* Xuh Komam Dios tzet st'inhanil winh han, haktu' chaliloj hune' b'ihe ti'.

⁷ Xkanpax ix Bilha schejab'lom ya' Raquel tu' yinh tzet yeyi, xpitzk'a skab' yunin ix b'oj ya' Jacob.

⁸ Xalnipax ya' Raquel tu': «Xwilwe hinb'ah b'oj ix hin-noh yinh machnhe hanik'oj han, xin i'wa yinh ix han», xhi ya'; yuxin Neftalíⁱ xakoj ya' sb'ihoj ni'an yunin tu'.

⁹ Ha' yet xilni ix Lea, ta matxa chuh yilni ix yinh yunin, xinitoj ix, ix Zilpa schejab'lom tet ya' Jacob yuh yok ix yixaloy ya'. ¹⁰ Lawitu' xpitzk'a hune' yunin ix Zilpa schejab'lom ix Lea tu' b'oj ya' Jacob.

¹¹ Haktu' xuh yalni ix Lea: «Tzet saq'alil wet han», xhi ix; yuxin Gad^j xakoj ix sb'ihoj hune' yunin tu'.

¹² Lawitu', ix Zilpa schejab'lom ix Lea tu', xpitzk'apax hune'xa yunin ix b'oj ya' Jacob. ¹³ Xalnipax ix Lea: «Tzet saq'alil wet han, haxkam chala'pax heb' ix ix ta tzet saq'alilpax wet han», xhi ix; yuxin Aser^k xakoj ix sb'ihoj yunin tu'.

¹⁴ Xchalo hunq'ahan te' mandrágora^l xol telaj yuh naj Rubén, yinh stz'ayikalil b'ay ch'ilaxkanh tz'unub' yet ixim trigo, xinitoj naj te' tet smi', ha' ix Lea. Xalni ya' Raquel tet ix Lea tu':

—Kaw chin q'an tawet han, ta chawa' hayeb'oj te' mandrágora xitij hawunin tawet tu' wet han, xhi ya'.

¹⁵ Xta'wi ix Lea tu' tet ya':

ⁱ30:8 *Neftalí* Jilwen kob'ah b'oj hunuj anma, haktu' chaliloj hune' b'ihe ti'.

^j30:11 *Gad* Tzalalal mato tzet saq'alil wet han, haktu' chaliloj hune' b'ihe ti' yinh hebreo.

^k30:13 *Aser* Tzet saq'alil, tzet tzalalalil b'oj tzet sk'ulch'anil, haktu' chaliloj hune' b'ihe ti'.

^l30:14 *mandrágora* Ch'al-laxi, ta te' mandrágora ti' ch'a'ni uninwojkanh heb' ix ix.

—¿Tom mach x'aq'lo hak'ul hawiniloj wichamil han, haxapax te' mandrágora xitij ni'an wunin wet han, ha'xapax te' chawiloj wet hawalni han?, xhi ix.

—Xalni ya' Raquel:

—Ta chawa' te' mandrágora xitij hawunin tu' tawet wet han, xhwayoj ya' hak'atanh hune' aq'b'al ti', xhi ya'.

¹⁶ Yet speto ya' Jacob sb'ey xol telaj sk'ejb'alil, x'eltij ix Lea chawal yinh ya', xalni ix tet ya':

—Chach wayoj hink'atanh hune' aq'b'al ti' han, haxkam xax hintohla hak'amb'anil yinh te' mandrágora xitij wunin wet han, xhi ix.

Yuxin xway ya' b'oj ix hune' aq'b'al tu'. ¹⁷ Xab'etoj Komam Dios tzet xal ix Lea, yuxin xkanpax ix yinh tzet yeh hunekxa; xpitzk'a sho' yunin ix b'oj ya' Jacob. ¹⁸ Xalni ix Lea tu': «Xa' Komam Dios hinmatan han, haxkam xwa' ix hinchejab'lom yixaloj wichamil han», xhi ix; yuxin Isacar^m xakoj ix sb'ihoj yunin tu'.

¹⁹ Xkanpax ix Lea yinh tzet yeh hunekxa, xpitzk'apax swaj yunin ix b'oj ya' Jacob. ²⁰ Xalnipax ix Lea tu': «Xa' Komam Dios hune' sab'ehal kaw k'ul wet han; ti'nanh xin, q'a' xahanxa chin yila' wichamil han, haxkam wajwanhxa wunin xhwil yinh b'oj ho' han», xhi ix; yuxin Zabulónⁿ xakoj ix sb'ihoj yunin tu'.

²¹ Stzujanilxa xpitzk'a hune' ni'an yix unin ix Lea tu'; Dina xakoj ix sb'ihoj. ²² Yaja' xnatij Komam Dios ya' Raquel, xab'entoj Komam tzet xal ya', yuxin

---

^m30:18 *Isacar* Kok'ameni mato matan, ha' chaliloj hune' b'ihe ti' yinh hebreo.

ⁿ30:20 *Zabulón* Koxahan-nheni, haktu' chaliloj hune' b'ihe ti' yinh hebreo.

xahuh yilni ya' yinh yunin. ²³ Xkan ya' yinh tzet yeyi, xpitzk'a hune' yunin ya', xalni ya': «Komam Dios x'iniloj hune' tx'ixwilal winh han», xhi ya'. ²⁴ Yuxin José^o xakoj ya' sb'ihoj ni'an yunin tu', xalni ya': «Oxhimi cha' Komam Yahveh hunujxa ni'an wunin han», xhi ya'.

Xq'alomb'ikanh ya' Jacob

²⁵ Yet lawi spitzk'a naj José yunin ya' Raquel, xalni ya' Jacob tet ya' Labán:

—Chahintoj pax b'ay hinkonhob' sat hintx'otx'al han, xhi ya'. ²⁶ Atij heb' ix wixal b'oj wuninal han, xax hinmunlaloj tawinh yuh heb' ix han; chahintoj pax han, kaw hawohtaj tzet xuh hinmunla tawinh han, xhi ya'.

²⁷ Xta'wi ya' Labán tet ya':

—K'ulch'anojab' chin ayk'ay yul hasat ti'nanh han, kat hakani; xax wililoj han, ta hawuh yuxin chin stxahye Komam Yahveh han. ²⁸ Al wet han hantaj hatohol xhwaha' han, chach hintohla' han, xhi ya'.

²⁹ Xta'wi ya' Jacob:

—Hach ti', kaw hawohtaj tzet xuh hinmunla tawinh han b'oj tzet xuh hintanhen hanoq' han, ³⁰ haxkam kaw ninch'anexto hanoq' ti' yet xin hul hak'atanh han; yaja' ti'nanh, xax tx'ihalb'ikaniloj no'; xax kaw hach stxahye Komam Yahveh wuh han. ¿B'aq'inh xin xhwinh-nhe' hinb'ah han, kat wilnoj han hantaj wet chin watx'e' han?, xhi ya'.

³¹ Xalni ya' Labán tu':

¿Tzet xhwaha' tawet han?, xhi ya'.

---

^o30:24 José Jiniloj b'oj ja'ni yaq'b'ilxa, haktu' chaliloj hune' b'ihe ti' yinh hebreo.

—Xta'wi ya' Jacob:

—Matzet chawaha' wet han, ta chawuh hune' tzetet ti' winh han, chin okojpax hintanhe' hakaneluh hunekxa han. ³²Chin ek'oj xol sunil hakaneluh ti'nanh han, kat hinpohnojiloj sunil no' nixhtej hakaneluh pinto han b'oj no' nixhtej tz'ilib'tajnhe yinh; sunil no' nixhtej tzeh kaneluh k'ejxanhe tx'umtx'u yinh b'oj no' nixhtej tz'ilib'tajnhe yinh aykoj xol no' kaplaxh. Ha' no' tu' xhwiha' hintoholoj han. ³³Yet chach huluj hawilnoj hekal hantajxa tzet xhwi' han, ha' ti' ch'a'noj sb'ah winh han, yuh hawilnoj ta mach chin elq'anojkoj tawinh han. Sunil no' mach pintojoj b'oj no' mach tz'ilib'tajnhejoj yinh aykoj xol no' kaplaxh b'oj no' mach k'ej tx'umtx'uhoy yinh aykoj xol no' kaneluh; ha' no' tu' xax welq'a'loj tawet chaltu' han, xhi ya'.

³⁴—Xalni ya' Labán tu':

Yub'ab' haka' chawal ti', xhi ya'.

³⁵Yaja' yinhtik'a hune' tz'ayik tu' xpohiloj ya' Labán no' nixhtej winaj kaplaxh pintotajnhe b'oj no' nixhtej tz'ilib'tajnhe yinh; sunil no' kaplaxh pintotajnhe b'oj sunil no' lisantoy saj xol b'oj sunil no' k'ej tx'umtx'u yelaw aykoj xol no' kaneluh; xanik'oj ya' no' tet hej sk'ahol yuh stanhen heb' naj no'.

³⁶Oxeb' tz'ayikal b'el xitziloj heb' naj yinh ya' Jacob.

Wal ya' Jacob lanhan stanhen ya' skaneluh ya' Labán tu'.

³⁷Lemb'il x'ok ya' Jacob stzok'o' sq'ab' te' álamo yax, sq'ab' te' almendro b'oj sq'ab' te' castaño, x'ok ya' sosnoj sk'ul te', yunhe yeliloj nixhtej tzet saj lisankoj yinh sk'ul te'. ³⁸Lawitu' xanihayoj ya' Jacob te' te' tu' yojomal b'ay chuk' no' noq' ha' ha', yunhe

yilnoj no' kaneluh tu' te', yet ch'apnoj no' uk'u' ha'. Yet xayoche no' kaneluh tu' sajchoj, kat yapni no' b'ay yojomal ha' ha' tu', ³⁹ kat sajchi no' winaj b'oj no' ix yinh sat te' te' tu';^p haktu' chuh yeltoj yunin no' lisantoj saj yinh, no' pintotajnhe, mato no' tz'ilib'tajnhe yinh. ⁴⁰ Xhpohiloj ya' Jacob tu' no' nixhtej winaj kaneluh, kat yanikoj ya' no' yinh sat no' tz'ilib'tajnhe yinh b'oj yinh sat no' nixhtej k'ej tx'umtx'u yilot yet ya' Labán tu'. Nantik'a cha' ya' Jacob tu' yet, mach shunb'ah ya' no' b'oj no' yet ya' Labán. ⁴¹ Ha' yet xhkajb'ikanh hej no' ix kaneluh q'a' ay yip, kat yanihayoj ya' Jacob sq'ab' te' te' yinh sat no' b'ay xhb'ey no' uk'u' ha', yunhe yilni no' sq'ab' te' te' tu' yet lanhan sajchi no'. ⁴² Mach chayoj ya' te' te' tu' yinh sat no' mach yip, haxkam no' mach yip tu', yet ya' Labán no'; wal no' q'a' b'aq'ich, yet ya' Jacob no'. ⁴³ Kaw xq'alomb'ikanojkanh ya' Jacob tu' yinh machnhe hanik'oj; kaw xtx'ihalb'ikaniloj skaneluh ya', heb' ix schejab'lom ya', heb' naj schejab'lom ya', hej scamello ya' b'oj hej sburro ya'.

Ch'ek' yinh snab'al ya' Jacob yelkanh tet ya' Labán

31 ¹ Xab'ehiloj ya' Jacob tzet chal heb' naj sk'ahol ya' Labán yinh ya', chalni heb' naj: «Xikaniloj naj Jacob ti' sunil hej tzet ay komam; yinh stzetet komam tu' xq'alomb'ikanojkanh naj», xhi heb' naj. ² Chilpax ya' Jacob, ta matxa xhkam sk'ul ya' Labán stzotel tet ya' haka'tik'a yet yalanhto. ³ Yuxin xal

---

P30:39 *sajchi no' winaj b'oj no' ix yinh sat te' te' tu'* Yet payxa tu', cha' anma yuluj sk'ul ta tzet ch'ay yinh sat no' noq' yet xhkan no' yinh tzet yeyi, ch'ek' yiha' tzet chultuj nixhtej yunin no'.

Komam Yahveh tet ya' Jacob: «Meltzohanhtoj b'ay ay stx'otx' hamam, b'ay ay mak hafamiliato, ayinkoj hawetb'ihoj han», xhi Komam.

⁴Lawitu' xawtentij ya' Jacob ix Raquel b'oj ix Lea, ta ch'apni heb' ix b'ay lanhan stanhen ya' skaneluh, ⁵xalni ya' tet heb' ix:

—Xax wil han ta matxa k'uluj chin yil hemam haka'tik'a yet yalanhto han. ;Yaja' Komam sDiosal hinmam han, ha' Komam aykoj wetb'ihoj han!

⁶Hex ti', heyohtaj ta yinh sunil wanma xin munla yinh hemam han. ⁷Heyohtaj ta kaw tx'ihalxa el chin sub'cha yuh hemam han b'oj nanan-nhe el shelob'tajnhe ya' hantaj cha' ya' hintoholoj han. Yaja' mach hinb'ejtzob'iloj yuh Komam Dios han, matzet tx'oj xchah Komam yub' ya' winh han. ⁸Yet chalni ya': “No' pintotajnhe chawiha' hatoholoj”, xhi ya'; k'uxan hanhe no' nixhtej kaneluh pintotajnhe xhpitzk'ahi. Yet chalnipax ya': “No' lisantoj saj yinh yet xhpitzk'ahoj, ha' no' xhwaha' hatoholoj han”, xhi ya'; k'uxan lisanpaxtoj saj yinh sunil no' xhpitzk'ahi. ⁹Haktu' xuh yiniloj Komam Dios nixhtej snoq' hamam, xa'ni Komam no' wet han.

¹⁰Yet hunek, lanhan sajchi no' winaj b'oj no' ix, xwilni yul hinwayik han, ta no' kaplaxh lanhan sajchi b'oj no' ix, ay no' lisantoj saj yinh, ay no' pintotajnhe b'oj ay no' tz'ilib'tajnhe yinh. ¹¹Yinh hune' wayike tu', xtzotel Yángel Komam Dios wet han, xalni: “Jacob”, xhi. Xin ta'wi han: “;Ayin han la!”, kinchi han. ¹²Xalni wet han: “Ilk'anab' yinh k'ul, sunil no' winaj sajchi b'oj no' ix ti', ay no' lisantoj saj yinh, ay no' pintotajnhe, mato tz'ilib'tajnhe. Xwil sunil tzet xach yute naj Labán han. ¹³Hayin ti' Dios

hin xin tzotel tawet b'et Bet-el han, b'ay xapohiloj hune' ch'en ch'en wet han, xawanikoj aceite yinh ch'en, xawanikanh ch'en pilalil, xata'wenkoj tzetet hawib'anh wet han. Ti'nanh xin, q'uykanh hatzetet, kat hawel sat hune' tx'otx' tx'otx' ti'; paxanhtoj sat tx'otx' tx'otx' b'ay xach pitzk'ahi", xhi Komam wet han, xhi ya' Jacob tu'.

¹⁴Xta'wi ya' Raquel b'oj ix Lea:

—Hayonh ti' han, matxa ninoj tzet xhkomaj yinh yatut komam ti' han. ¹⁵Haka' nan konhob'al xonh yutekoj ya' han, xonh stxonhtoj ya' han, xlonikantoj ya' sunil tzet x'a'lax kotoholoj han. ¹⁶Sunil hantaj q'alomal xiloj Komam Dios tet komam tu' han, jet yeh b'oj nixhtej junin han. Ti'nanh xin, uh sunil tzet xal Komam tawet, xhi heb' ix.

X'el ya' Jacob B'et Padan-aram

¹⁷Lawitu' xq'uynikanh ya' Jacob tu' stzetet, xanihatoj ya' heb' ix yixal b'oj yuninal yib'anh no' camello, ¹⁸xinitoj ya' sunil tzet ayah b'oj hej no' noq' xi' ya' b'et Padan-aram, yuh stoh ya' b'et tx'otx' Canaán, b'ay x'ehayoj ya' Isaac smam ya' Jacob tu'.

¹⁹Yet xtoh ya' Labán sk'upnujiltoj xil skaneluh, ha' tu' xelq'aniltij ix Raquel hej stiyoxh ya' Labán smam; ²⁰xsub'cha ya' Labán arameo tu' yuh ya' Jacob, haxkam mach xal ya' yelkanh tet ya' Labán tu'. ²¹Haktu' xuh yelkanh ya' Jacob, xinitoj ya' sunil tzet ayah. Xq'axpon ya' yul ha' niman Éufrates, xtoh ya' b'ay tx'otx' q'eb'tajlaj Galaad.

Xtoh ya' Labán tzujwal yinh ya' Jacob

²² Oxeb'xa tz'ayik stoh ya' Jacob, yet x'al-lax tet ya' Labán ta xax elkanh ya' Jacob. ²³ Yuxin xitoj ya' Labán tu' heb' naj sfamilia yinh, xtoh ya' b'oj heb' naj tzujwal yinh ya' Jacob tu'. Yinhxa shuj tz'ayik, xtzujcha heb' ya' yuh heb' naj b'ay q'eb'tajlaj yet Galaad. ²⁴ Yinhtik'a hune' aq'b'al tu' xtzotel Komam Dios tet ya' Labán arameo yul swayik, xalni Komam: «Nan-nhe hawuh yinh tzet chuh hatzoteloj tet ya' Jacob, tajka tx'oj chuh hatzoteloj tet ya'», xhi Komam.

²⁵ Lawitu', xtzujcha ya' Jacob yuh ya' Labán tu' xol q'eb'tajlaj yet Galaad, b'ay xax yakanh ya' Jacob spat, yuh yehayoj ya' b'et tu'. B'et tu' xapaxkanh ya' Labán spat, hun x'ehayoj ya' b'oj heb' naj sfamilia tzujan yinh. ²⁶ Xalni ya' Labán tet ya' Jacob:

—¿Tzet xawuh? ¿Tzet yuh xawiytij hinwi' han, xawinitij heb' xo' hinkutz'in ti' han? Haka' yinh howal xtzab'lo heb' xo' hawuh. ²⁷ ¿Tzet yuh xawiytij hinwi' han, ewantajnhe xach elkanh, matzet xawal wet han? Ta xawal wet han, ¿tox mach tzalalaloj xuh kotaq'li jet hunun honh xin? Xim ok b'it, xk'entzelax te' tinab' b'oj te' arpa yet xach tita. ²⁸ Matxa xuh hintz'ohnikanoj ninoy heb' xo' hinkutz'in b'oj nixhtej wihtxikin han, somankanokkanh yul hawi' xawuni hune' ti'. ²⁹ Chuh wuni b'aytet-tik'a chal hink'ul tawinh han; yaja' xtzotel Komam Dios wet yet aq'b'alil han, Komam sDiosal hamam, xalni Komam wet han: “Nan-nhe hawuh tzet chuh hatzoteloj tet ya' Jacob, tajka tx'oj chuh hatzoteloj tet ya'”, xhi Komam wet han. ³⁰ Ti'nanh xin, wohtaj han ta kaw

chawochetoj b'ay ay yatut hamam, yaja' ¿tzet yuh xawelq'atij hej hintiyoxh han?, xhi ya'.

³¹ Xta'wi ya' Jacob tet ya' Labán:

—Yinh kaw yeli, xin xiwkanh han; ham walni han ta chawiha'iloj heb' xo' hakutz'in ti' wet han. ³² Yaja' ta xol maktaj tzujan winh ti' xhnachahojiltij hatiyoxh tu' han, yilal skamoj. Say sunil tzetet hawet tu' yinh sat heb' naj hafamilia ti', kat hawinitoj, xhi ya' Jacob tu'.

Yaja' mach yohtajoj ya' Jacob ta ya' Raquel x'elq'antij stiyoxh ya' Labán tu'.

³³ X'oktoj ya' Labán saynoj stiyoxh tu' yul spat ya' Jacob, yul spat ix Lea b'oj yul spat heb' ix kawanh chejab'lom, yaja' mach xchalo yuh ya'. Lawitu' x'eltij ya' yul spat ix Lea, x'oktoj ya' yul spat ya' Raquel.

³⁴ Yaja' xeb'atoj ya' Raquel hej tiyoxh tu' yalanh stz'um no' camello, x'ok tz'onhnoj ya' yib'anh. Yul sunil te' pat tu' xsaykanoj ya' Labán hej stiyoxh tu', yaja' mach xchalo yuh ya'. ³⁵ Xalni ya' Raquel tet ya' Labán smam tu':

—Mam, mach xhchiwa hak'ul ta mach chuh wah wanoj yinh hasat han, to lanhan stx'ahwi hin-nimanil han, xhi ya'.

Xsaykanoj ya' Labán tu' stiyoxh, maxhtik'a xnacha yuh ya', ³⁶ xtit showal ya' Jacob yinh ya', xalni ya' tet ya' Labán tu':

—¿Tzet hinmul tawet han, yuxin chin hawute yinh hakti' han? ³⁷ Xax hach ek' pich'pon xol sunil hintzetet han, ¿tom ayxa hunuj hatzetet xax nachaløj xol hintzetet ti' han xin? Ta ay hunuj hatzetet tu' xax nacha hawuh, ayoj yinh sat kofamilia ti', ha' ch'alnoj mak t'inhan yekoj koxol. ³⁸ Yulb'al

20 hab'il xin munla tawinh han, mach hunekoj xuchatoj hakaneluh b'oj hakaplahx; mach hunekoj xin k'uxtuj hunuj hakaneluh han. ³⁹ Mach hunekoj xwitij hej hanoq' kamomxa tawet han, no' xhkam yuh no' howla noq', hayin xwil han tzet xwute wa'ni shelel no' tawet han. ⁴⁰ X'ek'kantoj q'a' wib'anh tz'ayikalil han, xwab'enkanoj chew aq'b'alil han, x'elkanoj hinwayanh han. ⁴¹ Yulb'al 20 hab'il xin ek' hawatut han, 14 hab'il xin munla tawinh yuh heb' xo' kawanh hakutz'in han, wajeb' hab'il xin munla yuh hanoq' han, yok nanantajnhe el xahelob'tajnhe hantaj chawa' hintoholoj han. ⁴² Ta machkoj Komam sDiosal hinmam icham Abraham winh han, Komam xshaq'e hinmam Isaac han, machmi ninoj tzet xawa' wet han yet xin meltzo sat hintx'otx'al han. Yaja' xil Komam Dios hinb'isk'ulal han b'oj hin sikilal yinh hamunil xin watx'e han, yuxin xach smay Komam Dios yet aq'b'alil ti', xhi ya' Jacob.

Xwatx'e ya' Jacob slahk'ulal b'oj ya' Labán

⁴³ Lawitu' xta'wi ya' Labán, xalni ya' tet ya' Jacob:
—Hinkutz'in heb' xo' ti' han, wihtxikin nixhtej unin ti' han; no' noq' ti' wet no' han, sunil tzet chawil ti', wet yeh han: ¿tzet xin chin tz'aj wute' heb' xo' hinkutz'in ti' b'oj nixhtej wihtxikin ti' han?
⁴⁴ Ti'nanh xin, jaha'koj hunuj lahk'ulal koxol, ha' hune' lahk'ulal tu' xhnanojtij jet kokawanhil, xhi ya' Labán.

⁴⁵ Haktu' xuh yanikanh ya' Jacob hune' ch'en ch'en yecheloy hune' lahk'ulal tu', ⁴⁶ xalni ya' tet sfamilia:
—¡Iwejtij yaq'b'ilxa ch'en ch'en!, xhi ya'.

Xinitij heb' naj tu' ch'en ch'en, xtenb'ankanh heb' naj ch'en; hat xwa' heb' naj yib'anh ch'en ch'en tu'.
⁴⁷ Xanikoj ya' Labán, Jegar Sahaduta sb'ihoj b'et tu'; wal ya' Jacob xin, Galaad^q xakoj ya' sb'ihoj.

⁴⁸ Lawitu' xalni ya' Labán tu':

—Ha' hun tenan ch'en ch'en ti' xhnanajtij hune' lahk'ulal x'ok-kanoj koxol kokawanhil ti', xhi ya'.

Yuxin Galaad x'ok sb'ihoj b'et tu', ⁴⁹ b'oj Mispa;^r haxkam xal ya' Labán:

—Ha' hojab' Komam Dios chonh tanhenoj yet xhkopohnojtoj kob'ah. ⁵⁰ Ta ch'ek'oj ya' heb' xo' hinkutz'in ti' hawuh han, mato ta chawiha' yaq'b'ilxa heb' ix ix hawixaloj; waxamkami mach hunujxa mak chonh ilnoj, yaja' chanab'tij, ta Komam Dios, ha' Komam chonh ilni, xhi ya'.

⁵¹ Xto kam yalnipax ya' Labán tu' tet ya' Jacob:

—Ilk'anab' hun tenan ch'en ch'en ti' b'oj hune' ch'en ch'en xwakanojkanh pilaloj koxol kokawanhil ti' han. ⁵² Ha' ch'en xhnanajtij jet ta mach hunuj honh ti' chuh kopalk'onoj, kat junuj stx'ojal jinh hunun honh. ⁵³ Ha' hojab' Komam Dios, sDiosal hamam icham Abraham, b'oj sDiosal hinmam icham Nacor han, ha' hojab' Komam xhmalennoj komul, xhi ya'.

Haktu' xuh sta'wenkankoj ya' Jacob tu' yul sti', yinh sb'ih Komam Dios, Komam xshaq'e ya' Isaac smam ya' Jacob tu'. ⁵⁴ Lawitu', xanikoj ya' hune' xahanb'al swi' witz tu', xawten ya' hej sfamilia wa'oj

---

^q31:47 *Galaad* Hunq'ahan kab' tzoti' ti', hune'nhetik'a tzet chaliloj yinh arameo b'oj yinh hebreo: Hun tenan ch'en ch'en xhyeni hunuj lahk'ulal, haktu' chaliloj.

^r31:49 *Mispa* Tanhehom mato ha' xhtanhewi, haktu' chaliloj.

sk'atanh. Xloh heb' ya' ixim pan, hat x'ek' aq'b'al yuh heb' ya' b'et tu'.

⁵⁵ Sab' x'ah wanoj ya' Labán tu' yinh hunxa tz'ayik, xtz'ohni ya' nixhtej yihtxikin b'oj heb' ix skutz'in; stxahyen ya' heb' ya', xmeltzokantoj ya' yatut.

Xchayoj sb'ah ya' Jacob b'oj naj Esaú

32 ¹ X'okpax b'el yuh ya' Jacob, lawitu' x'eliloj hunq'ahan yángel Komam Dios chawal yinh ya'. ² Ha' yet xilni ya' heb' naj tu', xalni ya': «Ha' hunq'ahan ti' soldado Komam Dios», xhi ya'; yuxin Mahanahim^s xakoj ya' sb'ihoj b'et tu'.

³ Lawitu' xanitoj ya' Jacob schejab'lom tet naj Esaú yuxhtaj, hat ay naj b'ay tx'otx' Seir, b'ay stx'otx'al Edom. ⁴ Xa'ni ya' schejb'anil heb' naj, xalni ya': «Mamin Esaú, ya' Jacob hachejab'lom, ha' ya' xonh anitij alnoj tawet han, hat x'ehayoj ya' yulb'al hunq'ahan hab'il ti' sk'atanh ya' Labán. ⁵ Ti'nanh xin, ayxa swakax ya', sburro ya', skaneluh ya', heb' naj schejab'lom ya' b'oj heb' ix schejab'lom ya'. Xatij ya' hune' ab'ix ti' tawet, haxkam choche ya' ta k'ul ch'ayk'ay ya' yul hasat», kexchinahoj tet ya', xhitoj ya' Jacob tu' tet heb' naj.

⁶ Lawitu' yet xmeltzo heb' naj chejab'lom tu', xalni heb' naj tet ya' Jacob:

—Xonh b'ey jila' ya' hawuxhtaj Esaú han; xax titpax ya' hach schab', tzujan kanheb' ciento heb' naj winaj yinh ya', xhi heb' naj.

⁷ Xiwkanojkanh ya' Jacob yinh machnhe hanik'oj, x'ok-kanoj b'isk'ulal yuh ya'. Yuxin kab' majan, xute ya' spohnihayoj anma, haktu' xutepax ya'

---

^s32:2 Mahanahim Kab' lugar, chaliloj yinh hebreo.

spohnihayoj hej skaneluh, hej swakax b'oj hej scamello. ⁸Haxkam xal ya' yinh snab'al: «Ta chakoj ho' Esaú howal yinh hune' majan anma, chuh skolnojtoj sb'ah hune'xa majan», xhi ya'.

⁹Lawitu' lemb'il x'okna ya' Jacob tu' txahloj, xalni ya': «Dios Mamin, sDiosal ya' Abraham hinmam icham han b'oj sDiosal ya' Isaac hinmam han; Mamin Yahveh, xawal wet han ta chin meltzo sat hintx'otx'al sk'atanh hinfamilia han, xawalni ta chawaha' tzet sk'ulal wet han. ¹⁰Mach yetoj ayah ta k'ul chin hawil han, chawanihayoj sk'ulch'anil hak'ul wib'anh hayin hin hachejab'lom ti' han, haxkam mach chin hawakanoj han. Hanhe hink'ojoch ib'il wuh han, yet xin q'axponik'tij yul ha' niman Jordán han; yaja' ti'nanh, kab'xak'a majan anma ib'il wuh han. ¹¹Kol hin yul sq'ab' ho' Esaú wuxhtaj ti'nanh han, haxkam chin xiw tet ho' han; tajka chul ho' spotx'o'toj heb' xo' kawanh wixal b'oj nixhtej wuninal han. ¹²Hach xawal wet han ta chawaha' tzet sk'ulal wet han, xawalni ta stx'ihalb'ojiloj wik'al haka' yekantoj arena yet ha' mar han; yuh stx'ihalil, matxa chuh sb'ischahojkanoj», xhi ya'.

¹³Hat x'ek' aq'b'al yuh ya' Jacob b'et tu'; lawitu' xsik'len ya' xol hej stzetest ib'il yuh, hej tzetet chaha' ya' smatanoj naj Esaú yuxhtaj. ¹⁴Xsik'le ya': kab' ciento no' ix kaplaxh, 20 no' winaj kaplaxh, kab' ciento no' kaneluh, yok 20 no' winaj kaneluh, ¹⁵30 no' ix camello ay stz'ul, 40 no' ix wakax, lahunhk'onh no' tzeh wakax, 20 no' ix burro, yok lahunhk'onh no' burro. ¹⁶Lawitu' xanik'oj ya' no' tet heb' naj schejab'lom, nanantajnhe xute ya' huntaj majan no', xalni ya':

—B'ab'anhwejtoj, nahat cheyute hexol huntaj majan hex ti', xhi ya'.

¹⁷ Xalni ya' tet naj i'nhe no' b'ab'el majan:

—Yet chachanojayoj hab'ah b'oj ya' Esaú wuxhtaj han, kat sq'amb'enoj ya' tawet mak ayach yet, b'ay xhka hatohi b'oj mak ay yet hej no' noq' ib'il hawuh; ¹⁸ chawala' tet ya': “Mamin Esaú, ya' Jacob hachejab'lom x'anitij no' tawet hamatanoj; tzujan ya' jinh ti'nanh han”, kachinahoj, xhi ya'.

¹⁹ Haktu' xutepax ya' yalni tet naj skab', tet naj syox b'oj tet sunil yaq'b'ilxa heb' naj i'nhe huntaj majanxa no' noq' tu', xalni ya': ²⁰ Cheyala'paxoj: “Tzujan ya' Jacob hachejab'lom jinh han”, kexchinahoj, xhi ya' tet heb' naj.

Haxkam x'ek' yinh snab'al ya' Jacob tu': «Xhchewb'ojayoj showal ho' yuh hunq'ahan sab'ehal ch'apnoj tet ho' b'ab'el; lawitu' kat hinchanojayoj hinb'ah b'oj ho' han; haximwal k'ul chuh hin schanoj ho' han», xhi ya'. ²¹ Haktu' xuh sb'ab'itoj hej sab'ehal tu' yuh ya' Jacob; yaja' wal ya', hat xkankanoj ya' hune' aq'b'al tu' b'ay ay spat.

Ya' Jacob b'oj ya' ángel

²² Hatik'a hune' aq'b'alil tu' x'ah wanoj ya' Jacob b'oj heb' ix kawanh yixal, heb' ix kawanh schejab'lom b'oj heb' naj 11 yuninal ya', xinik'tij ya' heb' ya' tu' sq'axepal ha' niman Jaboc. ²³ Yet xax ek'kantij heb' ya' tu', xinipaxik'tij ya' sunil stzetet. ²⁴ Haktu' xuh skankanoj ya' Jacob tu' schukil; xlichlen sb'ah hune' ya' winaj b'oj ya', masanto yet xsajb'iloj. ²⁵ Yet xilni hune' ya' winaj tu', ta mach xk'oji ya' yinh ya' Jacob; xmaq'nikoj ya' sxe' sb'ul

ya' Jacob tu', x'elkantoj sxe' sb'ul ya' yuh ya' winaj tu' yet lanhan slichlen sb'ah heb' ya'. ²⁶ Xalni ya' tet ya' Jacob:

—B'ejtzo hin han, lanhanxa sajb'iloj, xhi ya'.

—Xta'wi ya' Jacob:

—Ta mach chin hatxahye han, mach chach hinb'ejtzo' han, xhi ya' Jacob tu'.

²⁷ —¿Tzet hab'ih?, xhi ya' winaj tu' tet ya' Jacob.

—Jacob hinb'ih han, xhi ya'.

²⁸ Xalni ya' winaj tu':

—Matxa Jacob hoj hab'ih ti'nanh, Israelxa^t ch'ok hab'ihoj; haxkam xawilwe hab'ah b'oj Komam Dios b'oj heb' naj winaj, xach i'wahi, xhi ya'.

²⁹ Haka' hach xin, ¿tzet hab'ih?, xhi ya' Jacob tu'. Xta'wi ya' tu':

—¿Tzet yuh chaq'amb'e tzet hinb'ih han?, xhi ya'.

Hatik'atu' xtxahyen ya' winaj tu' ya' Jacob.

³⁰ Peniel^u xakoj ya' Jacob tu' sb'ihoj b'et tu', haxkam xal ya': «Kaw xwil sat Komam Dios han, yaja' itzitzintopax han», xhi ya'.

³¹ Xax kan Peniel tu' yuh ya' Jacob yet x'ahiloj tz'ayik; xeklaxanhe stoh ya' yuh sxe' sb'ul. ³² Yuh hune' tu', mach sloh heb' ya' israelita hune' ib'otx' aykoj b'ay sxe' sb'ul no' noq'; haxkam b'et tu' xmaq'laxiltoj sxe' sb'ul ya' Jacob.

X'ok aq'ank'ulal xol ya' Jacob b'oj naj Esaú

33 ¹ Yet aykoj ya' Jacob tu' yinh b'el, xt'anhxitoj ya', xilnitoj ya', ta lanhan stit naj Esaú,

^t32:28 *Israelxa* Xilwe sb'ah ya' b'oj Komam Dios, haktu' chaliloj hune' b'ihe ti'.

^u32:30 *Peniel* Sat Komam Dios, chaliloj yinh hebreo.

tzujan kanheb' ciento heb' naj winaj yinh naj;
 xitxq'antoy ya' Jacob tu' nixhtej yuninal yinh heb' ix
 kawanh yixal b'oj yinh heb' ix kawanh schejab'lom.^v
² Xb'abitoj heb' ix schejab'lom ya' b'oj nixhtej yunin,
 lawitu' xtit ix Lea b'oj nixhtej yunin, stzujanilxa
 xakanoy ya', ya' Raquel b'oj naj José yunin. ³ Lawitu'
 xb'ab'ik'oj ya' Jacob yinh sat heb' ya' tu', x'ichi yay
 jahnoj ya', x'aykanoj spalanh ya' sat tx'otx'; hujel el
 xute ya' yinh haktu', masantotik'a x'apni ya' yinh
 sat naj Esaú. ⁴ Yaja' wal naj Esaú, pet-tik'a xtit naj
 yinh anhe slaq'a'ayoj ya' Jacob tu', xtz'ohnihayoj naj
 ya'. X'ok-kanoy heb' ya' oq'oj skawanhil. ⁵ Lawitu'
 xt'anhxikanh naj Esaú tu', xilni naj heb' ix ix b'oj
 nixhtej unin, xq'amb'en naj:

—¿Maktaj hunq'ahan ti'?, xhi naj.

—Ha' nixhtej unin ti' xax ya' Komam Dios wet
 hayin hin hachejab'lom ti' han, xhi ya'.

⁶ Lawitu' xitzkoj heb' ix chejab'lom b'oj nixhtej
 yunin, x'ay jahnoj heb' ix yinh sat naj Esaú tu'.

⁷ Xitzpaxkoj ya' Lea b'oj nixhtej yunin, x'aypax
 jahnoj ya' haka' xute heb' ix b'ab'el; stzujanilxa x'ay
 jahnoj ya' Raquel b'oj naj José yunin. ⁸ Haktu' xuh
 sq'amb'en naj Esaú tet ya' Jacob:

—¿Tzet yeh sunil hej no' noq' xax hinchah yul b'eh
 han?, xhi naj.

—Ha' no' xwa' hamatanoj han, yunhe k'ul chin
 ayk'ay yul hasat han, xhi ya'.

⁹ Xalni naj Esaú:

Machoj wuxhtaj, kaw tx'ihalxa wet han; kanojab'
 no' tawet, xhi naj.

¹⁰ Chilan chal ya' Jacob:

---

^v33:1 *kawanh schejab'lom* Ilwejk'anab' yinh Gn. 31.33

—Machoj, chin q'an tawet han, ta k'ul xin ayk'ay yul hasat han, chak'oj hune' sab'ehal xhwa' tawet ti' han, haxkam kaw k'ulch'an xawute hak'ul winh han, yet xkochanihayoj kob'ah; kochenhe haka' sat Komam Dios xwil han yet xach wilni han. ¹¹ Chak'oj hune' matan xwitij tawet ti' han. Kaw xax ya' Komam Dios q'alomal wet han, mach ninnoj tzet chin mahlan han, xhi ya'.

Kaw chilan-nhetik'a chal ya' Jacob, yuxin xchakank'oj naj Esaú hune' sab'ehal tu'. ¹² Xalni naj Esaú tu':

—Tonh, b'elwojonh; chin toh hawetb'ihoj han, xhi naj.

¹³ Xta'wi ya' Jacob:

—Wuxhtaj, wahaw han, yilal hawohtajnheni, ta ya'tajto sb'elwi nixhtej unin ti'; aypax hinkaneluh b'oj hinwakax toto x'eh yunin han, yilal hintanhen no' han; ta sikiloj no', chuh skamk'oj no' sunil yinh hune' tz'ayik. ¹⁴ Q'a' k'ultu ta chach b'ab'itoj hinsataj hayin hin hachejab'lom ti' han; wal hin han, nan hink'ul b'oj no' noq' yob'il wuh ti' han; haka'nhe sb'elwoj nixhtej wuninal ti' han, haknhetu' chuh hintoj han, masantotik'a chin apnoj Seir b'ay ayach han mamin, xhi ya'.

¹⁵ K'ultik'a, waha'kanoj haywanhoj heb' naj tzujan winh ti' tawet han, yuh yok heb' naj hawetb'ihoj, xhi naj. Xta'wi ya' Jacob:

—Machoj, matzet chal hak'ul mamin. Ha' tzet kaw ay yelapnoj yeh wet han, to k'ulch'an xin ayk'ay yul hasat han, xhi ya'.

¹⁶ Hatik'a hune' tz'ayik tu' xmeltzo naj Esaú tu' b'et Seir. ¹⁷ Wal ya' Jacob xin, hat xka stoh ya' b'et Sucot;

b'et tu' xakanh ya' yatut, xanipaxkanh ya' hunq'ahan pat b'ay xaktoj snoq'. Yuxin Sucot^w xakoj ya' sb'ihoj b'et tu'.

¹⁸Lawitu' x'el ya' Jacob b'et Padan-aram, k'ulnhe xuh yapni ya' b'et niman konhob' Siquem, b'et stx'otx'al Canaán; hat xakanh ya' spat yetk'ulal konhob' tu'. ¹⁹Xloq' ya' hune' tx'otx' tx'otx' tu' tet heb' naj sk'ahol naj Hamor smam naj Siquem, hune' ciento ch'en melyuh plata xa' ya' stoholoj tet heb' naj; hat xakanh ya' spat b'et tu'. ²⁰Lawitu' xanipaxkanh ya' hune' b'ay ch'ahtoj xahanb'al, xanikoj ya' «El-Elohe-Israel»^x sb'ihoj.

Xpajni heb' naj snoh ix Dina

34 ¹X'eltij ix Dina skutz'in ya' Jacob b'oj ix Lea paxhyal sk'atanh heb' ix q'opoh ay yul konhob'. ²Xilni naj Siquem ix, naj sk'ahol ya' Hamor heveo^y yahaw yekoj yinh hune' konhob' tu'; xinitoj naj ix, x'ipikoj naj yinh ix, xway naj b'oj ix. ³Yaja' kaw x'ok yanma naj yinh ix Dina tu', ix yunin ix Lea tu', yuxin xmonte naj ix. ⁴Xalni naj tet ya' Hamor smam tu':

—As q'an hune' ix k'opoh ti' wet han, chin mohyi b'oj ix han, xhi naj.

⁵Xab'ehiloj ya' Jacob ta x'ipikoj naj Siquem tu' yinh ix Dina skutz'in tu', yaja' matzet xalna ya'; xto yechma ya' yul heb' naj sk'ahol b'ey tanhe' noq', xto

---

^w33:17 *Sucot* Pat mato chinama, chaliloj yinh hebreo.

^x33:20 *El-Elohe-Israel* Komam sDiosal Israel chaliloj.

^y34:2 *heveo* Q'a' payxa ch'ehayoj heb' naj heveo ti' sat tx'otx' Canaán sataj heb' ya' israelita.

yalni ya'. ⁶Yaja' wal ya' Hamor smam naj Siquem tu', xtoh ya' tzoteloj b'oj ya' Jacob.

⁷Yet x'apni heb' naj sk'ahol ya' Jacob tu' b'ey tanhe' noq', xab'eniloj heb' naj hune' tu', xtak-kaniloj sk'ul heb' naj b'oj kaw xtitkanoj lemna chil heb' naj, haxkam kaw tx'oj hune' tzet xuh naj Siquem tu', yinh sway naj b'oj skutz'in ya' Israel b'oj mach yetwanoj ayah xuh hune' tu'. ⁸Yaja' xtzotel ya' Hamor tet ya' Jacob b'oj tet heb' naj snoh ix tu', xalni ya':

—Kaw aykankoj yanma naj hink'ahol Siquem yinh ix Dina han. Chin q'an teyet han ta cheya' ix yixaloj naj. ⁹Okanhwej kofamiliahoj han, wal tu' chuh komohyoj b'oj hekutz'in han, kat hemohyojpac b'oj kokutz'in han. ¹⁰Chuh heyehojayoj koxol sat kotx'otx' ti' han; chuh hetxonhnoj hetzetet, chuh heloq'nojpac hej hetx'otx', xhi ya'.

¹¹Xalnipax naj Siquem tet smam ix Dina tu' b'oj tet heb' naj snoh ix:

—Ta cheyuh hune' ti' winh han, xhwaha'pax tzet-tik'a cheq'ana' han. ¹²Chuh heq'an-noj hantajtik'a hej sab'ehal cheyoche heq'ana' wet han, chuh heq'an-nojayoj tx'ihal hej tzetet wet han, xhwaha' teyet han; yaja', a'wej xo' q'opoh ti' wixaloj han, xhi naj.

¹³Haxkam xiloj naj Siquem tu' spixan ix Dina yanab' heb' naj, yuxin xakoj heb' naj sk'ahol ya' Jacob tu' leq'ti'al tet naj Siquem tu' b'oj tet ya' Hamor smam naj tu', ¹⁴xalni heb' naj:

—Mach chuh juni hune' ti' han, mach chuh ja'ni janab' tet hunuj naj winaj mach ab'iloj circuncidar han, haxkam tx'ixwob'al jet han. ¹⁵Tonhe, ta cheyute heb'ah haka' honh han, yinh heya'ni circuncidar

heb'ah sunil hex winaj hex ti'. ¹⁶ Wal tu' xahuh ja'noj kokutz'in teyete han yuh hemohyoj b'oj heb' ix; kat komohyojpax b'oj hekutz'in han. Chonh ehojk'oj hexol han, hune'xanhe konhob'al xhjub'kanoj.

¹⁷ Yaja' ta mach cheyijye heya'ni circuncidar heb'ah, xhjiha'iloj janab' ti' teyete han, kat kotojkanoj b'et ti' han, xhi heb' naj.

¹⁸ Xchah swi' ya' Hamor b'oj naj Siquem yab'en tzet xal heb' naj tu'. ¹⁹ Mach tx'ihaloj tz'ayik x'ek'toj, xa'ni circuncidar sb'ah naj Siquem tu', haxkam kaw aykankoj yanma naj yinh ix skutz'in ya' Jacob. Naj Siquem tu', ha' naj q'a' aytokoj smay xol sfamilia ya' Hamor smam; ²⁰ yuxin xtoh ya' Hamor tu' yetb'ihoj naj Siquem sk'ahol tu' b'ay spultahil konhob', xtzotel heb' naj tet heb' naj winaj ay b'et tu', xalni heb' naj:

²¹ Ya' Jacob b'oj heb' naj sk'ahol ti', hunq'ahan heb' naj winaj ti', jetb'ixa kob'ah b'oj heb' naj. Ehojab' heb' naj sat kotx'otx' ti'; chuh stxonhoj heb' naj, chuh sloq'wojpax heb' naj; kaw nimejal tx'otx' tx'otx' ti', chuh yehojayoj heb' naj b'et ti'. Xahuh komohyoj b'oj skutz'in heb' naj, xahuh smohyojpax heb' naj b'oj kokutz'in. ²² Sjekanoj heb' naj koxol, yaja' choche heb' naj, ta xhja' circuncidar kob'ah kohunil hayonh winaj honh ti', haka' chute heb' naj ya'ni circuncidar sb'ah, haximwal hune'xanhe konhob'al xhjub'kanoj b'oj heb' naj. ²³ Ta xhkota'we juni hune' tzet chal heb' naj ti', sunil tzet ay heb' naj, hej snoq' heb' naj, jet chub'kankoj, xhi heb' naj.

²⁴ Sunil heb' naj winaj xyamikoj b'ay sti' spultahil konhob' tu' xyijyen tzet xal ya' Hamor b'oj naj Siquem sk'ahol tu'. Haktu' xuh ya'ni circuncidar sb'ah sunil heb' naj winaj tu'. ²⁵ Yaja' yinh syox

tz'ayik, yet kaw ya'to ay heb' naj winaj tu'; kawanh heb' naj sk'ahol ya' Jacob snoh ix Dina tu', naj Simeón b'oj naj Leví; xitoj heb' naj yespada, xtoh heb' naj yul skonhob' heb' naj winaj xa' circuncidar sb'ah tu', nahulnheb'il sb'ah heb' naj tu' yuh, xpotx'nikantoj heb' naj kawanh tu' sunil heb' naj winaj ay yul konhob' tu'. ²⁶ Xpotx'kantoj heb' naj ya' Hamor b'oj naj Siquem. Lawitu' xinihaltij heb' naj ix Dina yul yatut naj Siquem tu', xpaxtij heb' naj. ²⁷ Lawitu' heb' naj yaq'b'ilxa sk'ahol ya' Jacob, x'apnipax heb' naj, x'ek'toj heb' naj b'ay ay hej kamom tu', xiniloj heb' naj hej stzitet hej kamom tu', xinikantij heb' naj hej tzetet ay yul konhob'. Haktu' xuh spajni heb' naj, haxkam x'ilaxiloj spixan yanab' heb' naj. ²⁸ Xikantoj heb' naj sunil tzetet ay yul konhob': hej no' kaneluh, no' wakax b'oj no' burro. ²⁹ Xikantoj heb' naj sunil hej tzetet ay b'et tu', hej tzetet ay yul hej te' nhah, nixhtej unin b'oj heb' ix ix. ³⁰ Xalni ya' Jacob tet naj Simeón b'oj tet naj Leví:

—Xin heyakoj yinh niman sya'tajil han. Yinh xhtoh kosataj ti', xachiwahoj sk'ul heb' naj cananeo b'oj heb' naj ferezeo winh han. Kaw haywanh-nhe heb' naj winaj chuh skolwa winh han, ta syamb'akoj sb'ah heb' naj, kat yanikoj heb' naj howal winh han, chin spotx'o'kantoj heb' naj b'oj sunil hinfamilia han, xhi ya'.

³¹ Xta'wi heb' naj:

—¿Tom tonhe xhjila' han, xutenkoj naj Siquem tu' janab' haka' hunuj ix tx'oj yeh swi' han xin?, xhi heb' naj.

Xtxahye Komam Dios Ya' Jacob b'et Bet-el

35 ¹Lawitu' xal Komam Dios tet ya' Jacob: «Q'uykanh hatzetet, ahanhtoj b'et Bet-el, hat chach kanoj ehoj b'et tu'. Hat chawaha'kanh hune' b'ay ch'ahtoj xahanb'al wet han, hayin Dios hin ti' xin yekanh hinb'ah tawet han, yet xach elkanh tet naj Esaú hawuxhtaj», xhi Komam. ²Lawitu' xalni ya' Jacob tet sfamilia b'oj tet sunil mak ay sk'atanh:

—Jiha'wejltoj sunil tiyoxh ayiktij koxol, kotx'ahtx'e'wej kob'ah, kat kohelni xil koq'ap.

³Koq'uyu'kanh kotzetet, tonhwej Bet-el, haxkam b'et tu' xhwaha'kanh hune' b'ay ch'ahtoj xahanb'al tet Komam Dios xkolwa winh han, yet ayinkoj yinh sya'tajil han, aynhetik'akoj Komam wetb'ihoj yinh sunil b'ay chin ek' han», xhi ya'.

⁴Haktu' xuh yanik'oj heb' ya' tu' sunil tiyoxh ib'il yuh tet ya' Jacob b'oj ch'en ome chaktoj heb' ya' yul stxikin; xmujnikanaytoj ya' Jacob hunq'ahan tu' yich hune' te' hih ay skawilal Siquem. ⁵Yet x'el heb' ya' b'et tu', xakoj Komam Dios hune' niman xiwkilal yinh anma ay yul hej konhob' aykoj shoyanil tu', yunhe mach xhtoh heb' naj tzujwal yinh sfamilia ya' Jacob.

⁶Haktu' xuh yapni ya' Jacob b'oj sunil mak tzujan yinh b'et konhob' Luz, ha'tik'apax Bet-el, ay b'et stx'otx'al Canaán. ⁷B'et tu' xakanh ya' Jacob tu' hune' b'ay ch'ahtoj xahanb'al; El-bet-el xakoj ya' sb'ihoj, haxkam b'et tu' xyekanh sb'ah Komam Dios tet ya', yet lanhan yelkanh ya' tet ya' Esaú yuxhtaj.

⁸Hat xkam ix Débora xch'ib'tzen ya' Rebeca b'et tu',

xmujlaxaytoj ix yich hune' te' hih ay skawilal Bet-el; yuxin «Alón-bacut»^z xakoj ya' Jacob tu' sb'ihoj.

⁹ Yet xmeltzo ya' Jacob sb'ey Padan-aram, xyepaxkanh sb'ah Komam Dios tet ya', xtxahyen Komam ya':

¹⁰ Xalni Komam Dios:

Hach ti', Jacob hab'ih; yaja' matxa Jacob hoj hab'ih ti'nanh,

Israelxa ch'ok hab'ihoj», xhi Komam.

Xanikankoj Komam Israel sb'ihoj ya'. ¹¹ Xalnipax Komam:

Hayin ti' Dios Shaddai hin han, Sunil Chuh Wuh han.

Ehojab' kaw tx'ihal hawuninal b'oj hawik'al, kat hatx'ihalb'ojiloj.

Kat yelojtoj hune' konhob' tawinh, b'oj kaw tx'ihal konhob' ch'elojkantoj tawinh; xol hawik'al tu' ch'elojtoj heb' naj rey.

¹² Tx'otx' tx'otx' xax wa' tet ya' Abraham b'oj tet ya' Isaac han,

xhwa'pax tx'otx' tawet b'oj tet hawik'al han, xhi Komam tet ya'.

¹³ Lawi yel Komam Dios b'ay xtzotel Komam b'oj ya' Jacob tu', ¹⁴ xanikanh ya' Jacob hune' ch'en ch'en haka' pilalil yuh snanojtij ch'en b'ay xtzotel Komam tet ya'. Lawitu' xjob'nikoj ya' aceite b'oj vino

---

^z35:8 *Alón-bacut* Te' hih b'ay xuh oq'ilal, haktu' chaliloj hune' tzoti' ti'.

yinh ch'en. ¹⁵ Xanikoj ya' Jacob tu', Bet-el^a sb'ihoj b'ay xtzotel Komam Dios tet ya'.

Xkam ya' Raquel

¹⁶ Lawitu' x'el heb' ya' b'et Bet-el tu'. Nahat-to yeloj heb' ya' yinh Efrata yet xpitzk'a yunin ya' Raquel, yaja' ya'taj xuh spitzk'a ni'an yunin ya' tu'.

¹⁷ Yet kaw lanhan yek' ya' yanma ya' yinh spitzk'a yunin tu', xalni ix x'ilwa yinh ya': «Mach chach xiwi; spitzk'axa hune'xa ni'an hawinaj unin», xhi ix.

¹⁸ Yaja' skamxaloj ya', yet lanhanxa yel sk'ul ya', xanikankoj ya' Benoni^b sb'ihoj ni'an yunin tu'; wal ya' Jacob, Benjamín^c xakoj ya' sb'ihoj.

¹⁹ Haktu' xuh skam ya' Raquel, hat xmujlaxaytoj ya' yul sb'elal Efrata, ha' Belén. ²⁰ Lawitu' xanikanh ya' Jacob hune' ch'en ch'en haka' pilal yecheloy b'ay xmujlaxaytoj ya' Raquel tu', ha' hune' tu' xhyeni ti'nanh b'ay mujb'ilaytoj ya'.

²¹ Lawitu' x'el ya' Israel b'et tu', hat x'ehayoj ya' satajtoj Migdal-edar, hat xakanh ya' spat b'et tu'.

²² Yet hat ay ya' Israel b'et hune' tx'otx' tx'otx' tu', xway naj Rubén sk'ahol ya' Israel tu' b'oj ix Bilha, ix sconcubina ya' Israel tu'; xab'eniloy ya' hune' tu', xtitkanoy lemna chil ya'.

---

^a35:15 *Bet-el* Yatut Komam Dios chaliloy hune' tzoti' ti'.

^b35:18 *Benoni* B'isk'ulal xuh spitzk'a ni'an wunin han, haktu' chaliloy.

^c35:18 *Benjamín* Naj uninale q'a' ocheb'ilto chaliloy hune' b'ihe ti'.

Heb' naj sk'ahol ya' Jacob

12 sk'ahol ya' Israel tu' x'ehi. ²³ Heb' ya' yunin ix Lea: Ya' Rubén, ha' ya' b'ab'el sk'ahol ya' Jacob, ya' Simeón, ya' Leví, ya' Judá, ya' Isacar b'oj ya' Zabolón. ²⁴ Heb' ya' yunin ya' Raquel: Ha' ya' José b'oj ya' Benjamín. ²⁵ Heb' naj yunin ix Bilha schejab'lom ya' Raquel: Ha' ya' Dan b'oj ya' Neftalí. ²⁶ Heb' ya' yunin ix Zilpa schejab'lom ix Lea: Ha' ya' Gad b'oj ya' Aser. Ha' heb' ya' ti' sk'ahol ya' Jacob xpitzk'a b'et Padan-aram.

Xkam ya' Isaac

²⁷ Xtoh ya' Jacob yila' ya' Isaac smam b'et Mamre, b'et konhob' Arba, ha'tik'apax Hebrón, b'ay x'ehayoj ya' Abraham b'oj ya' Isaac. ²⁸ 180 hab'il x'ehik'oj ya' Isaac tu'. ²⁹ Kaw ichamxa ya' yet xkam ya'; heb' ya' kawanh sk'ahol ya' xmujnitoj, ha' ya' Esaú b'oj ya' Jacob. X'apni ya' Isaac tu' ehoj sk'atanh heb' ya' yichmam.

Yik'al ya' Esaú

(1 Cr. 1:34-54)

36 ¹ Ha' hunq'ahan ti' yik'al ya' Esaú, ch'al-laxpax Edom yinh ya'.

² Xmohyi ya' Esaú b'oj kawanh heb' ix ah Canaán: ix Ada skutz'in ya' Elón heteo b'oj ix Aholibama skutz'in ya' Aná sk'ahol naj Zibeón heveo. ³ Xmohyipax ya' Esaú tu' b'oj ix Basemat skutz'in ya' Ismael, ix yanab' naj Nebaiot. ⁴ Ha' ti' yuninal ya' Esaú: Sk'ahol ya' x'eh b'oj ix Ada, ha' ya' Elifaz; sk'ahol ya' x'eh b'oj ix Basemat, ha' ya' Reuel. ⁵ Sk'ahol ya' x'eh b'oj ix

Aholibama, ha' ya' Jesús, ya' Jaalam b'oj ya' Coré. Heb' ya' ti' sk'ahol ya' Esaú xpitzk'ahi, yet hat ay ya' b'et tx'otx' Canaán.

⁶Lawitu' xshek'niloj sb'ah ya' Esaú tu' yinh ya' Jacob yuxhtaj, xinitoj ya' heb' ix yixal, yuninal b'oj sunil anma ay yatut; sunil snoq' ya' b'oj sunil tzetet xi' ya' b'et tx'otx' Canaán, xtoh ya' b'ay hunxa tx'otx' tx'otx'. ⁷Kaw tx'ihalxa tzet ay heb' ya' skawanhil, yuxin matxa xuh yeh heb' ya' hun skawanhil; b'oj xmahlanpaxkanh telaj sloh snoq' heb' ya'. ⁸Yuxin hat x'eh ya' Esaú, mato Edom tu' b'et tx'otx' q'eb'tajlaj Seir.

⁹Ha' ti' yik'al ya' Esaú yichmam heb' naj edomita x'ehayoj b'et tx'otx' q'eb'tajlaj Seir.

¹⁰Sb'ih heb' naj sk'ahol ya' Esaú: ya' Elifaz yunin ix Ada yixal ya' Esaú tu'; ya' Reuel yunin ix Basemat yixalpax ya' Esaú tu'.

¹¹Heb' ya' sk'ahol ya' Elifaz: ya' Temán, ya' Omar, ya' Zefo, ya' Gatam b'oj ya' Cenaz.

¹²Ix Timna, ha' ix sconcupina ya' Elifaz sk'ahol ya' Esaú tu'; x'eh hune' yunin ix b'oj ya' Elifaz tu', Amalec x'ok sb'ihoj. Yihtxikin ix Ada yixal ya' Esaú yeh sunil heb' ya' ti'.

¹³Heb' ya' sk'ahol ya' Reuel: ya' Nahat, ya' Zera, ya' Sama b'oj ya' Miza; ha' heb' ya' ti' yihtxikin ix Basemat yixal ya' Esaú.

¹⁴Heb' ya' yunin ix Aholibama skutz'in ya' Aná, yihtxikin ya' Zibeón: ya' Jesús, ya' Jaalam b'oj ya' Coré; ha' heb' ya' ti' yunin hune'xa ix yixal ya' Esaú.

¹⁵Heb' naj ti' ijb'alom yinh heb' ya' yik'al ya' Esaú: Heb' ya' ijb'alom xol heb' ya' sk'ahol ya' Elifaz b'ab'el sk'ahol ya' Esaú ha': ya' Temán, ya' Omar,

ya' Zefo, ya' Cenaz, ¹⁶ ya' Coré, ya' Gatam b'oj ya' Amalec. Ha' heb' ya' ti' ijb'alom yinh yik'al ya' Elifaz b'et tx'otx' Edom. Yihtxikin ix Ada yeh sunil heb' ya' ti'.

¹⁷ Heb' ya' ijb'alom yinh heb' naj sk'ahol ya' Reuel sk'ahol ya' Esaú ha': ya' Nahat, ya' Zera, ya' Sama b'oj ya' Miza. Heb' ya' ti' ijb'alom yinh yik'al ya' Reuel b'et tx'otx' Edom. Yihtxikin ix Basemat yixal ya' Esaú yeh sunil heb' ya' ti'.

¹⁸ Heb' ya' ijb'alom yinh heb' naj yunin ix Aholibama yixal ya' Esaú tu', ix skutz'in ya' Aná, ha': ya' Jesús, ya' Jaalam b'oj ya' Coré.

¹⁹ Yik'al ya' Esaú yeh sunil heb' ya' ti', ch'al-laxpax Edom yinh ya' Esaú tu'; ha' heb' ya' ti' ijb'alom yinh huntaj majan ik'ale.

²⁰ Heb' ya' yik'al ya' Seir horeo ay b'et hune' tx'otx' tx'otx' tu', ha' ya' Lotán, ya' Sobal, ya' Zibeón, ya' Aná, ²¹ ya' Disón, ya' Ezer b'oj ya' Disán. Ha' heb' ya' ti' ijb'alom yinh heb' naj horeo, sk'ahol ya' Seir b'et tx'otx' Edom.

²² Heb' ya' sk'ahol ya' Lotán ha': ya' Hori b'oj ya' Hemam. Yanab' ya' Lotán yeh ix Timna.

²³ Heb' ya' sk'ahol ya' Sobal ha': ya' Alván, ya' Manahat, ya' Ebal, ya' Sefo b'oj ya' Onam.

²⁴ Heb' ya' sk'ahol ya' Zibeón: ya' Aja b'oj ya' Aná. Xchalo hunq'ahan snuq' ha' ha' yuh ya' Aná ti', yet lanhan stanhen ya' sburro ya' Zibeón smam yul desierto.

²⁵ Yuninal ya' Aná yeh ya' Disón b'oj ix Aholibama skutz'in ya'. ²⁶ Heb' ya' sk'ahol ya' Disón, ha': ya' Hemdán, ya' Esbán, ya' Itrán b'oj ya' Querán.

²⁷ Heb' ya' sk'ahol ya' Ezer: ya' Bilhán, ya' Zaaván b'oj ya' Acán. ²⁸ Heb' ya' sk'ahol ya' Disán, ha': ya' Uz b'oj ya' Arán.

²⁹ Heb' ya' ijb'alom yinh heb' naj horeo ha': ya' Lotán, ya' Sobal, ya' Zibeón, ya' Aná, ³⁰ ya' Disón, ya' Ezer b'oj ya' Disán. Ha' heb' ya' ti' ijb'alom yinh huntaj majan yik'al b'et tx'otx' Seir.

Heb' ya' sreyal Edom

³¹ Ha' heb' ya' ti' x'oktoj reyaloj b'et tx'otx' Edom yet maxhto srey heb' ya' israelita:

³² ya' Bela sk'ahol ya' Beor x'ek' reyal b'et Edom. Dinaba sb'ih skonhob' ya'.

³³ Yet xkam ya' Bela tu', haxa ya' Jobab sk'ahol ya' Zera ah Bosra x'ok-kanoj reyal shelb'aloj ya'.

³⁴ Yet xkam ya' Jobab tu', haxa ya' Husam ah Temán x'ok-kanoj reyal shelb'aloj ya'.

³⁵ Yet xkam ya' Husam, haxa ya' Hadad sk'ahol ya' Bedad x'oktoj reyal shelb'aloj ya'. Ha' ya' Hadad tu' x'i'wa yinh howal yinh Madián b'et Moab. Avit sb'ih skonhob' ya'.

³⁶ Yet xkam ya' Hadad, haxa ya' Samla x'oktoj reyal shelb'aloj ya'. Masreca sb'ih skonhob' ya'.

³⁷ Yet xkam ya' Samla, haxa ya' Saúl x'oktoj reyal shelb'aloj ya'; ah Rehobot ya' Saúl tu', hune' konhob' aykoj skawilal sti' ha' niman Éufrates.

³⁸ Yet xkam ya' Saúl, haxa ya' Baal-hanán sk'ahol ya' Acbor x'oktoj reyal shelb'aloj ya'.

³⁹ Yet xkam ya' Baal-hanán tu', haxa ya' Hadar x'oktoj reyal shelb'aloj ya'. Pau sb'ih skonhob' ya', Mehetabel sb'ih yixal ya', skutz'in ya' Matred b'oj yihtxikin ya' Mezaab yeh yixal ya'.

⁴⁰ Ha' ti' sb'ih heb' ya' ijb'alom x'eltoj yinh yik'al ya' Esaú, yinh stxolil sfamilia heb' ya' b'oj sb'ih b'ay elnajkoj huntaj majan heb' ya': ya' Timna, ya' Alva, ya' Jetet, ⁴¹ ya' Aholibama, ya' Ela, ya' Pinón, ⁴² ya' Cenaz, ya' Temán, ya' Mibzar, ⁴³ ya' Magdiel b'oj ya' Iram. Ha' heb' ya' ti' ijb'alom xukuj yinh Edom, haka' stxolil stx'otx' heb' ya' b'ay x'ehayoj. Ya' Esaú yichmam heb' naj edomita tu'.

Swayik ya' José

37 ¹ Hat x'eh ya' Jacob b'et tx'otx' Canaán, b'aytik'a x'ek'le smam ya' haka' nan konhob'al. ² Ha' ti' stzoteb'anil yib'anhi loj ya' Jacob b'oj sfamilia.

Yet 17 hab'il ya' José, hun xuh stanhen ya' no' kaneluh b'oj heb' naj yuxhtaj; ha' heb' naj yunin ix Bilha b'oj heb' naj yunin ix Zilpa, heb' ix tu' sconcubina^d smam ya' José tu'. Ha' ya' José tu' ch'initoj ab'ix tet smam yinh hej stx'ojal chuh heb' naj yuxhtaj ya' yinh.

³ Q'a' xto yoche ya' Israel^e tu' ya' José sataj yaq'b'ilxa sk'ahol, haxkam ichamxa ya' yet xpitzk'a ya' José tu'. Yuxin xwatx'e ya' hune' xilq'ape kaw k'ulch'an tet ya' José tu'. ⁴ Yet xilni heb' naj yuxhtaj ya' José tu' ta q'a' ocheb'ilto ya' yuh smam, sataj heb' naj; x'ok showal heb' naj yinh ya', matxatik'a stzotel heb' naj tet ya'.

---

^d37:2 *sconcubina* Hune' ix ix xhway b'oj hunuj naj winaj mach mohyinajoj b'oj naj, kat yeh yuninal, ha' chaliloj concubina ti'. Ilwejk'anab' yinh Gn. 22:24; 25:6

^e37:3 *Israel* Ha' ya' Jacob. Ilwejk'anab' yinh Gn. 35:10

⁵ Hune' tz'ayikalil, xwaykeli ya' José; yet xalni ya' swayik tu' tet heb' naj yuxhtaj, q'a' xto ok-kanoj showal heb' naj yinh ya', ⁶ haxkam xal ya' tet heb' naj:

—Ab'ewe'j tzet xhwal han, xhwala' hune' hinwayik teyet han: ⁷ Xin wayke han ta lanhan komanojonhen ixim trigo b'ay tz'unb'il ixim, xwilni han ta x'ah linhnoj hinmanajo han, kaw tohol xukanojkanh; wal heyet, x'ok hoynoj yinh wet han, x'ay jahnoj yinh sat wet tu' han, xhi ya'.

⁸ Xta'wi heb' naj yuxhtaj ya' tu' tet:

—¿Chawoche hawala' ta chach okoj koreyaloj han, kat jokojtoj yalanh hachejb'anil han?, xhi heb' naj.

Q'a' xto yakankoj heb' naj showal yinh ya' José tu' yuh swayik ya' xal tet heb' naj.

⁹ Lawitu' xwaykeli ya' hunekxa, xalnipax ya' swayik tu' tet heb' naj yuxhtaj, xalni ya':

—Ay hune'xa hinwayik han. Xin wayke han, ta x'ay jahnoj tz'ayik, x'ahaw b'oj 11 hej tx'umel yinh hinsat han, xhi ya'.

¹⁰ Xalnipax ya' hune' swayik tu' tet smam b'oj tet heb' naj yuxhtaj, xalni smam ya' tu' tet:

—¿Tzet yelapnojal yeh hune' hawayik ti'? ¿Tom chonh ayoj jahnoj yinh hasat b'oj hami' han, b'oj heb' ho' hawuxhtaj?, xhi ya'.

¹¹ Kaw xhchichonkankoj sk'ul heb' naj yuxhtaj ya' tu' yinh, yaja' wal smam ya' José tu', tonhe stxumtxun sk'ul ya' yinh sunil hej tzetet tu'.

Xtxonhlaxtoj ya' José yuh heb' naj yuxhtaj

¹²Hune' tz'ayikal, xtoh heb' naj yuxhtaj ya' José b'et Siquem yaha' lowoj skaneluh smam, ¹³xalni ya' Israel tu' tet ya' José:

—Hat ay heb' ho' hawuxhtaj tanhe' kaneluh b'et Siquem. Xhwoche han ta chach toh hawila' heb' ho', xhi ya'.

—K'ultik'a, xhi ya' José.

¹⁴—As il ti'nanh hanik' yeh heb' ho' hawuxhtaj b'oj no' kaneluh, lawitu' kat hawinojtij ab'ix wet han, xhi ya'.

Hat ay ya' Israel tu' b'ay Yak'alil sti' ha' ha' yet Hebrón yet xanitoj ya', ya' José b'et Siquem. ¹⁵Yet lanhan yek' ya' José tu' saynoj heb' naj yuxhtaj tu', xchalohayoj ya' yuh hune' naj winaj, xq'amb'en naj tet ya':

—¿Tzet chasayah?, xhi naj.

¹⁶—Lanhan hinsayni heb' ho' wuxhtaj han, ¿chim huh hawalni wet han, b'ay tu' lanhan stanhen heb' ho' kokaneluh han?, xhi ya'

¹⁷—Xax el heb' ho' b'et ti'. Xwab'e yalni heb' ho' han, ta xhtoh heb' ho' b'et Dotán, xhi naj tu'.

Yuxin xtoh ya' José saya' heb' naj yuxhtaj tu', hat xchalo heb' naj yuh ya' b'et Dotán. ¹⁸Yaja' nahat-to xiltoj heb' naj ya' José tu', x'ok heb' naj sq'umlanoj sb'ah tzet chute' heb' naj spotx'noj ya'. ¹⁹Xalni heb' naj tet hunun:

—Ilwejk'anab'i, lanhan yul naj waykelom.

²⁰Ti'nanh xin, kopotx'o' naj, kat kob'ejnojajtoj naj yul hunuj oq', kat jalnoj ta hune' no' xol-telajil noq'

xk'uxnitoj naj. ¡Xhjila' tzet ch'elojkoj swayik naj tu'!, xhi heb' naj.

²¹ Yet xab'en naj Rubén hune' ti', xilwe naj skolni ya' José tu' yul sq'ab' heb' naj yaq'b'ilxa yuxhtaj, xalni naj:

—Mach xhkopotx' ho'. ²² Mach chemaltoj schik'il juxhtaj; awejaytoj ho' yul hune' oq' ay yul desierto ti', sataj heyanikoj heq'ab' yinh ho', xhi naj.

—Xal naj Rubén hune' ti', yunhe skolnojatij naj ya' José tu' yalni, kat ya'noj paxoj naj ya' tet smam.

²³ Yet x'apni ya' José sk'atanh heb' naj yuxhtaj tu', xtzilniloj heb' naj xil sq'ap ya' kaw k'ulch'an aykoj yinh, ²⁴ xtzab'nihayoj heb' naj ya', xanihaytoj heb' naj ya' yul hune' tajinh oq', mach ha' ha' yul.

²⁵ Lawitu' x'ay tz'onhnoj heb' naj wa'oj.

Lanhantotik'atu', xt'anxitoj heb' naj, xilnitoj heb' naj stit hun tenan heb' naj ismaelita^f spehto b'et Galaad. Ib'il perfume, bálsamo b'oj mirra yib'anh scamello heb' naj yuh, hat chitoj heb' naj b'et Egipto.

²⁶ Lawitu' xalni naj Judá tet heb' naj yuxhtaj:

—¿Tzet xhji' yinh kopotx'ni juxhtaj ti', kat jeb'anayoj skamikal ho'? ²⁷ Kotxonho'toj ho' tet heb' naj ismaelita, sataj kopotx'nitoj ho'; haxkam kaw juxhtaj ho', kochik'il kob'ah b'oj ho', xhi naj Judá.

Xchah swi' heb' naj yuxhtaj naj Judá tu' tzet xal naj. ²⁸ Yet x'ek'toj heb' naj txonhom ah Madián^g tu', xinihatij heb' naj ya' José yul oq', xtxonhnitoj heb' naj ya' tet heb' naj ah Madián; 20 k'itan ch'en plata

^f37:25 *ismaelita* Ha'tik'apax heb' naj madianita; ilwejk'anab' yinh Jue. 8:24

^g37:28 *Madián* Ha'tik'apax heb' naj ismaelita.

xa' heb' naj stoholoj ya' José tu'. Haktu' xuh yinitoj heb' naj ya' José b'et Egipto.

²⁹ Ha' yet x'apni naj Rubén sti' oq' tu', matxahaytoj ya' José; xatz'nitoj naj xil sq'ap yuh b'isk'ulal.

³⁰ Lawitu' xmeltzotoj naj sk'atanh heb' naj yuxhtaj, xalni naj:

—Matxahaytoj juxhtaj yul oq'. ¿Tzet xhwute ti'nanh han?, xhi naj.

³¹ Lawitu' xinitij heb' naj xil sq'ap ya' José kaw k'ulch'an, xpotx'ni heb' naj hune' no' kaplaxh, xanikoj heb' naj schik'il no' yinh xil sq'ap ya' tu'.

³² Xanitoj heb' naj hune' xil q'ape tu' tet smam, xalnitoj heb' naj: «Xchalo hune' xilq'ape ti' juh han. Ilah ta xil sq'ap ho' José hak'ahol hune' ti', mato machoj», xhitoj heb' naj.

³³ Yet xilniloj ya' Jacob ta xil sq'ap ya' José hune' tu', xalni ya': «Ho' yeli, xil sq'ap hink'ahol hune' ti' han, aymi hunuj no' xol-telajil noq' xk'uxnitoj hink'ahol han», xhi ya'. ³⁴ Haktu' xuh shatz'nitoj ya' Jacob tu' xil sq'ap; xanikoj ya' xil sq'ap kaw stzako yinh, kaw nahatil b'isk'ulal yekanoj ya' yinh sk'ahol tu'. ³⁵ Sunil sk'ahol ya' b'oj skutz'in ya' x'a'ni snimanil sk'ul, yaja' mach xsjeh ya' yab'e'toj; xalni ya': «Masantotik'a chin apnoj sk'atanh hink'ahol b'ay ch'apni kamom han, kat-to hinb'ejnojkanoj woq'oj yinh naj han», xhi ya'.

³⁶ Ha' x'apni heb' naj ah Madián tu' Egipto, xtxonhnitoj heb' naj ya' José tu' tet ya' Potifar xhmunlahiktoj yinh ya' faraón sreyal Egipto, yahaw yekoj ya' yinh heb' naj xhtanhen ya' sreyal Egipto.

Naj Judá b'oj ix Tamar

38 ¹ Yet tu', xpohiloj sb'ah naj Judá yinh heb' naj yuxhtaj, xtoh naj ehoj yatut hune' naj winaj Hira sb'ih, ah Adulam. ² B'et tu' xohtajnhe naj hune' ix ix skutz'in hune' naj cananeo Súa sb'ih, xmohyi naj b'oj ix, xway naj b'oj ix; ³ haktu' xuh skan ix yinh tzet yeyi, xpitzk'a hune' yunin ix, xanikoj ix Er sb'ihoj. ⁴ Lawitu' xkanpax ix yinh tzet yeh hunekxa, xpitzk'apax hune'xa yunin ix, xanikoj ix Onán sb'ihoj. ⁵ X'ek'toj tz'ayik, xkanpax ix yinh tzet yeh hunekxa, xpitzk'apax hune'xa yunin ix, Sela xakoj ix sb'ihoj. Hat ay ix b'et Quezib yet xpitzk'a yunin ix tu'.

⁶ Lawitu' xmohb'an naj Judá naj Er tu' b'oj hune' ix ix Tamar sb'ih; naj Er ti', ha' naj b'ab'el sk'ahol naj Judá. ⁷ Yaja' mach xchah swi' Komam Yahveh sb'eyb'al naj Er b'ab'el sk'ahol naj Judá tu', yuxin xiloj Komam sq'inal naj. ⁸ Xalni naj Judá tet naj Onán:

—Mohyanh b'oj yixal kamom hawuxhtaj ti', kat hayijyen haka' yalni chejb'anile yet mohyilal, haximwal ay yik'al hawuxhtaj tu' xhkanojkanoj tet ix hawuh, xhi naj.

⁹ Yaja' yohtaj naj Onán ta mach yetoj naj chub'kuj yunin ix tu', yuxin yet xhway naj b'oj ix, sat tx'otx' chayoj naj tzet ch'el yinh, yunhe mach xhkan ix yinh tzet yeyi, haximwal mach yik'al naj kamom yuxhtaj naj tu' xhkankanoj. ¹⁰ Kaw mach xchah swi' Komam Yahveh hune' tzet xuh naj Onán tu', yuxin xipaxiloj Komam sq'inal naj. ¹¹ Lawitu' xalni naj Judá tet ix Tamar yalib' tu':

—Kananhkanoj sk'atanh hamam hami', mach hunujxa naj winaj chawiha', masanto stz'ajnaoj shab'il naj hink'ahol Sela b'ay chuh hamohyoj han, xhi naj.

Yaja' yinh kaw yeli, x'ek'pax yinh snab'al naj Judá, ta chuh skampaxtoj naj Sela, haka' xuh skamtoj yaq'b'ilxa heb' naj yuxhtaj naj Sela tu'. Haktu' xuh stoh ix Tamar tu' ehoj yatut smam.

¹²Nahatilxa tu', yet xkam yixal naj Judá, ix skutz'in naj Súa. Lawi sk'aytoj sb'isk'ul naj yuh skamikal yixal tu', xtoh naj yul konhob' Timnat b'ay lanhan sk'uplax xil skaneluh, tzujan hune' yamigo naj yinh, naj Hira ah Adulam. ¹³Yet xab'en ix Tamar ta xtoh naj Judá b'et Timnat sk'upu' xil skaneluh, ¹⁴xsheliloj ix xil sq'ap yinh, hune' xil q'ape chakoj heb' ix kamnajxa yichamil; xanikoj ix hune' velo yenheloj sat, yunhe mach stxumlax ix; xtz'onhb'anayoj sb'ah ix stxam konhob' Enaim; hune' konhob' tu', hat aykoj sti' b'eh xhtoh Timnat. Xuh ix hune' tu', haxkam xil ix, ta yechelxa smohyi naj Sela, yaja' maxhto ch'a'laxkankoj mohyoj naj yinh ix.

¹⁵Yet xilni naj Judá tu' ix, xutenkoj naj ix haka' hunuj ix ix tx'oj yeh swi', haxkam aykoj yenhel sat ix yuh. ¹⁶Mach yohtajoj naj ta yalib'tik'a naj ix, xitzkoj naj sti' b'eh, xalni naj tet ix:

—Wayojonh, xhi naj.

¿Tzet chawa' wet han, ta chin way b'oj hach han?, xhi ix.

¹⁷—Xhwaha' tij hunuj ni'an hakaplaxh han, xhi naj.

—K'ultik'a chaltu', yaja' akanoj hunuj tzet syeb'aniloj wet han, masanto chuluj no' kaplaxh tu', xhi ix.

¹⁸ —¿Tzet chawoche ta xhwakanoj tawet han?, xhi naj.

—Akanoj hasello b'oj stx'anhil hasello tu' wet han b'oj hak'ojoch ib'il hawuh tu', xhi ix.

—Xanik'oj naj Judá tu' hej tzetet tu' tet ix, xway naj b'oj ix, xkan ix yinh tzet yeh yuh naj. ¹⁹ Lawitu' x'ah wanoj ix, xtoh ix, xiniloj ix svelo aykoj yinh sat, xshelniloj ix xil sq'ap yinh; haxa xil sq'ap ix haka' yet heb' ix kamnajxa yichamil, ha'xa xakoj ix yinh.

²⁰ Lawitu' xanitoj naj Judá no' ni'an kaplaxh tet naj yamigo Hira ah Adulam, yunhe ya'noj naj no' tet ix, kat yinojtij naj paxoj hej stzetet naj Judá xakanoj tet ix tu'; yaja' mach xchalo ix yuh naj Hira tu'. ²¹ Yuxin xq'amb'e naj tet heb' naj ay b'et tu':

—¿B'ay tu' ay ix tx'oj yeh swi' ah Enaim, tz'onhan-nhetik'ahayoj sti' b'eh ti'?, xhi naj.

—Mach hunuj ix tx'oj yeh swi' ay b'et ti', xhi heb' naj.

²² Lawitu' xmeltzo naj b'ay ay naj Judá tu', xalni naj tet naj:

—Mach xchalo ix wuh han. Lawitu' xalnipax heb' naj ay b'et tu' wet han, ta mach hunuj ix tx'oj yeh swi' ay b'et tu', xhi naj.

²³ Xta'wi naj Judá:

—Kanojab' hej tzetet tu' tet ix, yunhe mach chonh stzeyeh anma. Kachan xawitoj no' ni'an kaplaxh tet ix, yaja' mach xchalo ix hawuh, xhi naj Judá tu'.

²⁴ Oxeb' xam x'ahaw tu', yet x'al-lax tet naj Judá yinh hakti':

—Xax yetatoj sb'ah ix Tamar hawalib' yinh sway b'oj heb' naj winaj, ayxa tzet yeh ix, xhi tet naj. Xalni naj:

—Iwejiltij ix, kat henhusnitoj ix, xhi naj.

²⁵ Yaja' yet lanhan yilaxiltij ix tu', xalnitoj ix tet naj Judá: «Naj yahaw hunq'ahan tzetet ti', ha' naj ay yet tzet weh ti' han», xhi ix. Xalnipaxtoj ix. «Ilah ta chatxumiloj mak ay yet hune' sello ti' b'oj stx'anhall b'oj hune' k'ojoch ti'», xhitoj ix. ²⁶ Xtxumniloj naj Judá ta yet naj hunq'ahan tzetet tu', xalni naj: «Q'a' t'inhanto yekoj ix hinsataj han, haxkam mach xin mohb'a ix b'oj hink'ahol Sela han», xhi naj. Matxa hunekojxa xway naj b'oj ix.

²⁷ Yet x'apni stz'ayikalil b'ay xpitzk'a yunin ix Tamar tu', tiyoxh unin xpitzk'ahi. ²⁸ Yaja' yet lanhan spitzk'a nixhtej unin tu', x'elnaoj sq'ab' hune' ni'an, xanikoj ix ch'ilwa tu' hune' ni'an kaj tx'al yinh snuq' sq'ab', xalni ix: «Ha' naj ti' x'elnaoj b'ab'el», xhi ix. ²⁹ Yaja' hatik'atu' xinipaxiktoj naj ni'an tu' sq'ab', haxapax yuxhtaj naj b'ab'el xpitzk'ahi, xalnipax ix ch'ilwa tu': «¿Tzet xuh hapohnihaltij hab'ah?», xhi ix: yuxin Fares^h x'ok sb'ihoj ni'an unin tu'. ³⁰ Lawitu' xpitzk'apax hune'xa naj ni'an yuxhtaj naj, naj aykoj ni'an kaj tx'al yinh snuq' sq'ab' tu'; Zara x'ok sb'ihoj naj.

Ya' José b'oj ya' yixal ya' Potifar

39 ¹ Yet x'ilaxtoj ya' José b'et Egipto yuh heb' naj ismaelita, txxonhtoj heb' naj ya' tet ya' Potifar egipcio, ya' xhmunlahiktoj yinh ya' faraón b'oj yahaw yekoj yinh heb' naj xhtanhen ya' sreyal

---

^h38:29 Fares Sajlax sb'elal hunuj tzetet, haktu' chaliloj.

Egipto tu'. ²Yaja' aykoj Komam Yahveh yetb'ihoy ya' José, yuxin kaw k'ul ch'elkankoj ya' yinh hej tzetet chuh, yet ay ya' yatut ya' Potifar yahaw tu'. ³Xil ya' Potifar ta aykoj Komam Yahveh yetb'ihoy ya' José, haxkam k'ulnhetik'a ch'elikoj sunil tzet chuh ya'. ⁴Yuxin k'ulch'an x'ayk'ay ya' José tu' tet ya' Potifar, xanikoj ya', ya' José tu' yahawoj yinh yatut b'oj yinh sunil tzet ayah. ⁵Yuh ya' José, yuxin txahye Komam Yahveh yatut ya' Potifar egipcio; yet-taxtik'a x'alaxk'oj te' nhah tu' b'oj sunil hunq'ahan tzetet tu' yul sq'ab' ya' José, hataxtik'atu' txahyen Komam, xpujnakantoj stxahyeb'al Komam Yahveh yib'anh sunil tzet ay ya' Potifar tu', yib'anh yatut ya' b'oj yib'anh stx'otx' ya'. ⁶Xakoj ya' Potifar tu' ya' José yahawoj yinh sunil tzet ayah, matxa ninoy tzet sb'isk'ulnhekanoy ya' yinh sunil tzetet, hanhk'axanhe swa' ya', ha'xanhe sb'isk'ulnhe ya'.

Kaw k'ulch'ankanoj yilot ya' José tu', tzan-nhetik'a mak k'ulch'an ya' tet. ⁷Lawitu' xochenkoj ya' yixal ya' Potifar ya' José tu', xalni ya':

—Wayojonh, xhi ya'.

⁸Yaja' mach xsjeh ya', xalni ya':

—Miyay, xin yakoj ya' wahaw, yahawoj sunil tzetet ay tet han, yuxin matxa ninoy tzet sb'isk'ulnhe ya' yinh tzetet ay yul te' nhah ti'. ⁹Mach hunujxa mak q'a' ek'b'alto hinsataj ay yul te' nhah ti' han. Sunil tzetet aykoj yul hinq'ab' han, hachnhe mach chuh wanikoj hinb'ah tawinh han, haxkam yixal ya' haweyi. ¿Tox xhwaha'koj sukal winh han, kat wanojkoj hinmul tet Komam Dios han xin?, xhi ya'.

¹⁰Aynhetik'akoj ya' yalni tet ya' José tu' hunun tz'ayik, ta xhway ya' b'oj ya', yaja' chilán chal ya'

José tu' ta machoj. ¹¹ Yaja' hune' tz'ayikalil mach hunuj heb' naj munlawom ayk'oj, x'oktoj ya' José munlahoj yul nhah. ¹² Haktu' xuh yok tzab'noj ya' yixal ya' Potifar tu' yinh xil sq'ap ya' José, xalni ya':
—Wayojonh, xhi ya'.

Yaja' xiloj sb'ah ya' yul sq'ab' ya' mimi' tu', xkankanoj xil sq'ap ya' yul sq'ab' ya', x'eltij ya' José tu' yinh anhe yul nhah; ¹³ ha' xilni ya' mimi' tu' ta xkankanoj xil sq'ap ya' José tu' yul sq'ab' ya', b'oj ta x'eltij ya' yinh anhe yul nhah, ¹⁴ xawten ya' mimi' tu' heb' naj chejab'lom ay yul te' nhah, xalni ya':

—¡Ilwejk'anab'i! Hune' naj ich hebreo xitij wichamil ti' han, tonhe xul naj yiha'loj kopixan. X'oktij naj yul nhah, yuh yochen naj wayoj b'oj hayin han, yaja' xin awikanh yinh sunil wip han. ¹⁵ Ha' yet xab'en naj ta xin awi han, xanikanoj naj xil sq'ap yul hinq'ab' han, x'elkantoj naj yinh anhe, xhi ya'.

¹⁶ Lawitu' xk'ub'antoj ya' mimi' tu' xil sq'ap ya' José, masantotik'a x'apni yichamil ya' yatut. ¹⁷ Hune'nhetik'a tzet xal ya' tet yichamil tu', xalni ya':

—Naj chejab'lom hebreo xawitij b'et ti', xoche naj yiha'loj hinpixan han. ¹⁸ Yaja' yet xin awikanh yinh kaw ip han, x'eltoj naj yinh anhe, xanikanoj naj xil sq'ap hink'atanh han, xhi ya'.

¹⁹ Ha' yet xab'en ya' yahaw ya' José tu' tzet xal yixal ya' tu' tet, xtitkanoj lemna chil ya'. ²⁰ Xalni ya' ta ch'alaxiktoj ya' José yul preso xol heb' naj ayiktoj yul preso yuh ya' rey. ²¹ Yaja' aynhetik'akankoj Komam Yahveh yetb'ihoj ya' José yul preso tu', maxhtik'a xb'ejkanoj Komam syeni sk'ulch'anil sk'ul yinh ya'. Ha' Komam x'anikoj yinh sk'ul naj yahaw

preso, yunhe k'ulch'an ch'ayk'ay ya' José tu' yul sat naj. ²² Xanikoj naj tu' ya' José yahawoj yinh sunil heb' naj ayiktoj yul preso. Sunil tzet ch'ulax b'et tu', ha' ya' José tu' ch'unikanoj sunil. ²³ Matxatik'a ninoj tzet sb'isk'ulnhekanoj naj yahaw preso tu', yinh hej tzetet aykoj yul sq'ab' ya' José tu', haxkam Komam Yahveh aykoj yetb'ihoj ya', yuxin kaw k'ulnhetik'a ch'elkankoj sunil tzet chuh ya'.

Xtihiloj ya' José kab' wayike

40 ¹ Lawi yek'kantoj hunq'ahan tzetet ti', naj swi'al yekoj yinh heb' naj ch'initoj svino ya' reyⁱ b'oj naj swi'al yinh heb' naj xhwatx'en ixim pan swah ya' rey, xitij heb' naj showal ya' srey tu'; ² xtitkanoj showal ya' yinh heb' naj kawanh xhmunlahiktoj yinh ya' tu'. ³ Yuxin xatoj ya' heb' naj yul preso b'ay yatut naj yahaw yekoj yinh heb' naj xhtanhen heb' naj presolom, ha'tik'apax preso b'ay ayiktoj ya' José. ⁴ Ha' naj yahaw preso tu' x'a'ni smunil ya' José yinh stanhen heb' naj kawanh smunlawom ya' rey tu'; nahatixatik'a yehiktoj heb' naj yul preso tu'.

⁵ Yet xwaykeli heb' naj kawanh smunlawom ya' rey tu' hune' aq'b'alil, kaw ay yelapnojal yeh tzet xwayke heb' naj. ⁶ Yinh sab'sahk'alil, x'apni ya' José yila' heb' naj, xilni ya' ta kaw b'isk'ulal yeh heb' naj, ⁷ xq'amb'en ya' tet heb' naj:

—¿Tzet yuh kaw b'isk'ulal jilni hesat?, xhi ya'.

⁸ Xta'wi heb' naj

ⁱ40:1 naj ch'initoj svino ya' rey Copero, ch'al-lax yinh heb' naj ti'.

—Ay tzet xkawayke aq'b'alil kokawanhil han, mach mak chuh stihniloj jet han tzet chaliloj kowayik han, xhi heb' naj.

Xalni ya' José:

¿Tom mataj Komam Dios xhtihniloj wayike xin?
Alwej wet han tzet xewayke, xhi ya'.

⁹Yuxin x'ok naj swi'al yekoj yinh heb' naj ch'initoj svino ya' rey tu' yala' swayik tet ya' José, xalni naj:

—Xin wayke hune' yoj te' uva han; ¹⁰oxeb' yeloy sq'ab' te' xhwil han. Ha' yet x'eliloj swol te', xumakli te', lawitu' xq'anb'iloj sat te'. ¹¹Xwilni yul hinwayik han, ta ib'il scopa ya' rey wuh han, chin yatz'niloj yal te' uva tu' han, xhwanihaytoj yal te' yul scopa ya' rey han, lawitu' xwanik'oj scopa ya' yul sq'ab' han, xhi naj.

¹²Xalni ya' José:

—Ha' chaliloj hawayik tu': te' oxeb' sq'ab' te' uva tu', oxeb' tz'ayik chaliloj. ¹³Yinh oxeb' tz'ayik, spich'a' ya' rey hamul xawakoj, lawitu' kat hach yanojpaxkoj ya' yinh hamunil b'aytik'a ayachkoj. Chach okojpax hawaha' scopa ya' yul sq'ab' hunekxa, haka'tik'a xawute, yet xach munla yinh ya'. ¹⁴Yet chijnoj sb'ah hune' xhwal tawet ti' han, chin q'an tawet han, ta chin hanab'tij tet ya' rey tu' han, yunhe hinyinojiltoj ya' yul preso han. ¹⁵Hayin ti' han, elq'ab'il xwultij xol heb' naj hebreo han, mach yetoj ayah ayiniktij yul preso ti' han, haxkam matzet tx'oj xwuh han, xhi ya'.

¹⁶Yet xab'en naj yahaw yekoj yinh heb' naj watx'ehom pan ta k'ul xaliloj swayik naj ch'initoj svino ya' rey tu', xalnipax naj yet tet ya' José:

—Hayin ti' han, xin waykepax han, ta ayatoj oxeb' nixhtej motx ixim pan saj b'inb'onhe yinh hinwi' han. ¹⁷ Ha' ni'an motx nahat yehtoj yinh hinwi' han, hat ayaytoj tx'ihal majan pastel swah ya' rey, yaja' chul no' ch'ik slob'kanatij ixim pan tu' yul te' motx ayatoj yinh hinwi' tu' han, xhi naj.

¹⁸ Xta'wi ya' José:

—Ha' ti' chaliloj hawayik: Te' oxeb' motx tu', oxeb' tz'ayik chaliloj te'. ¹⁹ Yinh oxeb' tz'ayik, scheja' ya' rey ilaxojiltoj hawi', kat hat'unhb'alaxoj yinh sq'ab' hune' te' te', kat yuluj no' ch'ik slonojtoj hanimanil, xhi ya'.

²⁰ Lawitu', yinh syox tz'ayik xek'tze ya' rey scumpleño, xawten ya' sunil heb' naj smunlawom. Yinh sat sunil heb' naj tu' xal ya', ta ch'ilaxiltij heb' naj kawanh tu' yul preso, naj swi'al yekoj yinh heb' naj ch'initoj svino ya' rey tu' yul sq'ab' b'oj naj swi'al yekoj yinh heb' naj xhwatx'en ixim pan swah ya' rey tu'. ²¹ Naj ch'initoj svino ya' rey tu', x'alaxkoj naj yinh smunil hunekxa. ²² Wal naj yahaw yekoj yinh heb' naj watx'ehom pan, xchej ya' rey tu' t'unhb'alaxoj naj haka' xute ya' José yalni. ²³ Yaja' matxa xtit ya' José tu' yinh sk'ul naj swi'al yekoj yinh heb' naj ch'initoj svino ya' rey tu'.

Xaliloj ya' José swayik ya' rey

41 ¹ Kab'xa hab'il yuni hune' tu', yet xwayken ya' rey ta linhankanh ya' sti' ha' niman Nilo. ² Yul ha' niman tu' x'ahiloj hujk'onh no' wakax kaw b'aq'ich b'oj xanhe xhjopla yinh; x'ok no' lowoj xol te' ch'im ay sti' ha' ha' tu'. ³ Tzujantik'a xuh yahpaxiloj hujk'onhxa no' wakax kaw b'aj b'oj kaw

kistal yilot, x'apni no' skawilal no' b'aq'ich tu' sti' ha' niman Nilo. ⁴Lawitu' x'ok no' wakax b'ajtajnhe tu' b'oj kistal yilot tu' sk'uxu'kanaytoj no' b'aq'ich. Ha' tu' x'el lemna yinh sat ya' rey. ⁵Yaja' xwaypaxk'oj ya', xwaykeli ya' hunekxa. Xilni ya' ta yinh hune' yoj ixim trigo xch'ib'iloj hujeb' sq'ab' ixim b'ay x'ahiloj sat ixim kaw saq'al. ⁶Xilnipax ya' ta tzujantik'a xuh yahpaxiloj hujeb'xa sq'ab' ixim trigo, yaja' kaw tz'ulik-kanoj sat ixim b'oj kaw q'a'il sat ixim. ⁷Ixim kaw tz'uliknhe tu', x'ok ixim slob'toj hujeb' sq'ab' ixim kaw saq'al sat b'oj kaw ay sat.

Lawitu' x'el swayanh ya' rey, xnanb'iloj yuh ya' ta waykelojnhe chuh ya'. ⁸Ha' yet xsajb'iloj, kaw aykankoj swayik ya' tu' yinh sk'ul. Xchejni ya' ilaxojtij sunil heb' naj ahb'elom b'oj sunil heb' naj tz'ajan sk'ul ay b'et Egipto. Xalni ya' swayik tu' tet heb' naj, yaja' mach hunuj heb' naj xuh stihniloj tzet chaliloj swayik ya' tu'. ⁹Hatotu' xalnikanh naj yahaw yekoj yinh heb' naj ch'initoj svino ya' rey tu', xalni naj:

—Xhtit hinmul yinh hink'ul ti'nanh han. ¹⁰Yet xtit hahowal winh b'oj yinh naj aykoj swi'aloj yinh heb' naj watx'ehom pan han, xonh hawanihaktoj yul preso yatut naj aykoj swi'aloj yinh heb' naj xhtanhen heb' naj presolom han. ¹¹Hune' aq'b'alil, xonh waykeli kokawanhil han, lapan ay tzet xaliloj kowayik tu' han. ¹²K'uxan ayiktoj hune' naj tzeh hebreo yul preso kok'atanh han, schejab'lom naj aykoj swi'aloj heb' naj chach tanheni. Xjalni kowayik tet naj han, xtihniloj naj tzet chaliloj kowayik han. ¹³Haka' xute naj stihniloj kowayik tu' han, haktu' x'elikoj; xin meltzopax yinh hinmunil hunekxa han,

wal naj wetb'i tu' han, xt'unhb'alaxkamoj naj, xhi naj tu'.

¹⁴Haktu' xuh yawtentij ya' rey tu' ya' José, yinxanhe anhe x'ilaxiltij ya' yul preso. Lawitu' xiniloj ya' xil sti', xshelni ya' xil sq'ap, xtoh ya' b'ay ay ya' rey tu'. ¹⁵Xalni ya' rey tet ya':

—Ay hune' hinwayik han, yaja' mach hunuj mak chuh yalnihiloj wet han tzet chaliloj hinwayik tu' han; xwab'e han ta k'ul hach hawalniloj hej wayike, xhi ya' rey tu'.

¹⁶—Mach yuh skanhiloj weh han, yuxin xhwaliloj han, to ha' Komam Dios ch'alnojiloj tzet yelapnoj yeh hawayik tu', xhi ya' José.

¹⁷Lawitu' x'ok ya' rey tu' yalnoj swayik tet ya' José, chalni ya':

—Xwil yul hinwayik han, ta linhaninkanh sti' ha' niman Nilo han. ¹⁸Yul ha' niman tu' x'ahiloj hujk'onh no' wakax kaw b'aq'ich b'oj xanhe xhjopla yinh, saq'al slowkanoj no' xol te' ch'im ay sti' ha' ha'. ¹⁹Lawitu' x'ahpaxiloj hujk'onhxa no' wakax kaw b'aj b'oj kaw kistal yilotkanoj; maxhto hunuj b'ay ch'il-laxkoj no' wakax haka' sb'ajil no' tu' yul sunil Egipto ti'. ²⁰No' hujk'onh wakax b'ajtajxanhe tu', xlokanaytoj no', no' b'aq'ich b'ab'el x'ahiloj. ²¹Lawi slonikanaytoj no', no' b'aq'ich tu', hune'nhetik'a xukanoj no', maxhtik'a xwatx'iloj yilot no'.

Lawitu' x'el hinwayanh han. ²²Xin wayken hunekxa han. Xwilni yahiloj hujeb' sq'ab' ixim trigo yinh hune'nhe yoj han, kaw saq'al ixim b'oj kaw k'ul yekoj sat ixim. ²³Hatik'atu' x'ahpaxiloj hujeb'xa ixim, yaja' q'a'iltajnhe sat ixim, matz'tajnhe sat ixim b'oj mach ninnoj k'uluj yekoj sat ixim. ²⁴Sk'uxnitoj

ixim matz'tajnhe sat tu' ixim saq'al b'oj kaw k'ul yekoj sat tu'. Xwal hinwayik ti' tet heb' naj ahb'elom han, yaja' mach hunuj heb' naj xuh yalnihiloj wet han tzet chaliloj, xhi ya' rey tu'.

²⁵ Xalni ya' José tet ya':

—Kab' wayike xawayke ti', hune'nhetik'a tzet chaliloj. Xa' Komam Dios hawohtajnhe'iloj tzet chub' Komam. ²⁶ Hujeb' hab'il chaliloj no' hujk'onh wakax kaw saq'al tu', hakpaxtu' hujeb' sq'ab' ixim trigo kaw saq'al tu', hune'nhetik'a tzet chaliloj. ²⁷ No' hujk'onh wakax b'aj kaw xhkoyah yilot tzujanxa x'ahiloj tu', hujeb'pax hab'il chalpaxiloj no' b'oj hujeb' sq'ab' ixim trigo matz'tajnhe tu', hujeb' hab'il ch'ayoj wahilal. ²⁸ Ha' ti' chuh wkalni tawet han mamin rey, Komam Dios xyeni tawet tzet chub' Komam. ²⁹ Yulujxa hujeb' hab'il b'ay xhpalk'onoj ya'noj sunil tzetet sat tx'otx' Egipto ti'. ³⁰ Lawitu' kat yuluj hujeb'xapax hab'il b'ay ch'ayoj wahilal. Yuh hune' niman wahilal tu', matxa xhtij yinh sk'ul anma hantajto xkankanoj yinh hunq'ahan b'ay kaw xa' tzetet sat tx'otx' Egipto ti', ch'etaxojkantoj tx'otx' yuh wahilal. ³¹ Kaw niman wahilal ch'ayojkanoj, matxa ninoj mak xhtij yinh sk'ul hej tzetet xpalk'on ya'ni sat tx'otx' tx'otx' ti'. ³² Lahan-nhetik'a tzet chaliloj skab'il hawayik xawayke ti' mamin rey, haxkam kaw ayxakoj yinh sk'ul Komam Dios yuni hune' ti' b'oj yijnojxa sb'ah hune' ti'.

³³ Yuxin yet ayah mamin rey, ta chasay hunuj naj winaj kaw ay shelanil, kaw itz'at swi' b'oj kaw k'ul skankanoj yahawoj tx'otx' Egipto ti'. ³⁴ Uhpax hune' tila mamin rey: saypax haywanhoj heb' naj yahaw chub'kuj yinh sunil tx'otx' Egipto ti', skutxb'ahab'koj

heb' naj hej tzetet; yinh howeb' majan, sk'ub'a'toj
 heb' naj hune' yinh hunun sho' majan yinh sunil
 tzet chaha' sat tx'otx' tx'otx' yulb'al hujeb' hab'il
 b'ay kaw chaha' tzetet tu'. ³⁵ Yalanh hachejb'anil
 skutxb'a'koj heb' naj hej tzetet xhpalk'onoj ya'noj
 yinh hunq'ahan hab'il kaw k'ul chute' sb'ah tu',
 skutxb'a'kanh heb' naj ixim trigo, yunhe mach
 xhmahlanojkanh tzet slob' anma. ³⁶ Sunil hej tzetet
 skutxb'a'koj heb' naj tu', ha' slob' anma sat tx'otx'
 Egipto ti' yet chuluj hujeb' hab'il wahilal tu', wal
 tu' mach xhkamojk'oj anma nhohchalal yul konhob'
 Egipto ti', xhi ya' José.

X'ok ya' José yahawoj Egipto

³⁷ Kaw xchah swi' ya' rey b'oj heb' naj smunlawom
 hune' tzet xal ya' José tu'. ³⁸ Xalni ya' rey tu' tet heb'
 naj smunlawom:

—¿Tox ayto b'ay xhchalohoj hunujxa naj winaj
 aykoj Yespíritu Komam Dios yinh haka' hune' naj
 winaj ti' xin?, xhi ya'.

³⁹ Xalni ya' rey tu' tet ya' José:

—Mach mak tz'ajan sk'ul b'oj ay shelanil haka'
 hach ti', haxkam Komam Dios x'a'ni hawohtajnhe'iloj
 sunil ti'. ⁴⁰ Hach chach kankanoy yahawoj yinh
 hinpalacio ti' han; sunil anma xhyijyenoj tzet
 chawala'. Hayinxanhe ek'b'al hin hasataj han,
 haxkam rey hin han, xhi ya'.

⁴¹ Xalnipax ya' rey tu':

—Chach wakoj yahawoj yinh sunil konhob' ay b'et
 Egipto ti' han, xhi ya'.

⁴² Haktu' xuh yiniloj ya' rey tu' skolq'ab' yinh
 sq'ab', ch'en b'ay aykoj sello, xanikoj ya' ch'en yinh

sq'ab' ya' José tu'. Xchejni ya' rey tu', ta ch'alaxkoj xil sq'ap ya' José tu' kaw k'ulch'an yinh, kat yalaxkoj hune' ch'en uwe nab'a' oro yinh snuq' ya'. ⁴³ Lawitu' xchejnipax ya' rey tu' alaxojatoj ya' José tu' yul skab' scarro ya' rey tu' yet howal, xchejni ya' al-laxoj ta ch'ay xulnuj anma tet ya' José tu' yet ch'ek'toj ya' yinh sat anma. Haktu' xuh yanikoj ya' rey tu' ya' José yahawoj sunil tx'otx' Egipto.

⁴⁴ Xalnipax ya' rey tu' tet ya' José:

—Waxamkami rey hin han, yaja' mach hunuj mak chuh yunuju hunujxa tzetet, ta mataj hach chawala', xhi ya'.

⁴⁵ Xanikoj ya' rey tu' Zafnat-panea' sb'ihoj ya' José tu', xa'ni ya' ix Asenat skutz'in naj Potifera sacerdote yul konhob' On^k yixaloj ya' José tu'. Haktu' xuh skankanoj konhob' Egipto tu' yul sq'ab' ya' José.

⁴⁶ 30 hab'il ya' José yet x'ilaxtoj ya' yinh sat ya' rey tu'.

Lawitu' xtaq'likanoj ya' José tet ya', x'ichikoj ya' yek' sunil yul hej konhob' yet Egipto. ⁴⁷ Yulb'al hujeb' hab'il tu', xpalk'on ya'nikanoj sunil tzetet.

⁴⁸ Haktu' xuh syamb'ankoj ya' José sunil ixim trigo xa' yul sunil konhob' Egipto yulb'al hujeb' hab'il tu', xk'ub'antoj ya' ixim yul hej konhob' yet Egipto. ⁴⁹ Haka'xanhe yetoj arena sti' ha' mar, haktu' stenikantoj ixim trigo xkutxb'akoj ya' José tu', yuxin matxa chuh smalelaxkanoj ixim.

---

^j41:45 *Zafnat-panea* Komam Dios stzoteli b'oj itzitzal yeyi, haktu' chaliloj hune' b'ihē ti'.

^k41:45 *On* Kaw ay yelapnojal yeh hune' konhob' ti' tet heb' naj egipcio, haxkam ha' stiemphal hune' ich dios Rah jalni sb'ih, sdiosal tz'ayik mato skonhob' tz'ayik chaliloj.

⁵⁰ Yalanhto maxhto ch'ichikoj sb'ab'el hab'il b'ay ch'ayoj wahilal tu', xpitzk'a kawanh sk'ahol ya' José b'oj ix Asenat yixal, ix skutz'in ya' Potifera, sacerdote yet On. ⁵¹ Manasés xakoj ya' sb'ihøj naj b'ab'el sk'ahol, haxkam xal ya': «Komam Dios x'a'ni hin nahulnhe'toj sunil sya'tajil xwil han b'oj sunil hinfamilia han», xhi ya'. ⁵² Efraín xakoj ya' sb'ihøj naj skab' sk'ahol, haxkam xal ya': «Komam Dios x'a'ni ehøj wuninal sat tx'otx' tx'otx' b'ay x'ek' ya' wanma han», xhi ya'.

⁵³ Lawi yek'kantøj hujeb' hab'il b'ay hun tenan tzetet xa'kanøj sat tx'otx' Egipto tu', ⁵⁴ x'ichikøj hujeb' hab'il wahilal, haka' xute ya' José yalni. Xul hune' niman wahilal yul sunil hej konhob' ay shoyanil Egipto tu', yaja' wal yul konhob' Egipto, mach wahilal. ⁵⁵ Yet x'apni nhohchalal sat tx'otx' Egipto tu', x'ichikøj anma sq'an-ni tzet sloh tet ya' rey; yaja' xal ya', ta xhtoh anma tu' yila' ya' José, ha' tzet chala' ya', ha' xhyijyelaxøj.

⁵⁶ Yet sunilxa yul konhob' aykanayøj wahilal, xshajni ya' José sunil b'ay tenan ixim trigo, stxonhni ya' ixim tet heb' naj egipcio. ⁵⁷ Sunil hej konhob' ay shoyanil Egipto tu' ch'apnikanoj sloq'o' strigo tet ya' José, haxkam sunilxa b'ay aykanayøj wahilal.

X'apni heb' naj yuxhtaj ya' José b'et Egipto

42 ¹ Yet xab'en ya' Jacob ta ay tzet xhlolax b'et Egipto, xalni ya' tet heb' naj sk'ahol: «¿Tzet yuh tonhe linhanexkanh, chex t'anhxikøj teyinh hunun hex? ² Xwab'e han ta ay tzet xhlolax b'et Egipto. Aswej b'et tu', kat heloq'ni tzet xhkoloh yunhe mach chonh kamoj nhohchalal», xhi ya'.

³ Haktu' xuh stoh lahunhwanh heb' naj yuxhtaj ya' José tu' loq'o' trigo b'et Egipto. ⁴ Yaja' mach xchatoj ya' Jacob naj Benjamín yuxhtaj ya' José yinh heb' naj yuxhtaj tu', haxkam xal ya': «Tajka ay tzet chupax hunxa hink'ahol ti' han», xhi ya'. ⁵ Haktu' xuh stoh heb' naj sk'ahol ya' Israel tu' loq'oj b'oj yaq'b'ilxa heb' naj, haxkam sunil yul Canaán tu' ayxakanayoj wahilal.

⁶ Ya' José aykoj yahawoj yinh sunil konhob' tu', ha' ya' stxonhni ixim trigo tet sunil anma ch'apni loq'oj. Ha' yet x'apni heb' naj yuxhtaj ya' José tu' yinh sat ya', x'ay jahnoj heb' naj tet ya', x'aykanoj spalanh heb' naj sat tx'otx'. ⁷ Xinhetik'a yil ya' José heb' naj yuxhtaj tu', xtxumninahiloj ya' heb' naj, yaja' haka'tik'a mach yohtajoj ya' heb' naj xute; maq'ilnhe xuh stzotel ya' tet heb' naj, xq'amb'en ya':

—¿B'ay elnajekoj hex ti'?, xhi ya'.

Xta'wi heb' naj:

—Ah Canaán honh han; chonh hul koloq'o' tzet xhkoloh han, xhi heb' naj.

⁸ Xtxumiloj ya' José heb' naj yuxhtaj tu'; yaja' wal heb' naj, mach xtxum heb' naj ya'. ⁹ Hatik'atu' xtitkanh swayik ya' José yinh sk'ul yib'anhiloj heb' naj, xalni ya':

—Hex ti', ilo' tx'otx' heyeyi; tonhe chex hul heyila'toj b'ay hab'an yoktij heb' naj ahomkoj howal, xhi ya'.

¹⁰ —Machoj mamin, hayonh honh hachejab'lom ti' han, tonhe chonh hul koloq'o' tzet xhkoloh han.

¹¹ Juxhtaj kob'ah han, hune'nhe komam ayonh yet han. Haknheti' jeh han; hayonh honh hachejab'lom ti' han, matzet tx'oj ib'il yuh janma han, xhi heb' naj.

¹² Machoj. Hex ti' tonhe chex hul heyila'toj b'ay hab'an yoktij heb' naj ahomkoj howal, xhi ya'.

¹³ Xta'wipax heb' naj:

—Hayonh honh hachejab'lom ti' han mamin, 12 honhtik'a juxhtaj kob'ah han, hune'nhe komam ayonh yet han, hat ayonh Canaán han. Naj tzujan unin, xkan naj sk'atanh komam han; wal hunxa naj, matxak'oj naj, xhi heb' naj.

¹⁴ Xalnipax ya' José tu':

—Yeltik'a xhwal han. Hex ti', tx'oj ib'il yuh heyasma. ¹⁵ Ha' hune' ti' xhyenojiltoj ta yel cheyala: Chin ta'wekoj yul hinti' yinh sb'ih ya' faraón han, mach chex elojtoj b'et ti', ta mach chul naj heyuxhtaj tzujan unin tu'. ¹⁶ Ti'nanh xin, tojab' hunuj hex ti' yiha'tij naj heyuxhtaj tu'; wal hex ti' xin, chex kankanoj yul preso. Hakti' chuh johtajnhenoj han ta yel cheyala. Yaja' ta mach hakoitu' yeyi, chin ta'wekoj yul hinti' yinh sb'ih ya' faraón han, ta ilo' tx'otx'nhe heyeh hex ti', xhi ya'.

¹⁷ Oxeb' tz'ayik x'oktoj heb' naj tu' yul preso yuh ya' José tu'. ¹⁸ Yinh syox tz'ayik, xalni ya' tet heb' naj:

—Hayin ti' han, ay hinxiwk'ulal tet Komam Dios han. Ta cheyuh hune' ti', chex kolchahoj. ¹⁹ Ta yeli matzet tx'oj ib'il yuh heyasma, kanojab' hunuj hex ti' yul preso, kat stoh yaq'b'ilxa heb' naj heyuxhtaj ti' yanojkanoj ixim trigo slob' hefamilia. ²⁰ Yaja' cheyiha'tij heyuxhtaj tzujan unin tu' wet han, hakti' chuh heyenoj wet han, ta yel cheyala, yunhe mach chex kamoj, xhi ya' José.

Xyijyen heb' naj stohi, ²¹ yaja' xal heb' naj tet hunun:

—Yinh kaw yeli, xjakoj komul yinh ni'an juxhtaj, haxkam xjil sb'isk'ulalil yekaniloj yanma naj, yet xq'an-nikanoj naj jet ta stz'a' ninoj kok'ul yinh naj, yaja' mach xjab'etoj tzet xal naj. Yuxin tx'oj jekankoj ti'nanh, xhi heb' naj.

²² Xalni naj Rubén tet heb' naj:

—Xtik'a wal teyet han ta matzet cheyute naj, yaja' mach xeyijye tzet xwal han. Ti'nanh xin, xhkotohla' skamikal naj, xhi naj.

²³ Mach ch'ek' yinh sk'ul heb' naj ta stxum ya' José tzet chal heb' naj, haxkam ay hune' naj xhtihniloj tzet chal ya' José yet stzotel ya' b'oj heb' naj.

²⁴ Xshek'iloj sb'ah ya' José, x'ok-kanoj ya' oq'oj. Lawitu' yet k'ulxa yab'en sb'ah ya', xtzotelpax ya' tet heb' naj, xpohnihiloj ya' naj Simeón, xchejni ya' sk'al-laxojayoj naj yinh sat heb' naj tu'. ²⁵ Lawitu' xchejni ya' nohtzelaxoj skoxhtal heb' naj yinh ixim trigo, kat ya'lax paxoj ch'en melyuh ib'il yuh heb' naj hunun, kat yalaxaytoj ch'en yul skoxhtal heb' naj, kat yalaxtoj tzet slob' heb' naj yul b'eh. Haktu' x'utelax heb' naj. ²⁶ Lawitu' xanihatoj heb' naj strigo tu' yib'anh sburro, x'ok yijatz no', xtoh heb' naj.

²⁷ Yet x'apni heb' naj b'ay xkan wayoj hune' aq'b'al tu', xsholni hune' naj sti' skoxhtal yuh yinihatij naj tzet sloh ni'an sburro, xilni naj ta ayaytoj ch'en melyuh xa' naj stoholoj ixim trigo tu' yul sti' skoxhtal. ²⁸ Haktu' xuh yalni naj tet heb' naj yuxhtaj:

—X'a'lax paxoj himmelyuh han. Ilwejk'anab'i, ayaytoj ch'en sti' hinkoxhtal han, xhi naj.

Sunil heb' naj tu' xiwkanh, xk'uyk'unkanh heb' naj xiwkilal, xalni heb' naj tet hunun:

—¿Tzet chonh yute Komam Dios ti'?, xhi heb' naj.

²⁹ Yet x'apni heb' naj b'et Canaán, xalni heb' naj tzet xa'le tet ya' Jacob smam heb' naj tu':

³⁰ —Naj aykoj yahawoj yul hune' konhob' tu', maq'ilnhe xuh stzotel naj jet han, xalni naj ta tx'oj tzet ib'il yuh janma han, ta yunhe jilni han tzet yeh skonhob' naj yuxin xonh apni yalni naj han. ³¹ Xjalni tet naj han: “Hayonh ti' han, matzet tx'oj ib'il yuh janma han, mach tx'otx' tx'otx' tu' chonh hul jila' han tzet yeyi”, konhchi han. ³² Xjalnipax tet naj han: “12 honh juxhtaj kob'ah han, hune'nhe komam ayonh yet han. Hune' juxhtaj matxak'oj han, wal naj tzujan unin, xkankanoj naj sk'atanh komam b'et Canaán han”, konhchi tet naj han. ³³ Lawitu' xalni naj swi'al yekoj yinh hune' konhob' tu' jet han: “Ta kaw yeli matzet stx'ojal ib'il yuh heyanna, awejkanoj hunuj heyuxhtaj b'et ti', kat heyinitoj ixim trigo tet hefamilia, kat hetohi. ³⁴ Lawitu' kat heyinojtij naj heyuxhtaj tzujan unin tu' wet han, haktu' chuh wa'noj yuluj hink'ul han ta matzet stx'ojal ib'il yuh heyanna. Awejkanoj hunuj heyuxhtaj hink'atanh b'et ti' han, kat heyinitoj tzet sloh hefamilia; lawitu' kat wa'noj paxoj heyuxhtaj ti' han, waltu' xahuh heyek'oj yul hinkonhob' ti' han”, xhi naj jet han, xhi heb' naj.

³⁵ Yet xshamni heb' naj skoxhtal tu', xilni heb' naj ta lapan ayaytoj hunun nixhtej tx'uy melyuh yul sti' skoxhtal heb' naj; xiwkanojkanh heb' naj b'oj smam yuh hune' tu'. ³⁶ Lawitu' xalni ya' Jacob smam heb' naj tu' tet:

—Matxa hunuj hink'ahol cheyaha'kanoj han. Matxak'oj ho' José koxol, mach paxk'oj ho' Simeón b'et ti'. Ti'nanh xin, cheyohepax heyiha'toj ho'

Benjamín heyalni. Tx'oj chin tanhojkanoj heyuh han, xhi ya'.

³⁷ Xta'wi naj Rubén, xalni naj tet smam tu':

—Mam, matzet chal hak'ul, hayin xhwaktoj hinwi' yalanh hune' ti' han; ta matxa xhmeltzohoj ho' wuxhtaj Benjamín ti' han, chuh hapotx'noj skawanhil hink'ahol han, xhi naj.

³⁸ Xta'wi ya' Jacob:

—Mach xhtoj ni'an hink'ahol ti' teyinh han, haxanhe ho' ayk'oj; wal ho' José yuxhtaj ho', xax kam ho'. Ta ay tzet chub' ho' yul b'eh yuh hemul, hex chin hepoptx'o'kantoj yuh b'isk'ulal han, xhi ya'.

X'ilaxtoj naj Benjamín b'et Egipto

43 ¹ Kaw ayxakanayoj wahilal yul skonhob' heb' naj tu', ² yuxin lawi slahwiloj ixim trigo xb'ey heb' naj sloq'o'tij Egipto, xalnipax smam heb' naj tu' tet:

—As loq'wejpax tzet xhkoloh b'et Egipto, xhi ya'.

³ Xalni naj Judá:

—Naj winaj stxonhni ixim trigo tu', xalkantij naj jet han ta mach chuh japnoj sk'atanh naj han, ta mach xhjitoj ho' juxhtaj tzujan unin ti' tet naj han.

⁴ Ta chajeh xhto ho' juxhtaj ti' jinh han, chonh toh koloq'o' ixim trigo tu' han. ⁵ Taka mach chajeh xhto ho', mach chonh toh han. Haxkam naj winaj tu', maq'il xalkantij naj jet han, ta mach chuh japni yinh sat naj han, ta mach ib'iloj ho' juxhtaj tzujan unin ti' juh han, xhi naj.

⁶ Xalni ya' Israel tu':

—¿Tzet yuh xeyuh hune' stx'ojal ti' winh han, xeyalni tet naj ta ayto hune'xa heyuxhtaj?, xhi ya'.

⁷ Xta'wi heb' naj:

Ha' naj xq'amb'en jet han tzet jeh han, mak kofamilia han, xalni naj: “¿Aytok'oj hemam? ¿Ayto hunujxa heyuxhtaj?, xhi naj jet han. Yuxin xjal tet naj han ta yeli aytok'oj komam han b'oj ayto hune'xa juxhtaj han, ¿tox johtaj han xin, ta chala' naj jet han, ta xhjitoj ho' juxhtaj ti' tet naj han?”, xhi heb' naj.

⁸ Xalni naj Judá tu' tet smam:

—Atoj ho' winh han, kat kotona ti'nanh han, yunhe mach chonh kamojk'oj nhohchalal b'oj mach xhkamojpaxk'oj juninal nhohchalal. ⁹ Hayin chin tanhe' ho' han. Ta ay tzet chub' ho', ta mach xhwiha'tij ho' paxoj tawet han, chin kanojkanoj tx'ojal yul hasat yinh stohb'al q'inal han. ¹⁰ Ta pet-tik'a xajenahi, xam honh b'eynak'oj kayeloy el ti'nanh han, xhi naj.

¹¹ Xta'wi ya' Israel smam heb' naj tu':

—Mach stxumal, matzet xhkotz'aj jute'. Aswejnahi, iwejtoj tzetet kaw k'ul tet naj, awejaytoj ninoj bálamo yul hekoxhtal, ninoj no' kab', ninoj perfume, mirra, nueces b'oj te' almendra, kat heyinitoj tet naj. ¹² Iwejpaxtoj stohol ixim trigo cheloq'o' tu', kat heyinitoj paxoj ch'en melyuh xaytoj heb' naj sti' hekoxhtal tu', tita tonhe xk'ay sk'ul heb' naj. ¹³ Iwejtoj heyuxhtaj ti' teyinh, kat hetona yinh lemb'il heyilnoj naj winaj tu'. ¹⁴ Ha' hojab' Komam Dios Shaddai Sunil Chuh Yuh, ch'anojkoj yinh yanma naj, kat stz'a'oj sk'ul naj teyinh; sb'ejtzonojtij naj heyuxhtaj Simeón, kat heyinojtij heyuxhtaj Benjamín ti'. Ta yetwanojtik'a ay hink'aynojtoj heb' naj hink'ahol han, tzet k'anab' chin tz'aj wute' han, xhi ya'.

¹⁵ Lawitu' xinitoj heb' naj hej tzetet sab'toj tu', ch'en melyuh x'a'lax paxoj b'oj ch'en melyuh chaha' heb' naj stoholoj tzet sloq'o' tu'. Xinitoj heb' naj, naj yuxhtaj Benjamín tu' yinh, xtoh heb' naj Egipto. X'apni heb' naj yinh sat ya' José. ¹⁶ Ha' yet xilni ya' José naj Benjamín, xalni ya' tet naj xhmunlahiktoj yatut:

—Itoj hunq'ahan heb' naj winaj ti' watut han, chapotx'o' hunuj no' wakax, kat hawatx'enoj no' itahil, haxkam xhwa'oj heb' naj ti' hink'atanh yinh chuman ti' han, xhi ya'.

¹⁷ Xyijyen naj munlawom tu' yuni tzet xal ya' José tu', xinitoj naj heb' naj tu' yatut ya'. ¹⁸ Ha' yet xilni heb' naj ta lanhan yilaxtoj heb' naj yatut ya' José tu', xiwkanojkanh heb' naj, xalni heb' naj tet hunun:

—Yuh ch'en melyuh x'alaxaytoj sti' kokoxhtal yet sb'ab'elal, yuxin xonh ilaxtij b'et ti'. Ti'nanh xin, chonh stzab'a'ayoj heb' naj, kat honh yanojkoj heb' naj schejab'lomoj b'oj hej konoq' ti', xhi heb' naj.

¹⁹ Xitzkoj heb' naj sk'atanh naj xhmunlahiktoj yul yatut ya' José tu', xalni heb' naj sti' pultah tet naj:

²⁰ —Mamin, niman chawute hak'ul jinh han: xaxtik'a honh hulk'uj loq'o' trigo hunek han; ²¹ yaja' yet xonh meltzotoj pax han, xonh apni b'ay xonh kan wayoj han, xjilni han ta lapan ayaytoj ch'en melyuh sti' kokoxhtal han, ch'en xja' stoholoj ixim trigo han. Ti'nanh xin, xjitij paxoj ch'en han. ²² Xjipaxtij stohol ixim xhkoloq'o' ti'nanh han. Mach johtajoj han mak x'anhaytoj ch'en melyuh tu' sti' kokoxhtal han, xhi heb' naj.

²³ Xalni naj smunlawom ya' José tu':

—Matzet chal hek'ul, mach chex xiwi, ham heDiosal b'oj sDiosal hemam, ha' x'anihaytoj ch'en melyuh tu' sti' hekoxhtal; haxkam ch'en xeya' tu', xin chah ch'en han, xhi naj.

Lawitu' xinihaltij naj munlawom tu' naj Simeón yul preso. ²⁴ Xinitoj naj munlawom tu' sunil heb' naj tu' yul yatut ya' José; xa'ni naj ha' ha' stx'ahil yoj heb' naj, xa'ni naj tzet sloh sburro heb' naj. ²⁵ Lawitu' xshunb'ankoj heb' naj hej tzetet chaha' smatanoj ya' José, yalanhto maxhto ch'apnikoj ya' yinh chuman. Xax yab'eloj heb' naj ta hat xhwa'oj heb' naj b'et tu'.

²⁶ Yet x'okapnoj ya' José yul nhah, xsanitoj heb' naj hej tzetet xitij heb' naj tet ya', x'ay jahnoj heb' naj yinh sat ya', x'aykanoj spalanh heb' naj sat tx'otx'.

²⁷ Lawitu' xq'amb'en ya' José tu' hanik' yeh heb' naj, xq'amb'enpax ya':

—¿Hanik' yeh ya' hemam xeyal wet han, k'ulnhem yeh ya'? ¿Aytok'oj ya'?, xhi ya'.

²⁸ Xta'wi heb' naj:

—Ya' komam hachejab'lom tu' han, k'ulnhe yeh ya', aytok'oj ya', xhi heb' naj.

²⁹ Xt'anxitoj ya' José, xilni ya' naj Benjamín yuxhtaj, naj hune'nhe smi' ya' b'oj, xalni ya':

—¿Ha' naj ti' heyuxhtaj tzujan unin xeyal wet han? Ha' hojab' Komam Dios chach txahyenoj k'ahol, xhi ya'.

³⁰ Yinhxanhe anhe x'eltij ya' José, haxkam xtak-kaniloj sk'ul ya' yuh yuxhtaj tu', xsayni ya' b'ay xhtoh ya' oq'oj; x'oktoj ya' yul scuarto oq'oj yinh machnhe hanik'oj. ³¹ Yet xwatx'iloj sk'ul ya' yoq'i, xtx'ahni ya' sat, x'eltij ya' b'et tu', xalni ya': «Elojab'tij itah», xhi ya' tet schejab'lom.

³² Nan b'ay x'a'lax yitah ya' José, nan b'ay x'a'lax yitah heb' naj yuxhtaj ya', nan b'ay x'a'laxpax yitah heb' naj egipcio xhwa' yatut ya' José tu'. Mach hunuj xhwa' heb' naj egipcio b'oj heb' naj hebreo, haxkam syah heb' naj egipcio hune' tu'. ³³ X'ay tz'onhnoj heb' naj yuxhtaj ya' José tu' wa'oj yinh sat ya', haka' xute ya' yalni, x'ichitij yinh naj b'ab'el winaj, masanta yinh naj tzujan unin. Toxanhe st'anht'e heb' naj sat, xk'aykaniloj sk'ul heb' naj. ³⁴ Yinh itah ayayoj sat smexhah ya' José tu', hat ch'ilaxtoj yitah yaq'b'ilxa heb' naj; yaja' wal naj Benjamín, howelto el ek'b'al yitah naj xtoh tet, sataj yaq'b'ilxa heb' naj tu'. Sunil heb' naj x'uk'ni tzet xuk' sk'atanh ya' José tu', kaw stzalakanoj heb' naj.

Scopa ya' José

44 ¹ Lawitu' xalni ya' José tet naj aykoj swi'aloj yinh heb' naj smunlawom tu':

—Nohtze skoxhtal hunq'ahan heb' naj ti' yinh ixim trigo, hantajtik'a chuh yinitoj heb' naj, kat hawanojaytoj ch'en melyuh chaha' hunun heb' naj tu' yul sti' skoxhtal. ² Kat hawanojpaxaytoj hincopa nab'a' plata sti' skoxhtal naj tzujan unin b'oj ch'en melyuh chaha' naj stoholoj ixim trigo, xhi ya'. Xyijyen naj munlawom tu' yuni tzet xal ya' José tu'. ³ Ha' yet xsajb'iloj yinh hunxa tz'ayik, x'alaxtoj paxoj heb' naj yuxhtaj ya' José tu' b'oj hej sburro. ⁴ Yaja' maxhto kaw nahatoj yeloj heb' naj yinh konhob', yet xalni ya' José tet naj smunlawom:

—As tzuj heb' naj tu'. Yet stzujchahoj heb' naj hawuh, kat hawalnoj tet heb' naj: ¿Tzet yuh tx'oj xeya' spaj sheleloj yinh tzet sk'ulal xuh ya' wahaw

teyinh han? ¿Tzet yuh xeyelq'atij scopa ya' nab'a' plata? ⁵ Scopa ya' b'ay chuk' svino b'oj ha' ch'oknikoj yuh ya' yet stxumnihiloj ya' hunuj tzetet. Kaw tx'oj hune' tzet xeyuh ti', kachinahoj tet heb' naj, xhi ya' José.

⁶ Yet xtzujcha heb' naj yuh naj munlawom tu', xalni naj tet heb' naj tzet xute ya' José yalni. ⁷ Xta'wi heb' naj:

—¿Tzet yuh hakti' hatzotel jet han mamin? ¿Tox xhjub' hune' tu' han xin? ⁸ Ch'en melyuh xchalohatij sti' kokoxhtal han, hat-ta ayonh Canaán han, xonh hul ja'noj paxoj ch'en tawet han, ¿tox xhjelq'a'ltij hunuj tzetet oro mato plata yet ya' hawahaw yul yatut han xin? ⁹ Maktik'a xhchalohojatij ch'en copa tu' yul skoxhtal, maq'il skamoj, kat jokojkanoj schejab'lomoj ya' hawahaw tu' han, xhi heb' naj.

¹⁰ Xta'wi naj munlawom tu':

—K'ultik'a, yaja' hanhk'anhe mak b'ay xhchalohojatij ch'en copa tu' yul skoxhtal, hanhk'anhe ch'okojkanoj hinchejab'lomoj han. Hex ti', chuh hepaxojtoj, xhi naj.

¹¹ Lemb'il xinahayoj heb' naj skoxhtal sat tx'otx', xsholnitoj heb' naj sti' skoxhtal tu'. ¹² X'ok naj munlawom tu' spich'noj hunun koxhtal tu', b'ab'el xpich' naj yet naj b'ab'el uxhtaje, stzujanilxa xpich' naj yet naj tzujan unin; k'uxan hat xchalohatij ch'en copa tu' yul skoxhtal naj Benjamín. ¹³ Ha' xilni heb' naj yuxhtaj ya' José hune' tu', xatz'nitoj heb' naj xil sq'ap yuh b'isk'ulal. Lawitu' xanikoj heb' naj yijatz sburro tu', xmeltzotoj heb' naj yul konhob' tu' hunekxa. ¹⁴ Aytok'oj ya' José tu' yatut, yet x'apni naj Judá b'oj heb' naj yuxhtaj tu'. X'ay jahnoj heb'

naj yinh sat ya' José, x'aykanoj spalanh heb' naj sat tx'otx'. ¹⁵ Xalni ya' tet heb' naj:

—¿Tzet hune' xeyuh ti'? ¿Tom mach heyohtajoj, ta hune' naj winaj haka' hin ti' han, chuh yalnihiloj naj tzetet?, xhi ya'. ¹⁶ Xta'wi naj Judá:

—¡Matzet xhkotz'aj jala' tawet han mamin! ¡Matzet chuh jalni han, kat koyeni tawet han ta mach komul yinh hune' ti' han! Xaliloj Komam Dios smul heb' naj hachejab'lom ti'. Ti'nanh xin, ayonh han la, chonh ok-kanoj hachejab'lomoj b'oj ho' juxhtaj b'ay xchalohatij ch'en copa ti' han, xhi heb' naj.

¹⁷ Xta'wi ya' José:

—Mach b'aq'inh xhwub' hune' tu' han. Hanhe naj b'ay xchalohatij hincopa ti' yul skoxhtal han, hanhk'anhe naj xhkankanoj hinchejab'lomoj han; wal hex ti'; matzet chal hek'ul, meltzohanhwejtoj sk'atanh hemam, xhi ya'.

Xtzotel naj Judá yinh naj Benjamín

¹⁸ Haktu' xuh shitzkoj naj Judá sk'atanh ya' José, xalni naj:

—Mamin, mach hojab' xhtit lemna chawil winh han, chah hintzoteloj han, ay hune' tzet xhwoche wala' tawet ewantajnhe han. Kaw ay yelapnojal haweh wet han, lahan hawekoj wet b'oj ya' rey han. ¹⁹ Yet xaq'amb'en jet han ta aytok'oj komam han b'oj ta ayto hunujxa juxhtaj han, ²⁰ xjalni tawet han ta kaw ichamxa komam han b'oj ta kaw ichamxa ya' yet xpitzk'a hune'xa juxhtaj tu' han. Xjal tawet han ta kaw chochekanoj komam naj sk'ahol tu', haxkam hanhk'axanhe naj ayk'oj, wal hune'xa naj yuxhtaj naj hune'nhe smi' b'oj, xax kam naj. ²¹ Lawitu' xawalni

ta xhjitij naj juxhtaj tzujan unin tu' han, yunhe hawohtajnen naj. ²² Xjalni tawet han ta mach chuh shitziloj naj sk'atanh komam han, haxkam ta machoj, chim kamkantoj ya' yuh b'isk'ulal. ²³ Yaja' xawal jet han, ta mach tzujanoj naj juxhtaj tzujan unin tu' jinh han, matxa chuh kohitzojkoj yinh hasat han.

²⁴ Yuxin yet xonh apni jatut han, xjalni tet ya' hachejab'lom han tzet xawala, ya' komam han.

²⁵ Lawitu' x'ek'toj tz'ayik, xalnipax komam tu' jet han ta chonh titpax loq'o' trigo han. ²⁶ Xjalni tet ya' han: “Mach chuh kotoh han ta mach xhtoh ho' juxhtaj tzujan unin ti' jinh han, haxkam mach chuh japni yinh sat ya' tu' han, ta mach xhjitij ho' juxhtaj ti' jinh han”, konhchi han. ²⁷ Xta'wi komam ya' hachejab'lom tu' han, xalni ya' jet han: “Heyohtaj ta kawanh hink'ahol xwil yinh b'oj ya' wixal han.

²⁸ Hune' naj sat-tik'a xuh stokanoj, matxa b'ay xwil yinh naj han. Aymi no' xol-telajil noq' xk'uxnitoj naj walni han. ²⁹ Ta cheyipaxtoj hune'xa naj ti', wak'am ay tzet cha'le'pax naj yul b'eh, kat hinkamojkantoj b'isk'ulal yuh hemul han”, xhi ya' jet han.

³⁰ Ti'nanh xin, ta mach tzujanoj ho' jinh han chonh apnoj b'ay ay komam, ya' hachejab'lom tu' han, haxkam kaw mach sb'ih tzet yekoj yanma komam tu' yinh juxhtaj ti' han; ³¹ chim kamojkantoj komam tu' b'isk'ulal juh han, yet chilnoj ya' ta mach tzujanoj ho' jinh han. ³² Hayin xwal tet hinmam tu' han ta hayin xhwaktoj hinwi' yalanh hune' ti' han. Xwalni han: “Ta mach xhwiha'tij paxoj ho' tawet han, hayin chin kanojkanoj tx'ojal yul hasat yinh stohb'al q'inah han”, kinchi tet ya' han. ³³ Yuxin chin q'an tawet han mamin, ta hayin chin kankanoj hachejab'lomoj

shelb'aloj ho' wuxhtaj ti' han, kat stoh ho' pax yinh heb' ho' wuxhtaj ti' han. ³⁴ ¿Tzet k'anab' chuh hinmeltzohoj sk'atanh hinmam han, ta mach tzujanoj ho' wuxhtaj ti' winh han? Mach chuhuj wuh han, mach xhwoche wila' tzet xhtanhojkanoj hinmam han, xhi naj Judá tu'.

Xaliloj sb'ah ya' José tet heb' naj yuxhtaj

45 ¹ Matxa chuh yeb'ankanayoj ya' José yoq'il yinh sat sunil heb' naj smunlawom ayiktoj sk'atanh, yuxin xal ya' tet heb' naj: «Elanhwejttoj hehunil b'et ti'», xhi ya'. Yuxin matxa hunuj heb' naj smunlawom ya' tu' ayiktoj sk'atanh yet xalniloj sb'ah ya' tet heb' naj yuxhtaj.

² Lawitu' xukchankanojkanh ya' yoq' yinh kaw ip. Sunil heb' naj egipcio x'ab'eni, x'apnikanoj sq'umal hune' tu' yul spalacio ya' rey. ³ Xalnikanh ya' José tet heb' naj yuxhtaj tu':

—Hayin ti' José hin han. ¿Aytok'oj hinmam tu' han?, xhi ya'.

Mach xuh sta'wi heb' naj yuxhtaj ya' tu' tet, haxkam xiwkanojkanh heb' naj yinh sat ya'. ⁴ Xalnipax ya' José tu':

—Hitzanhwejtij hink'atanh han, xhi ya'.

Xitztij heb' naj sk'atanh ya', xalni ya':

—Hayin ti' José hin han, juxhtaj kob'ah. Hayin ti' xin hetxonhtoj tet heb' naj egipcio han. ⁵ Yaja' mach xhtak hek'ul, mach xhchiwa hek'ul teyinh yuh xin hetxonhtoj han. Yinh kaw yeli, Komam Dios xin anitij b'ab'el hesataj han, yunhe skolchakanoj sq'inal anma. ⁶ Kab'xa hab'il yichikoj wahilal b'et ti', howeb'to hab'il steye' b'ay mach ninnoj tz'unub'

chaha' sat tx'otx' tx'otx' ti'. ⁷Yaja' xin b'ab'itij hesataj yuh Komam Dios han, yunhe hex hinkolnikanoj yinh sk'ulch'anil tet hune' niman wahilal ti' han, yunhe haktu' chuh yehojk'oj heyik'al sat tx'otx' tx'otx' ti'. ⁸Yuxin mataj hex xin heyatij b'et ti' han, to Komam Dios xin anitij han. Ha' Komam xin anikoj haka' smamoj ya' rey han, xin yanikoj Komam swi'aloj yinh sunil tzet ay ya' rey han b'oj yahawoj yinh sunil tx'otx' Egipto ti'. ⁹Ti'nanh xin, aswej yinh lemb'ilnhena b'ay ay komam tu', kat heyalni tet ya' ta hakti' walni hayin José hin sk'ahol ya' han: “Xin yakoj Komam Dios yahawoj sunil tx'otx' Egipto han. Titanh yinh lemb'ilnhe hink'atanh b'et ti' han. ¹⁰Hat chach ehoj b'et tx'otx' Gosén¹ hinkawilal han, hat ch'ehojpax sunil hawuninal b'et tu', hej hawihtxikin b'oj sunil hanoq'. ¹¹Xhwaha' tzet chalob' b'oj sunil hafamilia han, yunhe mach chach kamojk'oj nhohchalal, haxkam howeb'to hab'il steye' wahilal ti'”, kexchinahoj tet komam tu', xhi ya' José. ¹²Kaw teyex xhwal han, yinh hesat xhwal han b'oj yinh sat ho' wuxhtaj Benjamín han; hayin kaw xhwal hune' ti' han. ¹³Cheyala' tet komam tu' ta kaw ayatoj hinmay yul konhob' Egipto ti' han, kat heyalnoj tet ya' sunil tzet xeyil ti'. Yaja' as iwejtij komam tu' yinh lemb'ilnhenahi, xhi ya'.

¹⁴Xlaq'nihayoj ya' José tu' naj yuxhtaj Benjamín, x'ok ya' oq'oj. Hakpaxtu' naj Benjamín tu' x'oq'pax naj yet laq'b'ilayoj ya' José tu' yuh naj. ¹⁵Lawitu' xtz'ohni ya' José tu' heb' naj yuxhtaj, kaw x'oq' ya' yet xlaq'nihayoj ya' heb' naj. Haktotu' xuh stzotelkanh heb' naj tet ya'.

---

¹45:10 Gosén Hune' tx'otx' ti' kaw k'ul sat ay b'et Egipto.

¹⁶ Yet x'apni sq'umal hune' tu' yul spalacio ya' rey ta x'apni heb' naj yuxhtaj ya' José tu', kaw stzalakanoj ya' rey tu' b'oj heb' naj smunlawom.

¹⁷ Xalni ya' rey tet ya' José:

—Al tet heb' naj hawuxhtaj tu', yahab'koj heb' naj yijatz sheh, kat smeltzo heb' naj Canaán. ¹⁸ Yihab'tij heb' naj hamam b'oj sunil sfamilia hink'atanh b'et ti' han, haxkam xhwaha' tx'otx' tx'otx' q'a' k'ul ay b'et Egipto ti' tet ya' han. Hej tzetet q'a' k'ultu ch'ah sat tx'otx' tx'otx' ti', ha' slob' ya' b'oj sfamilia ¹⁹ Al tet heb' naj ta chitoj heb' naj hej carreta ay b'et ti', yul chiha'tij heb' naj nixhtej yuninal, yixal b'oj hemam tu'. ²⁰ Alpax tet heb' naj, ta mach chakoj heb' naj yinh sk'ul yinh hej tzetet chaha'kanoj b'et tu', haxkam hej tzetet q'a' k'ultu ay Egipto ti', ha' xhwaha' tet heb' naj han, xhi ya' rey tu' tet ya' José.

²¹ Haktu' xute heb' naj sk'ahol ya' Israel tu'. Xa' ya' José hej carreta tet heb' naj b'oj tzet sloh heb' naj xitoj yul b'eh, haka' yalni schejb'anil ya' rey tu'.

²² Xa'nipax ya' xilq'ape ak' tet heb' naj hunun. Wal tet naj Benjamín, oxeb' ciento ch'en melyuh nab'a' plata xa' ya' José tu' tet naj, yok howeb' xil sq'ap naj xa' ya'. ²³ Xanipaxtoj ya' José tu' lahunhk'onh no' burro tet smam, kaw al xutuj yet no' yuh hej tzetet kaw k'ul ay b'et Egipto, yok lahunhk'onh no' ix burro ijnhe ixim trigo, ixim pan b'oj yaq'b'ilxa hej tzetet xhlolaxoj yul b'eh yet xhtij smam ya' tu' sk'atanh. ²⁴ Yet xtaq'likanoj ya' tet heb' naj yuxhtaj tu', xalnikantoj ya' tet heb' naj:

—Mach cheyaha' howal yul b'eh, xhi ya'.

²⁵ X'el heb' naj yuxhtaj ya' José tu' Egipto, x'apni heb' naj b'ay ay smam b'et Canaán. ²⁶ Yet x'apni

heb' naj b'et tu', xalni heb' naj: «Aytok'oj ho' José, ha' ho' aykoj yahawoj sunil tx'otx' Egipto», xhi heb' naj. Tonhe x'ok-kanoj ya' Jacob yinh sukal, mach cha'kanoj ya' yuluj sk'ul tzet xal heb' naj. ²⁷ Tx'ihal el xalkanoj heb' naj tet ya' yinh sunil tzet xal ya' José tu'; ha' yet xilni ya' Jacob hej carreta b'ay ch'ilaxojtoj, xwatx'ikaniloj sk'ul ya' yuh tzalalal. ²⁸ Haktu' xuh yalni ya' Jacob: ¡K'uxanxa tzet xhwil ti' han! Aytok'oj hink'ahol José han, chin toh wila' ho' han, yalanhto maxhto chin kam han, xhi ya'.

X'apni ya' Jacob b'et Egipto

46 ¹ Lawitu' x'el b'el yuh ya' Israel, xinitoj ya' sunil tzet ayah. Yet x'apni ya' b'et Beerseba, xanikoj ya' sxahanb'al tet Komam Dios, sDiosal ya' Isaac smam. ² Yinh hune' aq'b'al tu' xtzotel Komam Dios tet ya' Israel, xyeni Komam yila' ya', xalni Komam:

—¡Jacob! ¡Jacob!, xhi Komam. Xta'wi ya':

—Ayin han la Mamin, xhi ya'.

³ Xalni Komam:

—Hayin ti' Dios hin han, hayin ti' sDiosal hamam han. Mach chach xiw hatoh b'et Egipto tu', haxkam b'et tu' chin watx'e' hune' niman konhob' tawinh han. ⁴ Hayin chin okoj hawetb'ihoj b'et Egipto tu' han, hayintik'a xhwaha'pax meltzohojtij hawik'al han. Yet ch'apnoj stz'ayik'al hakamoj, ya' José ch'ilnojkoj sk'ul tawinh, ha' ya' aykoj hak'atanh yet chach kamoj, xhi Komam.

⁵ Lawitu' x'el ya' Jacob b'et Beerseba, x'alaxatoj ya' yuh heb' naj sk'ahol yul carreta xatij ya' sreyal Egipto tu', x'ahpaxtoj hej yihtxikin ya' b'oj heb' ix

yalib' ya' yul hej carreta tu'. ⁶Xipaxtoj heb' ya' hej snoq' b'oj hej tzetet xi' heb' ya' b'et Canaán. Haktu' xuh stoh ya' Jacob tu' b'oj sunil yik'al b'et Egipto. ⁷Xitoj ya' sunil sk'ahol yinh, skutz'in ya', yihtxikin ya'; sunil yik'al ya' xtoh yinh.

⁸Ha' ti' sb'ih heb' ya' sk'ahol ya' Israel x'apni b'et Egipto, ha'tik'apax ya' Jacob b'oj hej sk'ahol: ya' Rubén b'ab'el sk'ahol ya' Jacob. ⁹Heb' ya' sk'ahol ya' Rubén: ya' Hanoc, ya' Falú, ya' Hezrón b'oj ya' Carmi.

¹⁰Heb' ya' sk'ahol ya' Simeón: ya' Jemuel, ya' Jamín, ya' Ohad, ya' Jaquín, ya' Zohar b'oj ya' Saúl yunin hune' ya' ah Canaán.

¹¹Heb' ya' sk'ahol ya' Leví: ya' Gersón, ya' Coat b'oj ya' Merari.

¹²Heb' ya' sk'ahol ya' Judá: ya' Er, ya' Onán, ya' Sela, ya' Fares b'oj ya' Zara. Hat xkamtoj ya' Er b'oj ya' Onán ti' b'et Canaán. Heb' ya' sk'ahol ya' Fares: ya' Hezrón b'oj ya' Hamul.

¹³Heb' ya' sk'ahol ya' Isacar: ya' Tola, ya' Fúa, ya' Job b'oj ya' Simrón.

¹⁴Heb' ya' sk'ahol ya' Zabulón: ya' Sered, ya' Elón b'oj ya' Jahleel.

¹⁵Ha' heb' ya' ti' sk'ahol ya' Jacob b'oj ya' Lea pitzk'anaj b'et Padan-aram; nan yeh ix Dina skutz'in ya'. 33 sb'isil sunil sfamilia ya' Jacob b'oj ya' Lea tu', machkoj ix Dina stz'ajoj.

¹⁶Heb' ya' sk'ahol ya' Gad: ya' Zifión, ya' Hagui, ya' Ezbón, ya' Suni, ya' Eri, ya' Arodi b'oj ya' Areli.

¹⁷Heb' ya' sk'ahol ya' Aser: ya' Imna, ya' Isúa, ya' Isúi, ya' Bería b'oj ix yanab' heb' ya' Sera sb'ih. Heb' ya' sk'ahol ya' Bería tu': ya' Heber b'oj ya' Malquiel.

¹⁸ Ha' heb' ya' ti' sk'ahol ya' Jacob x'eh b'oj ix Zilpa, schejab'lom ya' Lea xa' ya' Labán smatanoj. 16 sb'isil yik'al heb' ya' tu' yinh sunil.

¹⁹ Heb' ya' sk'ahol ya' Jacob b'oj ya' Raquel yixal: ya' José b'oj ya' Benjamín.

²⁰ Heb' ya' sk'ahol ya' José xil yinh b'oj ya' Asenat skutz'in ya' Potifera sacerdote yet On: ya' Manasés b'oj ya' Efraín. Hat xpitzk'a heb' ya' kawanh ti' b'et Egipto.

²¹ Heb' ya' sk'ahol ya' Benjamín: ya' Bela, ya' Bequer, ya' Asbel, ya' Gera, ya' Naamán, ya' Ehi, ya' Ros, ya' Mupim, ya' Hupim b'oj ya' Ard.

²² Heb' ya' ti' yik'al ya' Jacob b'oj ya' Raquel; 14 heb' ya' yinh sunil.

²³ Sk'ahol ya' Dan, ha' ya' Husim.

²⁴ Heb' ya' sk'ahol ya' Neftalí: ya' Jahzeel, ya' Guni, ya' Jezer b'oj ya' Silem.

²⁵ Ha' heb' ya' ti' sk'ahol ya' Jacob b'oj ix Bilha, ix schejab'lom ya' Raquel xa' ya' Labán smatanoj. Hujwanh heb' ya' yinh sunil.

²⁶ 66 sunil sfamilia ya' Jacob tzujan yinh, yet x'apni ya' b'et Egipto; hunq'ahan kaw schik'il ya', yinh machkoj heb' ix alib'e stz'ajoj. ²⁷ Nan yeh kawanh sk'ahol ya' José xpitzk'a b'et Egipto. Yuxin sunil sfamilia ya' Jacob x'apni b'et Egipto tu', 70 heb' ya' yinh sunil.

²⁸ Xa' b'ab'ojtoj ya' Jacob, ya' Judá, yunhe stoh ya' yalnoj tet ya' José ta xhtit ya' chawal yinh ya' Jacob b'et Gosén. Yet x'apni heb' ya' b'et tx'otx' Gosén tu', ²⁹ xchejni ya' José ta ch'a'lax listohal scarruaje ya', xtoh ya' chawal yinh smam tu' b'et Gosén. Yet xilni ya' José smam tu', xtoh laq'na ya'

yinh ya', kaw hunay x'oq'kanoj ya' yib'anh swixik' ya', laq'ankankoj ya' yinh ya'. ³⁰Xalni ya' Israel tu' tet ya' José:

—¿Ti'nanh xin, xahuh hinkam han! Xax yij sb'ah hach wilni han b'oj wohtajxa han ta ayachtok'oj, xhi ya'.

³¹Lawitu' xalni ya' José tet heb' naj yuxhtaj b'oj tet sunil sfamilia smam tu':

—Chin toh wala' tet ya' rey han, ta xul wuxhtaj b'oj sunil sfamilia hinmam ay b'et Canaán ehoj hink'atanh han. ³²Xhwala' tet ya' han ta tanhehom kaneluh hex, ta pohchahom noq' hex; ta ib'il sunil hekaneluh heyuh, hewakax b'oj sunil hej tzetet ayex.

³³Yuxin yet chex yawtenoj ya' rey, kat sq'amb'enoj ya' teyet tzet munilal cheyuh; ³⁴cheyala' tet ya' ta pohchahom noq' hex, haka'tik'a smunil heb' ya' jichmam han, kexchinahoj. Haximwal hat chex kanoj b'et tx'otx' Gosén, haxkam kaw syah heb' naj egipcio ti' hune' munil yinh stanhen no' noq' tu', xhi ya'.

47 ¹Lawitu' xtoh ya' José yalnoj tet ya' rey tu', xalni ya':

—Xax hul hinmam b'oj sunil heb' naj wuxhtaj han, hat speto heb' ya' b'et Canaán b'oj sunil hej skaneluh, hej swakax b'oj sunil tzet ay heb' ya'; ti'nanh hat ay heb' ya' b'et tx'otx' Gosén, xhi ya'.

²Xsik'len ya' José tu' howanh heb' naj yuxhtaj, xinitoj ya' heb' naj yinh sat ya' rey. ³Xq'amb'en ya' rey tu' tet heb' naj:

—¿Tzet munilal cheyuh hex ti'?, xhi ya'.

Xta'wi heb' naj tet ya' rey:

—Hayonh honh hachejab'lom ti' han mamin, tanhehom kaneluh honh haka' heb' ya' jichmam han.

⁴ Xonh hul ehoj sat hune' tx'otx' tx'otx' ti' han, haxkam kaw ayayoj wahilal yul kokonhob' Canaán han, matxa hej telaj sloh kokaneluh han. Yuxin xhkoq'an tawet han, ta chonh hachah ehoj b'et tx'otx' Gosén han, xhi heb' naj.

⁵ Lawitu' xalni ya' rey tu' tet ya' José:

—Xul hamam b'oj hej hawuxhtaj ehoj hak'atanh.

⁶ Yul haq'ab' aykoj tx'otx' Egipto ti'. A' ehoj hamam b'oj hawuxhtaj ti' sat tx'otx' tx'otx' kaw k'ul; ehojab' heb' ya' sat tx'otx' Gosén. Taka ay heb' naj hawuxhtaj tu' kaw helan smunla xin, akoj heb' naj stanhe' hin-noq' han, xhi ya'.

⁷ Lawitu' xinipaxtoj ya' José smam tu' yinh sat ya' rey, yunhe yilni ya' rey tu' ya' Jacob. Yet x'apni ya' Jacob tu' yinh sat ya' rey tu', xtiyoxhli ya' yinh kaw k'ul tet ya' rey tu'. ⁸ Xq'amb'en ya' rey tu' tet ya':

—¿Hantaj haq'inal?, xhi ya'.

⁹ Xta'wi ya' Jacob:

130 hab'il hinxa han, toto x'ichi wek' kolo han; kaw xax wil sya'tajil han;

yaja' mach lahanoj b'oj haka' hab'il b'ay x'ek' kolo heb' ya' wichmam han, xhi ya'.

¹⁰ Lawitu' xtxahyen ya' Jacob tu' ya' rey, x'eltij ya' yinh sat ya'.

¹¹ Haktu' xuh ya'ni ya' José tx'otx' tx'otx' q'a' k'ultu ay b'et Egipto tu' tet ya' Jacob smam b'oj tet heb' naj yuxhtaj, yunhe yehayoj heb' ya' b'et tu' haka' xute ya' rey yalni. Hat x'ehayoj heb' ya' b'ay tx'otx' tx'otx' yet ya' Ramesés. ¹² Xa'pax ya' José tzet sloh smam, tzet sloh heb' naj yuxhtaj b'oj sunil mak sfamilia ya', hantajtik'a tzet x'oknikoj yuh hunun heb' ya'.

Xakoj ya' José sley yul konhob' Egipto

¹³Ayxakanayoj niman wahilal yul sunil Egipto tu' b'oj Canaán. Matxa ninoy tzet xhlolaxkanoj, skamxakank'oj anma yuh nhohchalal. ¹⁴Sunil ch'en melyuh xa' heb' naj egipcio b'oj heb' naj ah Canaán stoholoj ixim trigo, xk'ub'akantoj ya' José ch'en yul spalacio ya' rey. ¹⁵Yet xlahwiloj ch'en melyuh tu' b'et Egipto b'oj b'et Canaán, xul heb' naj egipcio tu' yilnoj ya' José, xalni heb' naj:

—¡Ti'nanh mamin, a' tzet xhkoloh han! Matoj yuh matxa komelyuh han, kat honh hachani kamoj han, xhi heb' naj.

¹⁶Xta'wi ya' José tet heb' naj:

—Ta matxa hemelyuh, iwejtij henoq' wet han, kat wa'noj hetrigo yinh no' han, xhi ya'.

¹⁷Yuxin xitij heb' naj egipcio hej snoq' tet ya' José: hej swakax heb' naj, hej skaneluh heb' naj b'oj hej sburro heb' naj; xa'ni ya' tzet sloh heb' naj sunilb'al hune' hab'il tu'. ¹⁸Lawi yek'toj hune' hab'il tu', xul heb' naj yalnoj tet ya' José hunekxa:

—Matxa chuh jeb'anayoj han ta xax tanhiloj komelyuh han mamin, hawet-xakanoj sunil konoq' han. Matxa ninoy tzet ayonh han, hayonhxanhe b'oj kotx'otx' han. ¹⁹¿Tom tonhe chawila' chonh kamojkantoj han xin, kat skanojkanoj kotx'otx' yinh haknheti' han? Loq'onhk'oj b'oj kotx'otx' han; a' ixim trigo jet kotoholoj han. Haktu' chuh jokojkanoj schejab'lomoj ya' rey han, kat skanojkanoj kotx'otx' tet ya' han. Yaja' a' ixim hinhat jet han, waltu' chuh jehojk'oj han, kat mach xhkanojkanoj kotx'otx' xewoj han, xhi heb' naj.

²⁰ Haktu' xuh sloq'nikank'oj ya' José sunil tx'otx' Egipto tet heb' naj egipcio tu'; xtxonhkantoj hunun heb' naj stx'otx', haxkam kaw x'aykanoj niman wahilal. Xetnhenkanoj ya' rey sunil tx'otx' tx'otx' tu'.

²¹ Sunil heb' naj egipcio tu' x'ok-kanoj schejab'lomoj ya' rey yul sunil Egipto tu'. ²² Hanhk'axanhe stx'otx' heb' ya' sacerdote mach xloq'k'oj ya' José, haxkam cha' ya' rey ixim trigo tet heb' ya' yek'b'aloj yuh, yuxin mach xtxonhtoj heb' ya' stx'otx'.

²³ Lawitu' xalni ya' José tet konhob':

—Ti'nanh xin, hex yet-xa ya' rey b'oj hetx'otx', haxkam xax hex hinloq'k'oj han. Iwejtoj hehinhat, kat hetz'un-ni ixim sat tx'otx' tx'otx'. ²⁴ Yet cheyinojkanh howeb' majan sat tz'unub' tu', cheyaha' hune' majan tet ya' rey. Wal kanheb'xa majan ixim, hat ch'elojtoj ixim hinhat chetz'unu' hunekxa b'oj hat ch'elojpaxtoj ixim chelob' b'oj heyuninal b'oj sunil mak ay hek'atanh, xhi ya'.

²⁵ Xalni heb' naj:

—Kaw xax hakol koq'inal han mamin, kaw k'ul hak'ul jinh han. Chonh ok-kanoj schejab'lomoj ya' rey han, xhi heb' naj.

²⁶ Haktu' xuh yanikankoj ya' José tu' hune' ley yul sunil tx'otx' Egipto tu', aytokankoj ti'nanh. Yinh howeb' majan sat tz'unub' chikanh heb' naj sat tx'otx' tx'otx', hune' majan ch'a'lo tet ya' rey. Hanhk'axanhe stx'otx' heb' ya' sacerdote mach xetnhe ya' rey tu'.

Xal ya' Jacob b'ay xhmujlaxojaytoj ya'

²⁷ Hat xkankanoj heb' ya' israelita tu' ehoj b'et Egipto, b'ay tx'otx' Gosén. Xetnhenkanoj heb' ya' tx'otx'. Xpohiloj heb' ya', xtx'ihalb'ikaniloj heb' ya'

yinh kaw k'ul. ²⁸ 17 hab'ilto x'ehik'oj ya' Jacob b'et Egipto, yuxin 147 hab'il x'ehik'oj ya' yinh sunil.

²⁹ Yet skamojxatoj ya' Israel tu', xa' tij ya', ya' José sk'ahol, xalni ya' tet ya':

—Ta yinh kaw yeli chin hawoche han, aktoj haq'ab' yalanh hinb'ul han,^m kat hata'wenkankoj hawib'anh, ta k'ulch'an chin hawila' han; mach chin hawaha'kanoj han. Chin q'an tawet han, ta mataj b'et Egipto ti' chin hamuju'aytoj han. ³⁰ Yet chin kamoj han, kat wapnoj xewoj sk'atanh heb' ya' wichmam han, chin hawiha'iloj sat tx'otx' Egipto ti' han, kat hin hawinojtoj b'ay xmujlaxaytoj heb' ya' wichmam han, xhi ya'.

—Haktu' xhwute' han mam, xhi ya' José.

³¹ Ta'wekankoj yul hati' wet han, xhi ya' Jacob tu'.

Haktu' xuh sta'wenkankoj ya' José tu' yul sti' yunuj hune' tu'. Lawitu' x'ay xulnuj ya' Israel tu' switaj stx'at.

Xtxahyekanoj ya' Jacob ya' Efraín b'oj ya' Manasés

48 ¹ Lawi yek'toj hunq'ahan tzetet tu', x'al-lax tet ya' José:

—Tx'ojxa yeh sk'ul hamam, xhi tet ya'.

—Yuxin xitoj ya' heb' naj kawanh sk'ahol, naj Manasés b'oj naj Efraín, xtoh ya' yilnoj smam tu'.

² X'al-lax tet ya' Jacob ta x'apni ya' José yila' ya', xtoh yinipaxkanh sb'ah ya' yib'anh stx'at, x'ah tz'onhnoj ya'. ³ Xalni ya' tet ya' José:

---

^m47:29 aktoj haq'ab' yalanh hinb'ul han Hakti' chuh syeni heb' ya' hebreo yet sta'wenkankoj heb' ya' hunuj tzetet xikiltaj yib'anh.

—Xyekanh sb'ah Komam Dios Shaddai Sunil Chuh Yuh wet b'et konhob' Luz han, b'ay stx'otx'al Canaán, xin stxahyen Komam han, ⁴xalni Komam wet han: “Xhwaha' tx'ihalb'ojiloj hawuninal han, kaw tx'ihal konhob' ch'elojkantoj yinh hawik'al. Xhwaha' hune' tx'otx' tx'otx' ti' tet hawik'al han, chetnhe'kanoj tx'otx' yinh stohb'al q'inal”, xhi Komam wet han. ⁵Ti'nanh xin, kawanh hak'ahol xpitzk'a b'et tx'otx' Egipto ti': naj Efraín b'oj naj Manasés, yalanhto maxhto chin hul hak'atanh han, wet-xatik'a heb' naj han. Hink'ahol chub'kankoj heb' naj haka' ya' Rubén b'oj ya' Simeón han. ⁶Hawuninal ch'ehoj yet xhtoj kosataj ti', wal tu' hawet-xa yeh heb' naj. Haxkam yuxhtaj heb' naj, naj Efraín b'oj naj Manasés, schab'pax heb' naj yet yinh heb' naj yuxhtaj tu'. ⁷Yet xin meltzotij b'et Padan-aram han, xkam ya' Raquel hami' skawilal Efrata, b'et stx'otx'al Canaán, b'et tu' xin mujaytoj ya' b'ay sb'elal Efrata han, ha'tik'apax Belén, xhi ya'.

⁸Yet zilni ya' Israel tu' heb' naj sk'ahol ya' José, xq'amb'en ya' tet ya':

—¿Mak heb' naj hil hunq'ahan ti'?, xhi ya'.

⁹—Heb' naj ti' hink'ahol xax ya' Komam Dios wet b'et ti' han, xhi ya' José tet smam tu'. Lawitu' xalni ya' Israel tet ya':

—Hitztij heb' naj hink'atanh han, yunhe hintxahyenkanoj heb' naj han, xhi ya'.

¹⁰Kaw ichamxakanoj ya' Israel tu', matxa chuh yilni ya' yinh k'ul; yuxin xitztij ya' José heb' naj kawanh sk'ahol tu' sk'atanh ya', slaq'nihayoj ya' heb' naj, xtz'ohni ya' heb' naj sk'ahol ya' José tu'.

¹¹Lawitu' xalni ya' tet ya' José:

—Matxa ch'ek' yinh hink'ul han ta xhto hach wila' han; yaja' ti'nanh, hakti' x'el yinh sk'ul Komam Dios yuxin xhto wilpaxkanoj hak'ahol han, xhi ya'.

¹²Lawitu' xinihaltij ya' José heb' naj sk'ahol tu' xolb'al switx'i' ya' Israel, x'ay jahnoj ya', x'aykanoj spalanh ya' sat tx'otx'. ¹³Lawitu' xinitoj ya' José tu' heb' naj kawanh sk'ahol tu'; naj Efraín, hat x'ok naj b'ay swatx' q'ab' ya' José, wal naj Manasés, hat x'ok naj yul smek q'ab' ya'; yunhe ha' naj Manasés xhkan yinh swatx' ya' Israel, kat skan naj Efraín yinh smek ya' Israel tu'. ¹⁴Yaja' yet xanitoj ya' Israel tu' sq'ab' yib'anh heb' naj, xkulusnhe ya' sq'ab', yuxin swatx' ya' x'apni yib'anh naj Efraín, smek ya' x'apni yib'anh naj Manasés, k'ajam ha' naj Manasés tu' b'ab'el k'ahole, wal naj Efraín skab' k'aholexa naj. ¹⁵Xtxahyen ya' heb' naj, xalni ya' hunq'ahan tzoti' ti':

«Ha' hojab' Komam Dios xyijyek'oj ya' Abraham hinmam icham han b'oj ya' Isaac hinmam han,

Komam Dios xin tanhentij yet-taxtik'a xin pitzk'a han, masanto ti'nanh;

¹⁶ya' Yángelⁿ Komam xin kolni yinh sunil stx'ojal han;

ha' hojab' Komam stxahyen heb' naj kawanh tzeh ti'.

Ha' hojab' heb' naj ti', ch'a'noj nanojtij hinb'ih han, sb'ih hinmam icham Abraham han b'oj hinmam Isaac han.

Stx'ihalb'ojab'iloj heyuninal,

ⁿ48:16 ya' Yángel Ha' Komam Dios.

kat stx'ihalb'ihaloj heyik'al sat tx'otx' tx'otx' ti'»,
xhi ya' Israel.

¹⁷ Yaja' mach xchah swi' ya' José yilni ta yib'anh swi' naj Efraín xakoj ya' Israel tu' swatx' q'ab'; yuxin xiloj ya' José swatx' q'ab' ya' Israel tu', xanikoj ya' yib'anh swi' naj Manasés yalni. ¹⁸ Xalni ya' tet smam tu':

—jMataj haktu' chawute mam! Akoj hawatx' q'ab' yib'anh swi' naj b'ab'el k'ahole, xhi ya'.

¹⁹ Yaja' mach sjeh ya' Israel tu' syijye' hune' tu', xta'wi ya':

—Wohtaj han k'ahol, wohtaj han. Ch'elobjpaxtoj hune' konhob' kaw nimejal yinh naj b'ab'el ti'. Yaja' wal naj skab' ti', q'a' kaw ayto smay ch'elobjkoj naj sataj naj b'ab'el. Q'a' tx'ihalto konhob' ch'elobjkantoj yinh yik'al naj, xhi ya'.

²⁰ Xtxahyen ya' heb' naj hune' tz'ayikalil tu', xalni ya':

—Ha' hune' txahyeb'al ti' ch'al-laxoj b'et Israel: “Ha' hojab' Komam Dios chach txahyenoj haka' xuh stxahyen Komam naj Efraín b'oj naj Manasés”, xhi ya' Israel tu'.

B'ab'el xakoj ya' Israel tu' naj Efraín sataj naj Manasés. ²¹ Lawitu' xalni ya' Israel tu' tet ya' José:

—K'ahol, hayin ti' han toxa chin kamoj han, yaja' aykoj Komam Dios heyetb'ihoj, ha' Komam chex a'noj meltzohojtoj sat stx'otx' heb' ya' jichmam.

²² Q'a' ek'b'alto tzet xhwaha'kanoj tawet sataj heb' naj hawuxhtaj han, tawet xhwaha'kanoj tx'otx' Siquem han, tx'otx' xwiloj tet heb' naj amorreo yinh howal han, xhi ya'.

Tzet xalkanoj ya' Jacob yib'anhiloj sk'ahol

49¹ Xawtetij ya' Jacob hej sk'ahol, xalni ya':
—Hitzanhwejtij b'et ti', kat walnikanoj teyet
han tzet chex tanhoj yinh yahtoj tu'.

² »Yamb'awejtij heb'ah b'et ti', kat heyab'en tzet
xhwal han k'ahol.

Ab'ewej tzet chal ya' Israel hemam ti'.

³ Hach ti' Rubén, b'ab'el hink'ahol haweh han,
wip haweh han, hach b'ab'el wip han;

tawinh syeloj sb'ah hinmay b'oj skanhil weh han.

⁴ Matxataj hach chachab' tzetet yetwanoj ay schani
b'ab'el k'ahole,

haxkam lahan hach b'oj ha' ha' kaw ay yip yeltoj.

Xawiloj spixan b'ay chin way han,

yet xach way yib'anh hintx'at hayin hin hamam ti'
han.

⁵ Hach ti' Simeón b'oj hach ti' Leví, heyuxhtaj
heb'ah,

yaja' stx'ojalnhe xeyuh yinh hech'en yet howal.

⁶ Yet cheyamb'an heb'ah,

mach xhwoche hin hunb'a' hinb'ah b'oj hex han.

Wespíritu han, mach chuh yetb'inhen sb'ah b'oj
hex,

haxkam xepotx'toj anma yet lemantij xeyila,

xetzepkantoj voj no' toro.

⁷ Tz'akti'nheb'il hune' syab'il hewi' tu', kaw tx'oj
hex.

Yuh hetx'ojal tu',

chex hinpujb'a'kantoj xol anma Israel han.

⁸ Hach ti' Judá, ch'alaxojkoj hamay yuh heb' naj
hawuxhtaj.

Chach okoj pitz'noj yinh snuq' heb' naj
hawenemigo,

b'oj ch'ayoj jahnoj hej sk'ahol hamam tawet.

⁹ Judá, lahan hach b'oj no' b'alam;

yet lawi sk'uxnihaytoj no', no' noq' stzab'lo yuh,
kat smeltzo no' yul snhahch'en;

ch'ay xulnuj no', kat yay pajnoj no', haka' no' ix
b'alam kaw how;

¿maktaxka chuh yiniloj swayanh no'?

¹⁰ Mach mak ch'inojiloj cetro naj Judá ti' b'oj smay
spixan naj aykoj yul sq'ab';

masanto ch'apnoj naj ay yet hune' cetro tu',
naj yetwanoj ay ya'laxoj tohlab'al tet, ha' naj b'ay
syijye' hej konhob'.

¹¹ Xekb'a'koj naj ni'an sburro yinh yoj te' uva;
yinh sq'ab' te' chaha'koj naj ni'an yunin no' ix
burro tu',

stx'ahnoj naj xil sq'ap yinh vino,

yinh schik'il yal te' uva stx'aha' naj xil sq'ap.

¹² Q'a' k'ejto txuq'txu sb'aq' sat naj sataj vino,
q'a' sajto b'inb'o yeh naj sataj no' lech.

¹³ Hach ti' Zabulón, hat chach ehoj sti' ha' mar b'ay
ch'apni hej te' barco,

hat-ta xhkachnahoj hatx'otx' b'et konhob' Sidón.

¹⁴ Hach ti' Isacar, lahan hach b'oj hunuj no' burro
ijtzahom

ch'ay pajnoj xewoj xolb'al peyab'.

¹⁵ Yet chilni no' ta kaw k'ul hune' xewb'al tu',

b'oj ta kaw k'ul hune' tx'otx' tx'otx' tu',

cha'ni no' yichinh, yunhe yijnitoj no' ijatz tu',

kat yaniktoj sb'ah no' haka' hune' chejab'lom.

¹⁶ Naj Dan ti', ha' naj ch'okoj yahawoj skonhob',

haka' chute hune' yik'al Israel.

¹⁷ Naj Dan ti', lahan naj b'oj haka' no' lab'ah ch'ay
sti' b'eh,

no' icham lab'ah ch'ay yul b'eh,

kat stx'anihayoj no' syutz yoj no' cheh,

kat ya'ni no' titk'ayoj naj ayatoj yib'anh cheh tu'.

¹⁸ Xhwechmak'oj Kolb'anile chawaha' han Mamin
Yahveh.

¹⁹ Ch'apnoj heb' naj a'om howal yinh naj Gad, yaja'
ch'okoj lemna naj yinh heb' naj.

²⁰ Hach ti' Aser, xhpalk'onoj halonoj itah kaw k'ul,
hawa'noj itah kaw xuq' slob' heb' ya' rey.

²¹ Naj Neftalí ti',

lahan naj b'oj no' ix sajcheh ch'ek' b'ay chal sk'ul,
haka' hune' ni'an ix sajcheh kaw k'ulch'an nixhtej
yunin.

²² Haka' hunuj sq'ab' te' te' kaw satni, haktu' naj
José ti',

lahan naj b'oj hune' te' satnom te' aykoj sti' ha' ha'
kaw tx'ihal sat cha'a;

xhpalk'on stokanoj sq'ab' yib'anh peyab'.

²³ Kaw xa' heb' naj sya'tajil yila' naj,

xulwatoj heb' naj yinh naj yuh sflecha.

Kaw x'etlikoj heb' naj yinh naj,

xulwatoj heb' naj yinh sflecha.

²⁴ Yaja' kaw aynhetik'a smay sflecha naj tu',

b'oj xi'kanojkanh yip hej sq'ab' naj, yuh YA' ch'a'ni
yip ya' Jacob;

yuh sb'ih ya' Tanhehom kaneluh, ha' ya' ch'en
niman ch'en yet Israel tu'.

²⁵ sDiosal hamam chach kolnoj,

Komam Dios Shaddai Sunil Chuh Yuh,
 ha' YA' ch'anojayoj stxahyeb'al hawib'anh;
 txahyeb'al xhtit satkanh,
 txahyeb'al ch'ahiloj yul holan kaw nahat yeytoj,
 b'oj txahyeb'al xhtit yinh hej stxamk'ule b'oj
 txahyeb'al xhtit yul k'ule.

²⁶ Q'a' ek'b'alto stxahyeb'al hamam, sataj
 stxahyeb'al wichmam han,
 ch'apni masanta xol hej q'eb'tajlaj b'ay xhkachna
 hej witz.

Sunil ti' ch'aykanoj yib'anh swi' naj José,
 yib'anh spalanh naj xpohlaxiloj xol yuxhtaj.

²⁷ Lahan naj Benjamín b'oj no' oj kaw how yinh
 sab'sahk'alil;
 sk'uxtuj no' no' noq' stzab'lo yuh;
 yinh sk'ejb'alil xin, chitxq'atoj no' hantajto mach
 xlahwi yuh», xhi ya'.

²⁸ Sunil hunq'ahan ti' yik'al ya' Israel: 12 sb'isil
 yinh sunil. Ha' hunq'ahan ti' xal smam heb' ya' yet
 xtxahyenkanoj ya' heb' ya'; lapan xtxahyelaxkanoj
 hunun heb' ya' yuh ya'.

²⁹ Xto txolb'apaxkanoj ya' tet heb' ya', xalni ya':
 «Hintohxa hinyamb'anoj hinb'ah b'oj hinkonhob'
 han. Chin hemuju'aytoj sk'atanh hinmam hinmi'
 han, yul ch'en nhahch'en b'ay ay stx'otx' naj Efrón
 heteo, hat chin hemuju'aytoj han; ³⁰ b'ay ch'en
 nhahch'en ay b'ay tx'otx' Macpela, yetk'ulal b'ay
 ch'ahiloj tz'ayik b'et Mamre; b'et tx'otx' Canaán,
 tx'otx' hun xuh sloq'ni ya' Abraham b'oj tx'otx' yet
 naj Efrón heteo, yunhe skankanoj tx'otx' b'ay chonh
 mujlaxojaytoj. ³¹ B'et tu' xmujlaxaytoj ya' Abraham

b'oj ya' Sara yixal; b'et tu' xmujlaxaytoj ya' Isaac b'oj ya' Rebeca yixal, b'et tu' xin mujpaxaytoj ya' Lea han. ³²Loq'b'il hune' tx'otx' tx'otx' tu' b'oj ch'en nhahch'en tet heb' naj sk'ahol naj Het», xhi ya'.

³³Lawi stanhk'okanoj ya' Jacob tu' yalni hunq'ahan chejb'anile ti' tet heb' naj sk'ahol, xkutnikoj ya' yoj sat tx'at, xkamayoj ya'.

50 ¹Lawitu' xtoh laq'na ya' José yinh snimanil ya' Jacob smam tu', x'oq' ya' yinh ya', xtz'ohni ya' smam tu'. ²Lawitu' xalni ya' tet heb' naj sdoctor, ta chakoj heb' naj bálsamo yinh snimanil smam tu', haktu' xuh yanikoj heb' naj anh^o yinh snimanil ya' Israel tu'. ³40 tz'ayik xi'toj heb' naj yanikoj anh tu' yinh snimanil ya', haxkam haktu' chi'toj yalaxkoj anh tu' yinh nimanile.

70 tz'ayik x'oq' heb' naj egipcio yinh ya' Jacob tu'. ⁴Lawi yek'toj tz'ayik yet b'isk'ulal tu', xtoh ya' José tzoteloj b'oj heb' naj smunlawom ya' rey yul palacio, xalni ya':

—Ta ay hink'ulal yul hesat han, tzotelanhwej winh tet ya' rey han, kat heyalni tet ya', ⁵ta xin schej hinmam hinta'wekoj yul hinti' han, xalni ya': “Toxa chin kamoj han, hat chin hamuju'aytoj b'ay k'ajb'ilkanoj holan wuh b'et tx'otx' Canaán han”, xhikanoj ya'. Yuxin chin q'an tet ya' rey han ta chin xhchatoj ya' hinmuju'aytoj hinmam b'et tu' han, lawitu' kat hinmeltzohojpax han, xhi ya'.

⁶Xta'wi ya' rey:

—Asi', as mujaytoj hamam haka' xuh hach schejni ya' hata'wenojkoj yul hati' tu', xhi ya'.

---

^o50:2 *anh* Ch'alaxkoj bálsamo yinh snimanil hej kamom ay yelapnojal yeyi, yunhe mach petoj xhq'atoj.

⁷ Lawitu' xtoh ya' José smujnujaytoj smam tu'. Sunil heb' naj schejab'lom ya' rey, heb' naj smunlawom ya' xhmunlahiktoj sk'atanh yul spalacio b'oj sunil heb' ya' ijb'alom yinh konhob' Egipto, xtoh heb' ya' yetb'ihoj ya' José tu'. ⁸ Xtopax sfamilia ya' José tu' yinh, yuxhtaj ya' b'oj sfamilia smam ya'. Hanhk'axanhe nixhtej yuninal heb' ya', skaneluh heb' ya' b'oj swakax heb' ya' xkan b'et tx'otx' Gosén. ⁹ Aypax anma ib'il scarreta yuh xtoh yinh ya' José tu' b'oj heb' naj ayatoj yib'anh cheh; yuxin kaw tx'ihal xilayoj sb'ah anma tu'. ¹⁰ Yet x'apni anma tu' b'ay ch'ilaxiloj sq'al ixim trigo yet Atad aykoj sq'axepal ha' niman Jordán, b'et tu' x'oq'kanoj anma tu' yinh kaw k'ul, hat xil aq'b'al b'et tu'. Hujeb' tz'ayik b'isk'ulal yekanoj ya' José yinh smam.

¹¹ Yet xilni heb' naj cananeo ch'ehayoj sat hune' tx'otx' tx'otx' tu', ta kaw ay niman oq'il sat hune' tx'otx' tu' yet chilni heb' naj aq'b'al yinh skamom, xalni heb' naj: «Heb' naj egipcio ti', kaw xikiltaj chuh yilni heb' naj aq'b'al yinh skamom», xhi heb' naj. Yuxin Abel-mizraim^p xakoj heb' naj sb'ihoj hune' lugar aykoj sq'axepal ha' niman Jordán tu'.

¹² Xyijye heb' ya' sk'ahol ya' Jacob yuni tzet xsq'an ya' ta chuh heb' ya' yinh ya'. ¹³ X'ilaxtoj snimanil ya' Jacob tu' b'et tx'otx' Canaán yuh heb' ya' sk'ahol, xmujnihaytoj heb' ya', ya' yul ch'en nhahch'en ay b'et Macpela, ch'en loq'b'il yuh ya' Abraham tet naj Efrón heteo b'oj tx'otx' tx'otx' xloq'laxkanoj, yuh smujlaxaytoj sfamilia heb' ya'; hat aykoj ch'en nhahch'en tu' yetk'ulal b'ay ch'ahiloj tz'ayik b'et

---

^p50:11 *Abel-mizraim* Yoq'il heb' naj egipcio yet chilni heb' naj aq'b'al yinh skamom, haktu' chaliloj hune' tzoti' ti' yinh hebreo.

Mamre. ¹⁴ Lawi smujnikanaytoj ya' José tu' smam, xmeltzo ya' b'oj heb' naj yuxhtaj b'et Egipto b'oj sunil anma tzujan yinh ya'.

Xa' ya' José yaq'lob'al sk'ul heb' naj yuxhtaj

¹⁵ Yet xilni heb' naj yuxhtaj ya' José ta xkamtoj ya' Jacob smam heb' naj tu', xalni heb' naj:

—Wak'am aytokoj showal ho' José ti' jinh, kat spajni ho' jinh yuh sunil hej stx'ojal xjuh yinh ho', xhi heb' naj. ¹⁶ Yuxin xaltoj heb' naj tet ya' José: «Yalanhto maxhto xhkamtoj komam, xalkanoj ya' yinh hakti': ¹⁷ Hakti' cheyute' heyalnoj tet ho' José: “Chin q'an tawet han ta chawa' nimank'ulal yinh smul heb' ho' hawuxhtaj ti', yinh stx'ojal tzet xuh heb' ho' tawinh”, xhikanoj ya'. Yuxin ti'nanh, xhkoq'an tawet han, ta chawa' nimank'ulal yinh kotx'ojal hayonh honh schejab'lom Komam Dios han, sDiosal komam», xhitoj heb' naj.

—Yet xab'en ya' José hunq'ahan tzoti' ti', x'oq'kanojkanh ya'. ¹⁸ Lawitu' x'apnipax heb' naj yuxhtaj ya' José tu' yinh sat, x'ay jahnoj heb' naj yinh sat ya', x'aykanoj spalanh heb' naj sat tx'otx', xalni heb' naj:

—Ayonh han la. Honh hachejab'lom han, xhi heb' naj.

¹⁹ Xta'wi ya' José:

—Mach chex xiwi, ¿tox Dios hin han xin? ²⁰ Hex ti' xeyoche heyub' stx'ojal winh han, yaja' Komam Dios xshelnitoy yinh sk'ulal, xuni YA' hej tzetet xhjil ti'nanh, yunhe skolchakanoj sq'inal tx'ihal anma.

²¹ Yuxin mach chex xiwi. Xhwaha' tzet chelob' b'oj sunil heyuninal han, xhi ya'.

Haktu' xuh ya'ni ya' yaq'lob'al sk'ul heb' naj,
haxkam kaw k'ulch'an xute ya' stzotel tet heb' naj.

Skamikal ya' José

²² Hat x'ehayoj ya' José b'oj sfamilia smam tu' b'et Egipto. 110 hab'il x'ehik'oj ya'. ²³ Xto yil ya' yihtxikin ya' Efraín sk'ahol. Xto yil ya' heb' naj yuninal ya' Maquir sk'ahol ya' Manasés, haka' yuninal ya' xukuj heb' naj, xto yil ya' sch'ib'kanh heb' naj yul yatut.

²⁴ Hune' tz'ayikalil, xal ya' José tet heb' naj yuxhtaj:
—Hinkamojxa han, yaja' yinh kaw yeli, xhkolwahoj Komam Dios teyinh, chex yiha'loj Komam sat hune' tx'otx' tx'otx' ti', kat hex yinojtoj YA' sat tx'otx' tx'otx' ta'web'ilkoj yib'anh YA' yuh tet ya' Abraham jichmam, tet ya' Isaac komam icham b'oj tet ya' Jacob komam, xhi ya'.

²⁵ Lawitu' xchejni ya' José tu' sta'wenojkoj heb' naj sk'ahol ya' Israel tu' yul sti', xalni ya':

—Yinh kaw yeli, chuluj Komam Dios hex skolo'.
Yet chijnoj sb'ah hune' tu', cheyiha'toj hinb'ajil b'et ti' han, xhi ya'.

²⁶ 110 hab'il ya' José tu' yet xkam ya' b'et Egipto; kaw k'ul xuh yanhtelax snimanil ya', x'alaxkanaytoj yul hune' kaxhah.